

สิทธิและหน้าที่ของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ

สิทธิและเสรีภาพของประชาชนไทยตามรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๒๖ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๒๗ สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครอง และผูกพันรัฐสภาคณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ โดยตรงในการตรา กฎหมาย การใช้อำนาจตามกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง

มาตรา ๒๘ บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนบุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

มาตรา ๒๙ การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วยบทบัญญัติวรรคหนึ่งและวรรคสองให้นำมาใช้บังคับกับกฎหมายหรือข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายด้วย โดยอนุโลม

มาตรา ๓๐ บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

มาตรา ๓๑ บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษประหารชีวิตตามที่กฎหมายบัญญัติ ไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้การจับ คမ်းขัง ตรวจสอบตัวบุคคล หรือการกระทำใดอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๓๒ บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

มาตรา ๓๓ ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

มาตรา ๓๔ สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว ย่อมได้รับความคุ้มครองการกล่าวหาหรือ โจมตีว่าแพร่หลาย ซึ่งข้อความหรือภาพไม่ว่าด้วยวิธีใด ไปยังสาธารณชน อันเป็นการละเมิดหรือกระทำถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัว จะกระทำมิได้ เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน

มาตรา ๓๕ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถานบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครอง หรือการตรวจค้นเคหสถาน จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

มาตรา ๓๖ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทางและมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักรการจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิภาพของประชาชน การผังเมือง หรือเพื่อสวัสดิภาพของผู้เยาว์การเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักร หรือห้ามมิให้บุคคลผู้มีสัญชาติไทยเข้ามาในราชอาณาจักร จะกระทำมิได้

มาตรา ๓๗ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมายการตรวจ การกัก หรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อกัน รวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อกันจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา ๓๘ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมิควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น

มาตรา ๓๙ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูดการเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพเกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัวหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันหรือระงับความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชนการสั่งปิด โรงพิมพ์ สถานวิทยุกระจายเสียง หรือสถานวิทยุโทรทัศน์ เพื่อลดรอนเสรีภาพตามมาตรานี้ จะกระทำมิได้

การให้นำข่าวหรือบทความไปให้เจ้าหน้าที่ตรวจก่อนนำไปโฆษณาในหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง หรือวิทยุโทรทัศน์ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะกระทำในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการสงครามหรือการรบ แต่ทั้งนี้จะต้องกระทำโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นตามความในวรรคสอง เจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทย ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ การให้เงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นอุดหนุนหนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนอื่นของเอกชน รัฐจะกระทำมิได้

มาตรา ๔๐ คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสาธารณะของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ การดำเนินการตามวรรคสองต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

มาตรา ๔๑ พนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนที่ประกอบกิจการหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง หรือวิทยุโทรทัศน์ ย่อมมีเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็นภายใต้ข้อจำกัดตามรัฐธรรมนูญ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อาณัติของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าของกิจการนั้น แต่ต้องไม่ขัดต่อจรรยาบรรณแห่งการประกอบวิชาชีพข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ ในกิจการวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ ย่อมมีเสรีภาพเช่นเดียวกับพนักงานหรือลูกจ้างของเอกชนตามวรรคหนึ่ง

มาตรา ๔๒ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ การศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา ๔๓ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายการจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๔๔ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธการจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในกรณีการชุมนุมสาธารณะ และเพื่อคุ้มครองความสงบของประชาชนที่จะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

มาตรา ๔๕ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์กรเอกชน หรือหมู่คณะอื่นการจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันมิให้มีการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจ

มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษหรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๔๗ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองเพื่อสร้างเจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนและเพื่อดำเนินกิจการในทางการเมืองให้เป็นไปตามเจตนารมณ์นั้น ตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ การจัดองค์กรภายใน การดำเนินกิจการ และข้อบังคับของพรรคการเมือง ต้องสอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง กรรมการบริหารของพรรคการเมือง หรือสมาชิกพรรคการเมืองตามจำนวนที่กำหนดในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง ซึ่งเห็นว่ามีมติหรือข้อบังคับในเรื่องใดของพรรคการเมืองที่ตนเป็นสมาชิกอยู่นั้นจะขัดต่อสถานะและการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสิทธิร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ามีมติหรือข้อบังคับดังกล่าวขัดหรือแย้งกับหลักการพื้นฐานแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ให้มีมติหรือข้อบังคับนั้นเป็นอันยกเลิกไป

มาตรา ๔๘ สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นว่านี้ ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ การสืบทอดย่อมได้รับความคุ้มครอง สิทธิของบุคคลในการสืบทอดย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๔๙ การเวนคืนอสังหาริมทรัพย์จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการอันเป็นสาธารณูปโภค การอันจำเป็นในการป้องกันประเทศ การได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติ การผังเมือง การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการเกษตรหรือการอุตสาหกรรม การปฏิรูปที่ดิน หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น และต้องชดเชยค่าทดแทนที่เป็นธรรมภายในเวลาอันควรแก่เจ้าของตลอดจนผู้ทรงสิทธิบรรดาที่ได้รับความเสียหายในการเวนคืนนั้น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติการกำหนดค่าทดแทนตามวรรคหนึ่ง ต้องกำหนดให้อย่างเป็นธรรมโดยคำนึงถึงราคาซื้อขายกันตามปกติ การได้มา สภาพและที่ตั้งของอสังหาริมทรัพย์ และความเสียหายของผู้ถูกเวนคืนกฎหมายเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ต้องระบุวัตถุประสงค์แห่งการเวนคืนและกำหนดระยะเวลาการเข้าใช้ประโยชน์ไว้ให้ชัดเจน ถ้ามิได้ใช้เพื่อการนั้นภายในระยะเวลาที่กำหนดดังกล่าว ต้องคืนให้เจ้าของเดิมหรือทายาท การคืนอสังหาริมทรัพย์ให้เจ้าของเดิมหรือทายาทตามวรรคสาม และการเรียกคืนค่าทดแทนที่ชดเชยไป ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพและการแข่งขัน โดยเสรีอย่างเป็นธรรมการจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐหรือเศรษฐกิจของประเทศ การคุ้มครองประชาชนในด้านสาธารณูปโภค การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ การคุ้มครองผู้บริโภค การผังเมือง การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม สวัสดิภาพของประชาชน หรือเพื่อป้องกันการผูกขาด หรือขัดขวางไม่เป็นธรรมในการแข่งขัน

มาตรา ๕๑ การเกณฑ์แรงงานจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉิน หรือโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายซึ่งให้กระทำได้ในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการสงครามหรือการรบ หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

มาตรา ๕๒ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติการบริการทางสาธารณสุขของรัฐต้องเป็นไปอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ โดยจะต้องส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชนมีส่วนร่วมด้วยเท่าที่จะกระทำได้การป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตราย รัฐต้องจัดให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่าและทันต่อเหตุการณ์ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๓ เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรมเด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแล มีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๔ บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๕ บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๖ สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้ห้้องการอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติสิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา ๕๗ สิทธิของบุคคลซึ่งเป็นผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติกฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องบัญญัติให้มีองค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยตัวแทนผู้บริโภคทำหน้าที่ให้ความเห็นในการตรา กฎหมาย กฎ และข้อบังคับ และให้ความเห็นในการกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค

มาตรา ๕๘ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๕๕ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผล จากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนิน โครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๖๐ บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการปฏิบัติราชการ ทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๖๑ บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันสมควร ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๖๒ สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ ที่เป็นนิติบุคคล ให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยงานนั้น ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๖๓ บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้ในกรณีที่บุคคลหรือพรรคการเมืองใดกระทำการตามวรรคหนึ่ง ผู้รู้เห็นการกระทำความดังกล่าวย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้เลิกการกระทำความดังกล่าว แต่ทั้งนี้ ไม่กระทบกระเทือนการดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำความดังกล่าวในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งการให้พรรคการเมืองใดเลิกกระทำการตามวรรคสอง ศาลรัฐธรรมนูญอาจสั่งยุบพรรคการเมืองดังกล่าวได้

มาตรา ๖๔ บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ พนักงานส่วนท้องถิ่น และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์การของรัฐ ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่ที่จำกัดในกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพ วินัย หรือจรรยาบรรณ

มาตรา ๖๕ บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้

หน้าที่ของชนชาวไทย

มาตรา ๖๖ บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้

มาตรา ๖๗ บุคคลมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย

มาตรา ๖๘ บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งบุคคลซึ่งไม่ไปเลือกตั้งโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งได้ย่อมเสียสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติการแจ้งเหตุที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งและการอำนวยความสะดวกในการไปเลือกตั้ง ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๖๙ บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พักภัย ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๗๐ บุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ หรือของราชการส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม อำนวยความสะดวก และให้บริการแก่ประชาชนในการปฏิบัติหน้าที่และในการปฏิบัติภารกิจอื่นที่เกี่ยวข้องกับประชาชนบุคคลตามวรรคหนึ่งต้องวางตนเป็นกลางทางการเมืองในกรณีที่บุคคลตามวรรคหนึ่ง ละเอียดหรือ ไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามหน้าที่ตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง บุคคลผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขอให้บุคคลตามวรรคหนึ่งหรือผู้บังคับบัญชาของบุคคลดังกล่าวชี้แจงแสดงเหตุผลและขอให้ดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติในวรรคหนึ่งหรือวรรคสองได้

กฎหมายเกี่ยวกับวงจรชีวิต

ก. การเกิด

การเกิดเป็นจุดเริ่มต้นของสภาพบุคคล และเป็นจุดเริ่มต้นที่กฎหมายเข้ามาบังคับทบทวน เมื่อมีเด็กเกิดในครอบครัว กฎหมายได้กำหนดหน้าที่ที่จะต้องแจ้งการเกิดดังต่อไปนี้

๑. กรณีเด็กเกิดในบ้าน เมื่อหญิงตั้งครรภ์ และได้คลอดลูกในบ้านของตนเอง ผู้มีหน้าที่แจ้งเด็กเกิดคือ "เจ้าบ้าน" หรือตามกฎหมายก็คือ ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว อาจจะเป็นผู้อยู่ในฐานะเจ้าของบ้าน หรือหากเช่า บ้านคนอื่น ก็คือผู้อยู่ในฐานะผู้เช่า หรือผู้อยู่ในฐานะอื่นๆ อย่างเช่น กรณี ที่เจ้าของบ้านยกบ้านให้อยู่ฟรีๆ ผู้ที่ได้รับการยกให้อยู่ก็เป็นเจ้าบ้านได้เหมือนกัน นอกจากเจ้าบ้านแล้ว บิดา หรือมารดาของเด็กเป็นผู้มีหน้าที่แจ้ง เช่นเดียวกัน

การแจ้งการเกิดนี้จะต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ที่เด็กเกิดภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่เกิด เช่น เด็กเกิดวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๓๐ ก็จะต้อง แจ้งภายใน ๑๕ วัน คืออย่างช้าวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๓๐ หรือถ้าเด็กเกิด วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๐ จะต้องแจ้งอย่างช้าวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐ เป็นต้น

ส่วนนายทะเบียนท้องที่ที่เกิดนั้น แยกไว้ ๒ กรณี

(๑) หากท้องที่นั้นอยู่ในเขตเทศบาล นายทะเบียนที่จะรับแจ้งการ เกิด ได้แก่ ปลัดเทศบาล ณ ที่ทำการเทศบาล

(๒) หากท้องที่นั้นอยู่นอกเขตเทศบาล นายทะเบียนที่จะรับแจ้ง การเกิด ได้แก่ กำนัน ณ ที่ทำการกำนัน

๒. กรณีเด็กเกิดนอกบ้าน การเกิดนอกบ้าน คือ เกิดในที่ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่บ้านของตน เช่น เกิดที่บ้านของญาติ หรือในป่า ผู้ที่มีหน้าที่ แจ้งการเกิด คือ บิดาหรือมารดาของเด็ก โดยต้องแจ้งแก่นายทะเบียน ท้องที่ที่คนเกิดนอกบ้าน หรือท้องที่ที่จะพึงแจ้งได้นับแต่วันที่เกิด ซึ่งหมายถึง ความว่า เมื่อเด็กเกิดแล้ว บิดาหรือมารดาจะต้องแจ้งภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่เกิด แต่หากไม่สามารถแจ้งแก่นายทะเบียนในท้องที่ที่เด็กเกิดได้ ภายใน ๑๕ วัน เช่น เกิดน้ำท่วมอย่างหนักเป็นเวลานานไม่อาจ ไปแจ้ง ท้องที่ที่เด็กเกิดได้ทันเวลา ก็สามารถแจ้งแก่นายทะเบียนท้องที่อื่น ๆ ได้ แต่ ถ้ามีความจำเป็นและไม่อาจแจ้งได้ตามกำหนดเวลา ไม่ว่าจะแจ้ง ที่ท้องที่ที่เด็กเกิดหรือท้องที่อื่นก็ตาม ก็ให้แจ้งภายหลังได้ แต่ต้องไม่เกิน ๓๐ วันนับแต่วันที่เกิด

ตัวอย่าง หญิงตั้งครรภ์ และหลงเข้าไปในป่า ต่อมาคลอดลูก จะเห็น ได้ว่าหญิงหรือมารดาของเด็กไม่อาจจะแจ้งแก่นายทะเบียนท้องที่ที่เด็กเกิดหรือ ท้องที่ใด ๆ ที่สามารถจะแจ้งได้ในโอกาสแรกภายใน ๑๕ วันนับแต่วันที่เกิด เพราะยังคงอยู่ในป่า เมื่อผ่านไป ๒๐ วัน มารดาสามารถออกจากป่าได้แล้ว ดังนั้นวันที่อาจแจ้งได้ คือ วันที่มารดาออกจากป่า หรือจะแจ้งวันอื่นก็ได้ แต่ภายใน ๓๐ วันนับแต่วันที่เด็กเกิด

ข้อสังเกต การคลอดลูกในโรงพยาบาลถือว่าเป็นการเกิดนอกบ้าน ซึ่งตามข้อ ๒ ผู้มีหน้าที่แจ้ง คือ บิดาหรือมารดา แต่ในทางปฏิบัติทาง โรงพยาบาลจะจัดการเรื่องนี้เอง ซึ่งถือเป็นบริการของโรงพยาบาล โดยที่บิดาหรือมารดาไม่ต้องแจ้งแก่นายทะเบียนแต่อย่างใด

ในกรณีที่ผู้ใดพบเด็กเกิดใหม่ซึ่งถูกทิ้งไว้ ให้ผู้นั้นมีหน้าที่แจ้งต่อ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหรือตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่ประชาสงเคราะห์ในท้องที่ที่ผู้นั้นพบเด็กโดยเร็ว และเจ้าหน้าที่ดังกล่าวจะแจ้งว่ามีคนเกิดต่อนายทะเบียน ผู้รับแจ้ง

โทษ ผู้มีหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นทั้งกรณีเด็กเกิดในบ้าน เด็กเกิดนอก บ้าน และผู้พบเด็กถูกทิ้ง ถ้าฝ่าฝืนไม่ทำตามหน้าที่ ย่อมมีความผิด อาจถูก ปรับได้ไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท

เมื่อแจ้งเด็กเกิดในบ้าน หรือนอกบ้านแล้ว นายทะเบียนจะออกสูติบัตร (ใบแจ้งเกิด) ให้แก่ผู้แจ้งไว้เป็นหลักฐาน ซึ่งสูติบัตรจะแสดงสัญชาติ วัน เดือน ปีเกิด ชื่อบิดา มารดา อีกทั้งควรแจ้งชื่อของเด็กที่เกิดด้วย และถ้าประสงค์จะเปลี่ยนชื่อใหม่ ก็ให้แจ้งต่อนายทะเบียนภายใน ๖ เดือนนับ แต่เกิด

๒. บุตรโอร

ปัญหาเรื่องความเป็นบิดา และบุตร หรือความเป็นพ่อแม่ลูกนั่นเอง ถ้าดูผิวเผินอาจจะมองเห็นว่าไม่ใช่เรื่องสำคัญ เป็นเรื่องที่เราทุกคนรู้ๆ กันอยู่ว่า ครอบครัวนี้มีใครเป็นบิดามารดาของเด็ก แต่ในทางกฎหมายไม่ได้พิจารณาจากข้อเท็จจริงที่รู้ๆ กัน บางทีเรารู้ว่า ผู้ชายคนนั้นเป็นบิดาของเด็ก แต่กฎหมายกลับไม่ยอมรับว่าเขาเป็นบิดา

ตัวอย่าง ก แต่งงานกับ ข ตามประเพณี และอยู่กินกันฉันสามี ภริยา นาง ข ตั้งครรภ์และคลอดลูก เช่นนี้เราย่อมรู้ว่า นาย ก เป็นบิดาของเด็กคนนั้น แต่กฎหมายไม่ยอมรับว่า นาย ก เป็นบิดาของเด็ก

การที่ชายหญิงจะอยู่กินกันฉันสามีภริยาที่ชอบด้วยกฎหมาย กฎหมายกำหนดว่าต้องจดทะเบียนสมรส (จดทะเบียนสมรส ณ ที่ทำการอำเภอ) หากอยู่กินกันเฉยๆ โดยไม่จดทะเบียนสมรส แม้เราจะรู้ว่าเขาเป็น สามีภริยากัน แต่กฎหมายกลับไม่ยอมรับว่าเป็นสามีภริยากันเลย และไม่ถือ ว่ามีความสัมพันธ์ต่อกันเลย ไม่ว่าจะอยู่ร่วมกันนานสักเพียงใด ดังนั้น หาก ชายหญิงต้องการเป็นสามีภริยาถูกต้องตามกฎหมาย ก็จะต้องจดทะเบียน สมรสเสมอ

ฉะนั้น ในปัญหาที่ว่า ใครเป็นบิดา มารดาของเด็ก จะขอแยก พิจารณาเป็น ๒ กรณี

๑. เมื่อมีการจดทะเบียนสมรส

๒. เมื่อไม่มีการจดทะเบียนสมรส

เมื่อมีการจดทะเบียนสมรส เด็กที่เกิดจากหญิงที่ได้ทำการ สมรสตามกฎหมายย่อมเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชาย เห็นได้ว่า กฎหมายยอมรับว่าชายจะเป็นบิดาของเด็ก เมื่อได้มีการจดทะเบียนสมรสแล้ว

เมื่อไม่มีการจดทะเบียนสมรส กรณีเด็กที่เกิดจากหญิงที่ไม่ได้ ทำการสมรสตามกฎหมาย ไม่ว่าจะแต่งงานตามประเพณี หรือพากันหนีไป อยู่ด้วยกัน (ที่เรียกว่า วิवाห์เหาะ) เด็กนั้นก็ไม่ใช่เป็นบุตรที่ชอบด้วย กฎหมายของ

ชาย เพราะไม่มีการสมรส (ไม่มีการจดทะเบียนสมรส) จึงทำให้ ชายและหญิงไม่มีความสัมพันธ์กันแต่ประการใด กฎหมายไม่ยอมรับว่าชาย เป็นสามีของหญิง (มารดาของเด็ก) ซึ่งเป็นผลทำให้ชายไม่เป็นบิดาของเด็ก ตามกฎหมายตามข้อ ๒ นี้ จะมีทางใดที่จะทำให้เด็กนั้นเป็นบุตรที่ชอบด้วย กฎหมายของชาย กฎหมายได้กำหนดวิธีไว้ ๓ ประการ

(๑) **ชายคนนั้นได้จดทะเบียนสมรสกับหญิงในภายหลัง** เมื่อชายได้จดทะเบียนสมรสกับหญิงที่เป็นมารดาของเด็กในภายหลัง การสมรส นี้มีผลทำให้เด็กที่เกิดออกมาก่อนการสมรสนั้น เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย ของชายทันทีนับแต่วันที่ทำการจดทะเบียนสมรสกันนั่นเอง บุตรที่เกิดก่อนมีการสมรสนั้น จะเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของ ชายได้ตามกรณีนี้ก็ต่อเมื่อชายนั้นเป็นบิดาของเด็กที่แท้จริงด้วย หากหญิงไป สมรสกับชายอื่นซึ่งไม่ใช่บิดาเด็กนั้น ก็ไม่มีผลทำให้เป็นบุตรที่ชอบด้วย กฎหมายของชายคนนั้นได้

ตัวอย่าง นาย ก แต่งงานตามประเพณีโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส กับนางสาว ข ต่อมานางสาว ข ตั้งครรภ์และคลอดลูก เด็กที่เกิดมานั้นไม่ใช่ บุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของนาย ก ถ้านาย ก ต้องการให้เด็กคนนั้นเป็นบุตร ที่ชอบด้วยกฎหมายของตน ก็ทำโดยจดทะเบียนสมรสกับนางสาว ข ภายหลัง แต่ถ้านางสาว ข จดทะเบียนสมรสกับคนอื่นที่ไม่ใช่ นาย ก เช่น จดทะเบียน สมรสกับนาย ค เช่นนี้ ไม่ทำให้เด็กคนนั้นเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของ นาย ก เพราะนาย ค ไม่ใช่บิดาที่แท้จริงของเด็ก

(๒) **ชายคนนั้นได้รับรองบุตร** กรณีนี้ต่างจากข้อ ก เพราะไม่ได้ จดทะเบียนสมรสกับมารดาของเด็ก แต่เป็นการจดทะเบียนรับรองว่าเด็กที่ เกิดจากหญิงนั้นเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของตน

การจดทะเบียนรับรองเด็กเป็นบุตรนั้น จะมีผลทันทีนับแต่วันจดทะเบียน และจะมีผลเฉพาะเด็กที่บิดาได้จดทะเบียนรับรองว่าเป็นบุตรเท่านั้น เด็กคนอื่นแม้จะเป็นพี่น้องเดียวกันกับเด็กคนนั้น ก็ไม่มีผลเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชาย การจดทะเบียนรับรองบุตรนี้ไม่ทำให้มารดาของเด็กเป็นภริยาที่ชอบ ด้วยกฎหมายของชายแต่ประการใด

ตัวอย่าง นายแดง แต่งงานตามประเพณีกับนางสาวขาว โดยไม่ได้ จดทะเบียนสมรสมีบุตรด้วยกัน ๕ คน คือ ก, ข, ค, ง และ จ เด็กทั้ง ๕ คน ไม่เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย ของนายแดง ถ้านายแดงต้องการให้ ก และ ข เป็นบุตรของตนตามกฎหมาย ก็จดทะเบียนรับรอง ก และ ข เป็นบุตรของตนได้ เช่นนี้ย่อมไม่ทำให้ ค, ง และ จ เป็นบุตรตามกฎหมายของนายแดงไปด้วย อีกทั้งไม่ทำให้นางสาวขาวเป็นภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมายของนายแดงเช่นกัน

(๓) **ศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร** ถ้าหากชายไม่ยอมจดทะเบียน สมรสกับหญิง หรือ ไม่ยอมจดทะเบียนรับรองบุตรแล้ว ก็ยังสามารถทำให้เด็กเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายได้ โดยการฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้ศาลพิพากษา ให้ชายรับเด็กที่เกิดจากหญิงนั้นเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของตน

การฟ้องคดีขอให้ศาลพิพากษาว่าเด็กเป็นบุตรของชายนี้ จะมีผลทันทีนับแต่วันที่คำพิพากษาถึงที่สุด และมีผลเฉพาะเด็กคนนั้น เด็กคนอื่นแม้เป็นพี่น้องเดียวกันกับเด็กคนนั้น ก็ไม่อาจเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย ของชายได้ อีกทั้งไม่ทำให้มารดาของเด็กเป็นภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมายของ ชายเช่นกัน

(๑) หญิงซึ่งเป็นมารดาของเด็กไม่มีสิทธิฟ้องศาลเพื่อให้ชายรับรอง ตนเองว่าเป็นภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมาย มีสิทธิแต่เพียงฟ้องขอให้รับเด็กที่เกิดจากตนและชาย ให้เป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชายเท่านั้น

(๒) ที่กล่าวมา เป็นเรื่องเฉพาะของชายว่า ชายจะเป็นบิดาที่ชอบ ด้วยกฎหมายของเด็กที่เกิดมาหรือไม่ เท่านั้น แต่ไม่ได้กล่าวถึงหญิงเลยว่า กรณีใดหญิงจะเป็นมารดาที่ชอบด้วยกฎหมายของเด็กได้บ้าง เหตุที่ไม่ได้กล่าว ก็เพราะว่าโดยธรรมชาติแล้ว หญิงต้องเป็นมารดาของเด็กอยู่แล้วไม่ว่าจะมีการจดทะเบียนสมรส หรือไม่ก็ตาม หญิงก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเด็กที่เกิดมา นั้นไม่ใช่บุตรของตน เพราะตนเป็นคนคลอดเด็กออกจากครรภ์ของตน ฉะนั้น เด็กจึงย่อมเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของหญิงเสมอ

สรุป เด็กที่เกิดจากหญิงที่ได้จดทะเบียนสมรสกับชายย่อมเป็นบุตร ที่ชอบด้วยกฎหมายของชายและหญิง แต่ถ้าเด็กเกิดจากหญิงที่ไม่ได้ทำการ สมรสตามกฎหมาย ย่อมเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของหญิงผู้เป็นมารดา เท่านั้น ไม่ถือว่าเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชายจนกว่าชายคนนั้นจะได้ จดทะเบียนสมรสกับมารดาของเด็กในภายหลัง หรือจดทะเบียนรับรองว่า เด็กเป็นบุตรของตน หรือศาลพิพากษาว่าเด็กเป็นบุตรเท่านั้น

ค. บุตรบุญธรรม

บุคคลอาจจรับบุตรของผู้อื่นมาเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายได้ โดยการจดทะเบียนเป็นบุตรบุญธรรม ของตน กฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดหลักเกณฑ์การรับบุตรบุญธรรมไว้ดังต่อไปนี้

(๑) บุคคลที่จะรับผู้อื่นเป็นบุตรบุญธรรมได้ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปีบริบูรณ์ และต้องแก่กว่าผู้ที่ตนจะรับ เป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อย ๑๕ ปี

(๒) ถ้าหากผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมเป็นผู้เยาว์ การรับบุตรบุญธรรม ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดา ของผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมและถ้าผู้ที่เป็นบุตรบุญธรรมมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๕ ปี ก็ต้องให้ผู้ที่เป็นบุตรบุญธรรม สมครใจด้วย

(๓) ถ้าไม่มีผู้ให้ความยินยอมดังกล่าว หรือมีแต่ไม่สามารถแสดงเจตนาให้ความยินยอมได้ หรือไม่ให้ความ ยินยอม และการปฏิเสธไม่ให้นั้นเป็นไปโดยไร้เหตุผล และเป็นปฏิปักษ์อย่างร้ายแรงต่อสุขภาพ ความเจริญหรือ สวัสดิ ภาพของผู้เยาว์ ผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้ประสงค์จะขอรับบุตรบุญธรรม หรืออัยการจะร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่ง อนุญาต ให้มีการรับบุตรบุญธรรมก็ได้

(๔) ถ้าผู้จะรับบุตรบุญธรรม หรือผู้จะเป็นบุตรบุญธรรมมีคู่สมรสโดย ชอบด้วยกฎหมายด้วยการรับบุตรบุญ ธรรม ต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสก่อน เว้นแต่คู่สมรสไม่สามารถแสดงเจตนาให้ความยินยอมได้หรือ ไปเสีย จากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ และ ไม่มีใครได้รับข่าวคราวประการใดเป็นเวลา ไม่น้อยกว่า ๑ ปี ในกรณีนี้ต้องร้องขอต่อ ศาลให้มีคำสั่งอนุญาตแทนการให้ ความยินยอมของคู่สมรสนั้น

(๕) บุตรบุญธรรมจะเป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่นในขณะเดียวกัน ไม่ได้ และการรับบุตรบุญธรรมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนตามกฎหมาย แล้ว

ข้อสังเกต บุตรบุญธรรมย่อมมีฐานะเช่นเดียวกับบุตรชอบด้วย กฎหมายของผู้รับบุตรบุญธรรม แต่ไม่สูญเสียสิทธิและหน้าที่ในครอบครัวที่ได้กำเนิดมา เช่น สิทธิในการรับมรดกบิดามารดาเดิม เมื่อมีการจดทะเบียนรับ บุตรบุญธรรมแล้วอำนาจปกครองบิดามารดาโดยกำเนิดก็หมดไปนับแต่วันเวลา ที่เด็กเป็นบุตรบุญธรรม

ถ้าจะเลิกรับบุตรบุญธรรม ทำได้ดังนี้

(๑) ในกรณีที่บุตรบุญธรรมยังเป็นผู้เยาว์ การเลิกก็ต้องได้รับความยินยอมจากบิดาและมารดาก่อน

(๒) ถ้าบุตรบุญธรรมบรรลุนิติภาวะแล้ว อาจตกลงกันเองระหว่างผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรม แล้วไปจดทะเบียนเลิกรับบุตรบุญธรรมก็ได้ การเลิกรับบุตรบุญธรรมจะสมบูรณ์ต่อเมื่อ มีการจดทะเบียนเลิกรับบุตรบุญธรรม

ก. การศึกษา

ปัจจุบันมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเล่าเรียนของเยาวชนในชั้น ประถมคือ พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๓ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๖

ในมาตรา ๖ ผู้ปกครองจะต้องส่งเด็กในความปกครองของตนเข้าเรียนในภาคบังคับ (ป.๑ - ป.๖) เมื่อเด็กอายุย่างเข้าปีที่แปด และต้องอยู่ใน โรงเรียนจนกว่าจะมีอายุย่างเข้าปีที่สิบห้า (๑๕ ปีบริบูรณ์) แต่ถ้าเด็กในปกครองสอบได้ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ก็ไม่ต้องรอให้อายุครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ ก็ได้ ถือว่าจบและออกจากโรงเรียนได้ ถ้าผู้ปกครองไม่ปฏิบัติตามดังกล่าวนี้ จะต้องถูกปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท (มาตรา ๑๐)

การนับอายุให้นับตามปีปฏิทิน (เช่น ค.ช. ก เกิด ๑ มกราคม ๒๕๒๕ จะมีอายุครบ ๑ ปีบริบูรณ์ เมื่อ ๑ มกราคม ๒๕๒๖) กล่าวคือนับวันเกิดชนวันเกิด

"ผู้ปกครอง" ตามกฎหมายหมายถึง

(๑) บิดามารดาที่อยู่ด้วยกันทั้งที่จดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรส (กฎหมายลักษณะล้มเลิก) กล่าวคือ เป็นบิดามารดาที่ชอบด้วยกฎหมายนั่นเอง

(๒) บิดาหรือมารดา

- การที่บิดามารดาหย่ากัน และบุตรอยู่ในความอุปการะของ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

- คู่สมรสแยกกันอยู่โดยมิได้หย่าขาดจากกัน และบุตรอยู่ใน ความอุปการะของบิดาหรือมารดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

(๓) บุคคลที่ดูแลเด็กที่อยู่รับใช้การงานในบ้านเรือนของตนเอง ถือว่าเป็นผู้ปกครองที่ถูกต้องตามกฎหมายและต้องปฏิบัติตาม พ.ร.บ. นี้ด้วย

สำหรับนักเรียนที่เข้าโรงเรียนแล้ว ต้องไม่ขาดเรียนโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร โดยภายใน ๑ เดือนขาดเรียนได้ไม่เกิน ๑๖ วัน

คณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัด มีอำนาจกำหนดให้ผู้ปกครองของเด็กในท้องที่ใดในเขตจังหวัด ส่งเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา เมื่อเด็กมีอายุต่ำหรือสูงกว่าที่กำหนดไว้ได้

เด็กที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเข้าเรียนโดยผู้ปกครองร้องขอ ได้แก่

(๑) มีความบกพร่องในทางร่างกายและจิตใจ

(๒) เป็นโรคติดต่อตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

(๓) ต้องหาเลี้ยงผู้ปกครองซึ่งทุพพลภาพ ไม่มีหนทางเลี้ยงชีพ และ ไม่มีผู้อื่นเลี้ยงดูแทน

ถ้าผู้ปกครองที่ทุพพลภาพมีเด็กต้องส่งเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาพร้อมกันหลายคนให้ยกเว้นเพียง ๑ คน

(๔) มีความจำเป็นอย่างอื่น

น. บัตรประจำตัวประชาชน

กฎหมายกำหนดให้คนที่มีสัญชาติไทยซึ่งมีอายุครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ (ย่างเข้าอายุ ๑๕ ปีก็ขอขึ้นทำบัตรประชาชนได้) แต่ไม่เกิน ๑๖ ปีบริบูรณ์ และมีชื่อในทะเบียนบ้าน ต้องมีบัตรประจำตัวประชาชน โดยยื่นคำขอทำบัตรประชาชนได้ที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอของท้องที่ที่ตนมีภูมิลำเนาอยู่

การยื่นขอทำบัตรประชาชนต้องยื่นภายใน ๖๐ วันนับแต่วันที่อายุ ครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ เช่น ตัวอย่าง นาย ก เกิด ๑ มกราคม ๒๕๑๕ ครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ในวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๓๕ นาย ก ต้องยื่นคำขออย่างช้า ภายในวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๓๕ มิฉะนั้น นาย ก จะต้องถูกปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท (การนับเวลา ๖๐ วันนี้นับเป็นวันๆ ไม่ใช่นับทีละ ๒ เดือน)

บัตรประชาชนมีอายุ ๖ ปี เมื่อบัตรหมดอายุให้ใช้บัตรนั้นต่อไปได้ จนถึงวันครบรอบวันเกิด เมื่อครบรอบวันเกิดแล้ว ภายใน ๖๐ วันนับแต่วัน ครบรอบวันเกิด ต้องไปขอเปลี่ยนบัตรใหม่ หากฝ่าฝืนถูกปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท เช่น ออกบัตรวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๓๐ บัตรหมดอายุ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๓๖ ต้องขอทำบัตรใหม่ภายในวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๓๗ เป็นต้น

กรณีคนต่างด้าว ต้องยื่นขอมีบัตรประชาชนภายใน ๖๐ วันนับแต่วันที่ได้สัญชาติไทย

เมื่อมีการเปลี่ยนชื่อตัว ชื่อสกุล ผู้ถือบัตรต้องขอเปลี่ยนบัตรภายใน ๖๐ วันนับแต่วันที่ได้รับให้เปลี่ยนชื่อตัว หรือสกุล ฝ่าฝืนถูกปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท

เมื่อบัตรสูญหายหรือถูกทำลาย หรือชำรุดในสาระสำคัญ ผู้ถือบัตรต้องขอเปลี่ยนบัตรภายใน ๖๐ วันนับแต่วันที่หาย ถูกทำลาย หรือชำรุด ฝ่าฝืนถูกปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท

ในกรณีพ้นจากสภาพการยกเว้นที่ไม่ต้องมีบัตรประชาชน ต้องขอมิ บัตรประชาชน ภายใน ๖๐ วัน นับแต่วันพ้นสภาพ นั้นๆ เหตุยกเว้นที่ไม่ต้องมีบัตรประชาชน ได้แก่

- (๑) พระภิกษุ
- (๒) ข้าราชการ ซึ่งได้แก่ ตำรวจ ทหาร
- (๓) นักโทษ

การนับอายุเพื่อขอมิบัตรประชาชน ขอขยายเพิ่มเติมว่า ให้นับอายุ ๑ ปีบริบูรณ์เมื่อสิ้น พ.ศ. ที่เกิด เช่น ปี ๒๕๐๕ พอสิ้นปี ๒๕๐๕ ให้ถือว่า นับอายุได้ ๑ ปีบริบูรณ์

ดังนั้น สมมติว่า นาย ก เกิดปี ๒๕๐๕ จะต้องยื่นคำขอมิบัตร ประชาชน ในปี ๒๕๒๔ เพราะถือว่ามียุครบ ๑๕ ปี บริบูรณ์ การ ไปขอทำ บัตรประชาชนหลักฐานที่ต้องนำไป ได้แก่

- (๑) ทะเบียนบ้าน
- (๒) ใบสูติบัตร
- (๓) หนังสือสำคัญการเปลี่ยนชื่อตัว ชื่อสกุลทั้งของตนเองและของ บิดามารดา (ถ้ามี)
- (๔) ใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว (ถ้ามี)

กรณีที่เป็นบุคคลสัญชาติไทย แต่เสียสัญชาติไทย ผู้นั้นต้องมีหน้าที่ส่งมอบบัตรประจำตัว ให้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ ที่ตนมีทะเบียนบ้านภายใน ๖๐ วัน ถ้าฝ่าฝืนไม่ส่งมอบต้องระวาง โทษจำคุกตั้งแต่ หนึ่งปีถึงห้าปี หรือปรับ ตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

นอกจากนี้ถ้าบุคคลที่เสียสัญชาติไทยดังกล่าวนำบัตรประจำตัวไปใช้ หรือใบรับ หรือใบแทนใบรับไปใช้โดยไม่มีสิทธิ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท

การมีบัตรประจำตัวประชาชนนั้นมีความสำคัญ จึงต้องนำติดตัวไป ทั้งนี้เพราะเมื่อเจ้าพนักงานตรวจบัตร ขอ ดู ถ้าผู้นั้นไม่อาจแสดงบัตรหรือ ใบรับ หรือใบแทนใบรับ (กรณีขอทำบัตรใหม่) ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน สองร้อยบาท

นอกจากนี้ การขอมิบัตรประจำตัวประชาชน ต้องแจ้งข้อความจริงต่อเจ้าพนักงาน ถ้าแจ้งข้อความอันเป็นเท็จไม่ว่าจะเป็นการขอมิบัตรใหม่ หรือเปลี่ยนบัตร ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปี หรือปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ในบางกรณีมีคนนำบัตรประจำตัวของผู้อื่นไปใช้เพื่อประโยชน์ในทางมิชอบ กฎหมายกำหนดโทษจำคุกไม่เกินหกเดือนและปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท

ส่วนการปลอมบัตรประชาชน กฎหมายถือว่าเป็นความผิด ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

การใช้บัตรประชาชนปลอมก็มีโทษเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ เพื่อเป็นการปราบปรามขบวนการปลอมบัตรประจำตัวให้แก่คนต่างด้าว ซึ่งเจ้าพนักงานมีส่วนร่วมด้วย กฎหมายจึงกำหนดโทษ เจ้าพนักงานชาวไทย (ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ออกบัตรหรือไม่) ถ้าเป็นผู้ปลอมบัตรหรือใช้บัตรปลอม (หรือเป็นผู้ใช้หรือผู้สนับสนุน) ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึง สามแสนบาท แต่ถ้าผู้กระทำความผิดดังกล่าวเป็นคนต่างด้าว ต้องระวางโทษ จำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่สี่หมื่นบาทถึงสามแสนบาท

ค่าธรรมเนียมในการขอออกบัตรใหม่ หรือเปลี่ยนบัตร ฉบับละ ๒๐ บาท

ค. การรับราชการ

ตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. ๒๔๕๗

การขึ้นบัญชีทหารกองเกิน

ชายผู้มีสัญชาติไทย เมื่อมีอายุย่างเข้า ๑๘ ปีบริบูรณ์ใน พ.ศ.ใด ให้ไปแสดงตนเพื่อลงบัญชีทหารกองเกินภายใน พ.ศ.นั้น ต่อสัสดีอำเภอที่ตนมีภูมิลำเนาทหารอยู่ ถ้าไม่สามารถไปลงบัญชีทหารกองเกินได้ด้วยตนเอง ต้องให้บุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วและเชื่อถือได้เป็นผู้ดำเนินการแทน (มาตรา ๑๖ พระราชบัญญัติรับราชการทหาร)

บุคคลใดซึ่งยังไม่ได้ลงบัญชีทหารกองเกินที่อำเภอพร้อมกับคนปีเดียวกัน ถ้าอายุยังไม่ถึง ๔๖ ปีบริบูรณ์ ต้องไปลงบัญชีทหารกองเกินเสียเช่นเดียวกับคนที่มีอายุย่างเข้า ๑๘ ปีโดยต้องปฏิบัติภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่สามารถปฏิบัติได้ในกรณีนี้จะให้ผู้อื่นดำเนินการแทนไม่ได้ (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๑๗)

เมื่อได้รับการลงบัญชีทหารกองเกินแล้ว นายอำเภอจะออกใบสำคัญ ศ.ค. ๕ ให้ไว้เป็นหลักฐาน

เมื่อได้ลงบัญชีทหารกองเกินแล้ว ให้ถือว่าผู้นั้นมีภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่อำเภอที่ได้ลงบัญชีทหารกองเกิน ภูมิลำเนาทหารมิได้เพียงแห่งเดียวเท่านั้น (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๕)

บุคคลใดไม่มาลงบัญชีทหารกองเกิน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๓ เดือนหรือปรับไม่เกิน ๓๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าก่อนที่เจ้าหน้าที่จะยกเรื่องขึ้นพิจารณาความผิดบุคคลนั้นได้มาลง บัญชีทหารกองเกิน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือปรับไม่เกิน ๑๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๔๔)

การตรวจคัดเลือกทหารกองเกินให้เป็นทหารกองประจำการ

ทหารกองเกินเมื่อมีอายุย่างเข้า ๒๑ ปี ใน พ.ศ. ใด ต้องไปแสดง ตนเพื่อรับหมายเรียกที่อำเภอท้องที่ ซึ่งเป็นภูมิลำเนา ทหารของตนภายใน พ.ศ. นั้น บุคคลใดไม่สามารถไปรับหมาย เรียกด้วยตนเองได้ ต้องให้บุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะและพอเชื่อถือได้ไปรับหมายเรียกแทน (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๒๕)

บุคคลใดไม่มารับหมายเรียกที่อำเภอ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๓ เดือน หรือปรับไม่เกิน ๓๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าก่อนที่เจ้าหน้าที่ ยกเรื่องขึ้นพิจารณาความผิด บุคคลนั้นได้มาขอรับหมายด้วยตนเอง หรือให้บุคคลซึ่งบรรลุนิติ ภาวะที่เชื่อถือได้มารับแทน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือปรับไม่เกิน ๑๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๔๔)

เมื่อถึงกำหนดวันตามหมายเรียก ที่กำหนดวันให้ทหารกองเกินทุก คนต้องไปทำการตรวจคัดเลือกเพื่อเข้ารับราชการ ทหารกองประจำการนั้น ทหารกองเกินซึ่งถูกเรียก ต้องมาให้คณะกรรมการตรวจเลือกทำการตรวจเลือก โดยนำ ใบสำคัญทหารกองเกิน บัตรประชาชน ประกาศนียบัตร หรือหลักฐานการศึกษาามาแสดงด้วย (พระราชบัญญัติรับ ราชการทหาร มาตรา ๒๗)

ทหารกองเกิน ซึ่งจะถูกรับมาตรวจคัดเลือก เพื่อเข้ารับราชการเป็นทหารกองประจำการนั้น ต้องมีอายุตั้งแต่ ๒๑ ปีขึ้นไป แต่ยังไม่ถึง ๓๐ ปีบริบูรณ์ (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๓๒)

บุคคลใดหลีกเลี่ยงขัดขืนไม่ให้คณะกรรมการตรวจเลือกทำการตรวจ เลือก หรือมาแต่ไม่เข้าทำการตรวจเลือกหรือไม่ อยู่จนเสร็จการตรวจเลือก หรือหลีกเลี่ยงขัดขืนด้วยประการใดๆ เพื่อจะมีให้ได้เข้ารับราชการทหารกอง ประจำการ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๓ ปี (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๔๕)

ทหารกองเกินซึ่งได้รับหมายเรียกให้ไปทำการตรวจเลือก เพื่อเข้า รับราชการเป็นทหารกองประจำการ เมื่อถึงวัน กำหนดให้ไปทำการตรวจเลือก บุคคลนั้นมีเหตุจำเป็นบางประการไม่สามารถไปตรวจเลือกในวันนั้นได้ ก็ไม่มี ความผิดตามกฎหมายแต่อย่างใด

เหตุจำเป็นดังกล่าวได้แก่

(๑) ข้าราชการซึ่งได้รับคำสั่งของผู้บังคับบัญชาโดยปัจจุบันทันด่วน ให้ไปรับราชการทหารอันสำคัญ หรือไปราชการต่างประเทศ โดยคำสั่งของ เจ้ากระทรวง

(๒) นักเรียนซึ่งไปศึกษาต่างประเทศตามที่ระบุในกฎกระทรวง

(๓) ข้าราชการหรือผู้ปฏิบัติงานในสถานที่ราชการ หรือ โรงงานอื่นใด ในระหว่างที่มีการรบ การสงคราม และอยู่ในความควบคุมของกระทรวงกลาโหม

(๔) บุคคลซึ่งกำลังปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยทหารในราชการสงคราม

(๕) เกิดเหตุสุดวิสัย

(๖) ไปเข้าตรวจเลือกที่อื่น

(๗) ป่วย โดยให้ผู้บรรลุนิติภาวะและเชื่อถือได้มาแจ้งต่อคณะกรรมการตรวจเลือกในวันตรวจเลือก

กรณีตามข้อ ๑, ๒, ๓ หรือ ๔ ต้องได้รับการผ่อนผันเฉพาะการจาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยด้วย (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๒๗)

ทหารกองเกินผู้ใดที่ถูกคัดเลือกเข้ารับราชการเป็นทหารกองประจำการ แล้ว ตามปกติจะต้องเข้ารับราชการมีกำหนดเวลา ๒ ปี แต่อาจจะรับราชการน้อยกว่า ๒ ปี ก็ได้ถ้ามีเหตุยกเว้นตามที่กฎหมายกำหนดไว้ (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๕)

ทหารกองเกินซึ่งสำเร็จการศ-กวิชาทหาร ซึ่งสมควรให้อยู่ในกอง ประจำการน้อยกว่า ๒ ปี หรือมีต้องเข้ารับราชการในกองประจำการ มีหลัก ดังนี้

(๑) ผู้สำเร็จจากการศีกวิชาทหาร ตามกฎหมายว่าด้วย การส่งเสริม การศีกวิชาทหารตามหลักสูตรการศีกวิชาทหารชั้นปีที่ ๑ ให้รับราชการ ทหารกองประจำการหนึ่งปีหกเดือน แต่ถ้าเป็นผู้ที่ได้รับขอเข้ารับราชการในกองประจำการ ก็ให้รับราชการทหารกองประจำการเพียงหนึ่งปี

(๒) ผู้สำเร็จการศีกวิชาทหารตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการศีก วิชาทหารตามหลักสูตรการศีกวิชาทหารชั้นปีที่ ๒ ให้รับราชการทหารกอง ประจำการหนึ่งปี แต่ถ้าเป็นผู้ที่ได้รับขอเข้ารับราชการในกองประจำการ ก็ให้รับราชการทหารกองประจำการเพียงหกเดือน

(๓) ผู้สำเร็จการศีกวิชาทหารตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการศีก วิชาทหารตามหลักสูตรการศีกวิชาทหารตั้งแต่ชั้นปีที่ ๓ ขึ้นไป ให้ขึ้นทะเบียน กองประจำการแล้วปลดเป็นทหารกองหนุน โดยมีต้องเข้ารับราชการในกอง ประจำการ (กฎกระทรวงฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๐๘) ออกตามความใน พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. ๒๔๕๑)

ทหารกองเกินซึ่งถูกคัดเลือกเข้าเป็นทหารกองประจำการแล้ว ถ้าวรับ ราชการครบ ๒ ปี หรือน้อยกว่านั้นตามที่ได้รับ ยกเว้นแล้ว ก็จะถูกปลดเป็น ทหารกองหนุนต่อไป (พระราชบัญญัติรับราชการทหาร มาตรา ๕ วรรค ๒)

บุคคลที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเข้ารับราชการเป็น ทหารกองประจำการ

เรื่องนี้มีหลักฐานในกฎกระทรวงฉบับที่ ๓๕ (พ.ศ. ๒๕๑๖) ออกตามความใน พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. ๒๔๕๗ ดังนี้

ข้อ ๒ ทหารกองเกินหรือทหารกองหนุนซึ่งได้รับการผ่อนผันไม่ต้อง เรียกเข้ารับราชการทหารในการเรียกพลเพื่อ ตรวจสอบเพื่อฝึกวิชาทหาร หรือ เพื่อทดลองความพร้อม คือ

(๑) พระภิกษุ สามเณร

(๒) นักบวชในพุทธศาสนาแห่งนิกายจีนหรือยวน

(๓) นักบวชศาสนาอื่น ซึ่งมีหน้าที่ประจำในกิจของศาสนาและไม่ เรียกเข้ารับราชการทหารกองประจำการในยามปกติ ตามกฎกระทรวงที่ออก ตามมาตรา ๑๔ (๒)

(๔) สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งรัฐ

(๕) บุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหาร ตามหลักสูตรที่กระทรวงกลาโหมกำหนดตามกฎหมายว่าด้วยการ ส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร

(๖) นักเรียนโรงเรียนเตรียมทหารของกระทรวงกลาโหม

(๗) นักศึกษาของศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ของกระทรวง ศึกษาธิการ

(๘) นักศึกษาของศูนย์ฝึกการบินพลเรือนของกระทรวงคมนาคม

(๙) นักเรียนซึ่งออกไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศและได้รับการ ผ่อนผันตามกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา ๒๗ (๒)

(๑๐) ครุซึ่งประจำการสอนหนังสือหรือวิชาการต่าง ๆ ที่อยู่ในความควบคุมของกระทรวง ทบวง กรม หรือราชการ ส่วนท้องถิ่นและซึ่งไม่เรียก เข้ารับราชการทหารกองประจำการใน

ยามปกติตามกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา ๑๔ (๕)

(๑๑) พนักงานวิฑูของกระทรวง ทบวง กรม หรือองค์การของ รัฐบาล

(๑๒) ข้าราชการกลาโหมพลเรือน ลูกจ้าง หรือคนงานในสังกัดกระทรวงกลาโหม ทั้งนี้เฉพาะผู้ซึ่งทำงานโดยใช้วิชา หรือฝีมือ

(๑๓) ข้าราชการพลเรือน ข้าราชการฝ่ายรัฐสภา ข้าราชการการเมือง ข้าราชการกลาโหมพลเรือน ข้าราชการฝ่ายอัยการ ข้าราชการฝ่ายตุลาการ ข้าราชการส่วนท้องถิ่นตามกฎหมายว่าด้วยบำเหน็จบำนาญ ข้าราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งรับ เงินเดือนประจำและเป็นข้าราชการหรือพนักงาน ตั้งแต่ระดับ ๕ หรือเทียบเท่าขึ้นไปแล้วแต่กรณี

(๑๔) ข้าราชการซึ่งได้รับคำสั่งของผู้บังคับบัญชาโดยปัจจุบันทันด่วน ให้ไปราชการอันสำคัญยิ่ง หรือไปราชการ ต่างประเทศโดยคำสั่งของเจ้ากระทรวง

(๑๕) หัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอหรือกิ่งอำเภอ

(๑๖) ปลัดอำเภอ

(๑๗) ตำรวจประจำการ

(๑๘) กำนัน

(๑๙) ผู้ใหญ่บ้าน

(๒๐) สารวัตรกำนัน

(๒๑) แพทย์ประจำตำบลซึ่งมิใช่ทหารกองหนุน

(๒๒) นายกเทศมนตรีหรือเทศมนตรี

(๒๓) ผู้ซึ่งทำงานประจำในตำแหน่งหน้าที่สำคัญในราชการเทศบาล

องค์การของรัฐบาล หรือในกิจการเกี่ยวกับการอุตสาหกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม การขนส่ง การธนาคาร หากขาดไปจะทำให้กิจการเสียหายและจะหาผู้อื่นแทนไม่ได้ ตามที่กระทรวงกลาโหมกับกระทรวง ทบวง กรม เจ้าหน้าที่จะได้ตกลงกัน

(๒๔) บุคคลที่อยู่ในระหว่างการศึกษิตตามกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา ๒๕ (๓)

(๒๕) บุคคลซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเห็นสมควรผ่อนผันเป็นพิเศษ

การหมั้น

หลังจากชายและหญิงเจริญวัยพอสมควร มนุษย์เราก็จะก้าวเข้าสู่วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่เป็นธรรมดาของมนุษยชาติ ที่ต้องการมีคู่ครอง มีครอบครัว ก่อนที่จะมาอยู่รวมกันเป็นครอบครัวนั้น ชายอาจจะใช้เวลาศึกษา อุนิสัย ใจคอ ความประพฤติของหญิงผู้รัก ว่าเหมาะสมที่จะเป็นแม่บ้าน ของตนหรือไม่ ส่วนหญิงนั้น อาจต้องศึกษาอุปนิสัย ใจคอของชายที่ตนจะ ทำการสมรสด้วยว่าเป็นอย่างไร ถ้าหากทำการสมรสแล้วจะเป็นพ่อบ้านที่ดีและ จะเป็นพ่อที่เป็นแบบอย่างที่ดีของลูกได้หรือไม่

เมื่อทั้งชายและหญิงมีความเชื่อมั่นว่า ต่างคนต่างต้องการครองชีวิต ร่วมกัน ทั้งคู่อาจเดินทางไปยังที่ว่าการอำเภอ เพื่อจดทะเบียนสมรสกัน หรือ จะหมั้นกันไว้ก่อนแล้ว ค่อยสมรสกันในภายหลัง เพื่อให้โอกาสแต่ละฝ่ายได้เตรียมเนื้อเตรียมตัว และจะเป็นการขยายระยะเวลาในการศึกษาอุปนิสัยกันให้ นานยิ่งขึ้น

๑. หลักเกณฑ์ในเรื่องการหมั้น

การหมั้น เป็นสัญญาอย่างหนึ่งที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงตกลงกันว่า ชายและหญิงคู่หมั้นจะทำการสมรสกันในอนาคต กฎหมายต้องการให้เป็น เจตนาอันบริสุทธิ์ของชายและหญิงคู่หมั้น ในการที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง กฎหมายไม่ประสงค์ให้มีการคลุมถุงชน ไม่ต้องการให้มีการบังคับให้ทำการสมรส เราจึงเห็นได้ว่าสัญญาหมั้นมีลักษณะแตกต่างจากสัญญาอื่นๆ ตรงที่ว่า ไม่สามารถฟ้องร้องบังคับคดีให้อีกฝ่ายหนึ่งทำการสมรสได้ แต่ถึงแม้ว่าจะมีข้อตกลงในเรื่องเบี้ยปรับกันเอาไว้ ข้อตกลงนั้นก็ใช่ว่าบังคับไม่ได้

ตัวอย่าง นายแดง และนางสาวสร้อยศรีได้ทำการหมั้นกัน ต่อมา นางสาวสร้อยศรีเห็นว่านายแดงยากจนไม่อยากจะสมรสด้วย ที่ตกลงรับหมั้น ในตอนแรกนั้นเพราะคิดว่านายแดง เป็นคนมีฐานะดี นายแดงจะมาขออำนาจ ศาล

บังคับให้นางสาวสร้อยศรีทำการสมรสกับตนไม่ได้ เพราะในเมื่อฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายใดไม่สมัครใจที่จะเป็นสามีภริยากันแล้ว หากว่าบังคับให้ทำการสมรสกัน ก็จะก่อให้เกิดปัญหาในครอบครัวอย่างแน่นอน

บุคคลที่จะหมั้นกันได้ นั้น ทั้งชายและหญิงจะต้องมีอายุอย่างน้อยสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ กฎหมายกำหนดอายุของทั้ง ๒ คน ว่าแต่ละคนต้องมีอายุ ขั้นต่ำ ๑๗ ปีบริบูรณ์ ดังนั้นหากชายอายุ ๑๗ ปี หมั้นกับหญิงอายุ ๑๕ ปี การหมั้นย่อมเป็นโมฆะ

เราคงได้ยินกันเสมอว่า บางคนเกิดมาก็มีคู่หมั้นอยู่แล้ว พ่อแม่เป็น คนหมั้นไว้ให้ตั้งแต่บุตรยังอยู่ในท้อง เพื่อให้เงินทองร่ำไหลไปไหน แต่ในแง่กฎหมายแล้ว การหมั้นยังไม่ได้เกิดขึ้น เพราะในขณะที่ทำการหมั้นนั้นชายและ หญิงอายุ ไม่ครบ ๑๗ ปีบริบูรณ์

มีบุคคลบางประเภทแม้มีอายุครบสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ทำการหมั้น กันไม่ได้โดย บุคคลประเภทนี้ได้แก่

- (๑) คนวิกลจริต คนบ้า หรือคนที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ
- (๒) บุคคลผู้เป็นบุพการี (พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด) จะหมั้นกับผู้สืบสันดาน (ลูก หลาน เหลน ลื้อ) ไม่ได้
- (๓) บุคคลที่เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน หรือร่วมแต่มารดา หรือบิดาเพียงอย่างเดียว
- (๔) บุคคลที่มีคู่สมรสอยู่แล้ว

แต่มีบุคคลประเภทหนึ่ง สามารถทำการหมั้นได้แต่ต้องขอความยินยอมจากบุคคลอื่น บุคคลประเภทนี้คือผู้เยาว์ ซึ่งมีอายุตั้งแต่ ๑๗ ปีขึ้นไป แต่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ (การบรรลุนิติภาวะทำได้ ๒ ทาง คือ มีอายุยี่สิบปี บริบูรณ์ หรือได้สมรสแล้วตามกฎหมาย)

บุคคลที่จะให้ความยินยอมแก่ผู้เยาว์ในการทำการหมั้นได้แก่

- (๑) บิดาและมารดา ในกรณีที่มิทั้งบิดาและมารดา
- (๒) บิดาหรือมารดาเพียงคนเดียวคนใดคนหนึ่ง ในกรณีที่อีกคนหนึ่งถึงแก่กรรม หรือถูกถอนอำนาจปกครองหรือไม่อยู่ในสภาพ หรือฐานะที่อาจให้ความยินยอมหรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ ไม่อาจขอความยินยอมจากมารดา หรือบิดาได้
- (๓) ผู้รับบุตรบุญธรรมให้ความยินยอมแก่ผู้เยาว์ที่เป็นบุตรบุญธรรม
- (๔) มารดา ในกรณีที่บิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน
- (๕) ผู้ปกครองในกรณีที่ไม่มีบุคคลซึ่งอาจให้ความยินยอมได้ตามข้อ (๑), (๒) และ (๓) หรือมีบุคคลดังกล่าวแต่ถูกถอนอำนาจปกครอง

การหมั้นที่ปราศจากการให้ความยินยอมในกรณีที่ต้องให้ความยินยอม นั้นเป็นการหมั้นที่ไม่สมบูรณ์อาจถูกเพิกถอนได้

๒. ของหมั้น

ของหมั้น คือ ทรัพย์สินที่ฝ่ายชายได้ให้ไว้แก่ฝ่ายหญิงในขณะที่ทำการ หมั้น เพื่อเป็นหลักฐานการหมั้น และประกันว่าจะสมรสกับหญิง

ตามประเพณีของไทยเรานั้น ฝ่ายชายเป็นฝ่ายที่นำของหมั้นไปให้แก่ฝ่ายหญิง ที่กล่าวว่าฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงนั้น ไม่ได้หมายความเฉพาะชายหญิง คู่หมั้นเท่านั้น แต่ยังหมายถึงบุคคลอื่น ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับชายหรือ หญิงคู่หมั้นด้วย เช่น บิดามารดา ผู้ปกครอง หากบุคคลเหล่านี้ทำการหมั้น แทนชายหรือหญิง การหมั้นจะผูกพันชายหรือหญิง ต่อเมื่อชายหรือหญิงคู่หมั้นตกลงยินยอมในการหมั้นนั้นด้วย

ตัวอย่าง นายแดงอายุ ๒๒ ปี รักนางสาวสุชาดา ซึ่งมีอายุ ๑๕ ปี เป็นอันมาก แต่เนื่องจากนางสาวสุชาดา ไม่ชอบคน นายแดงจึงไปขอหมั้น นางสาวสุชาดากับนางสร้อย มารดาของนางสาวสุชาดา โดยที่นางสาวสุชาดา ไม่ได้รู้เห็นยินยอมแต่อย่างใด นางสร้อยได้ตกลงรับหมั้นนายแดง และนายแดงได้ส่งมอบแหวนเพชรให้เป็นของหมั้นในวันนั้น หากนางสาวสุชาดาไม่ยอมทำการสมรสกับนายแดงไม่ว่าเพราะเหตุใด ๆ นายแดงจะฟ้องเรียกค่าเสียหายจากนางสาวสุชาดาไม่ได้ เพราะสัญญาหมั้นรายนี้นางสาวสุชาดาไม่ได้เป็นคู่สัญญาแต่อย่างใด

ของหมั้นนั้น จะต้องมิของหมั้นและส่งมอบของหมั้นในขณะที่ทำการหมั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๘๕๒/๒๕๐๖ จำเลยขอหมั้นน้องสาวโจทก์เพื่อ ให้แต่งงานกับบุตรจำเลยแต่จำเลยไม่มีเงิน จึงทำสัญญากู้ให้โจทก์ยืมไว้ ต่อมาบุตรจำเลยไม่ยอมแต่งงานกับน้องสาวโจทก์ โจทก์จึงฟ้องเรียกเงินตาม สัญญากู้

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า สัญญากู้ดังกล่าวนี้ เป็นเพียงสัญญาที่จะให้ ทรัพย์สินในวันข้างหน้า ยังไม่มีการส่งมอบทรัพย์สินให้แก่กันอย่างแท้จริง เจตนาอันแท้จริงของคู่สัญญาก็มิได้มุ่งต่อการให้สัญญากู้ตกเป็นของอีกฝ่ายหนึ่ง ในสภาพของหมั้น และไม่มีวัตถุประสงค์ให้ตกเป็นสิทธิของหญิงเมื่อได้ทำ การสมรสแล้ว ในกรณีเช่นนี้ถือไม่ได้ว่า ได้มีการให้ของหมั้นกันตามกฎหมายแล้ว โจทก์จะฟ้องเรียกเงินตามสัญญากู้ไม่ได้ เพราะสัญญากู้นี้ไม่มีหนี้เดิม ต่อกัน

ในกรณีเช่นนี้ถือว่าสัญญากู้เป็นเพียงสัญญาที่จะให้ทรัพย์สินเป็นของ หมั้นในอนาคต ยังไม่มีการส่งมอบทรัพย์สินกันอย่างแท้จริง ฉะนั้นสัญญากู้ จึงไม่เป็นของหมั้น สิ่งที่จะให้เป็นของหมั้นนั้นกฎหมายกำหนดแต่เพียงว่าเป็น ทรัพย์สินที่ฝ่ายชายได้ให้ไว้กับฝ่ายหญิง เพื่อเป็นหลักฐานการหมั้นและประกันว่าจะสมรสกับหญิงนั้นเท่านั้น ไม่ได้กำหนดไว้ว่าของหมั้นนั้นต้องมีราคาเท่าใด ซึ่งศาลฎีกาได้ตัดสินมาแล้วว่าแม้เป็นเพียงผ้าขาวก็สามารถเป็นของ หมั้นได้

เมื่อทำการหมั้นแล้วของหมั้นย่อมตกเป็นสิทธิแก่หญิงทันที

สรุปได้ว่า สาระสำคัญของของหมั้น ได้แก่

- (๑) ต้องมีการส่งมอบให้แก่กันในขณะที่ทำการหมั้น
- (๒) จะมีราคามากน้อยแค่ไหนไม่สำคัญ

๓. สินสอด

สินสอด เป็นทรัพย์สิน ซึ่งฝ่ายชายให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตร บุญธรรม หรือผู้ปกครองของฝ่ายหญิง เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส

บุคคลที่อยู่ในฐานะจะรับสินสอดได้คือ

(๑) บิดามารดาของหญิง

(๒) ผู้ปกครองของหญิง

ถ้าไม่มีการสมรสโดยมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิง หรือโดยมีพฤติการณ์ ซึ่งฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบ ชายสามารถเรียกสินสอดคืนได้ แต่ถ้าเหตุที่ไม่มี การสมรสนั้นเกิดจากความผิดของฝ่ายชายแล้ว ชายไม่มีสิทธิเรียกคืน

สินสอดมีลักษณะแตกต่างจากของหมั้นที่ว่า ของหมั้นต้องมีการส่ง มอบให้แก่ฝ่ายหญิงในขณะที่ทำการหมั้น แต่สินสอดนั้นจะส่งมอบให้แก่บุคคล ที่มีสิทธิจะรับเมื่อใดก็ได้ แต่ต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมทำการสมรสกับตน หากว่าได้ให้ทรัพย์สินเป็นเพียงเพื่อแก้หนี้บิดามารดาของ ฝ่ายหญิงที่คนพาลูกสาวของเขานี้แล้ว ทรัพย์สินนั้นไม่ใช่สินสอด แม้ต่อมาภายหลังไม่มีการสมรสชายจะเรียกคืนไม่ได้ เพราะสิ่งของที่ให้กันนั้นกฎหมายไม่ถือว่าเป็นสินสอด

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๖/๒๕๑๘ เงินที่ชายให้แก่มารดาหญิงเพื่อ ขอมมาในการที่หญิงตาม ไปอยู่กับชาย โดยชายหญิงไม่มีเจตนาจะสมรสกัน ตามกฎหมาย ไม่ใช่สินสอดหรือของหมั้น เมื่อต่อมาหญิงไม่ยอมอยู่กับชาย ชายเรียกคืนไม่ได้

๔. การผิดสัญญาหมั้น

ถ้าชายหรือหญิงคู่หมั้น ไม่ยอมทำการสมรสกับคู่หมั้นของตน โดย ปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ถือว่าคู่หมั้นฝ่ายนั้นผิดสัญญาหมั้น

เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญาหมั้น เช่นหญิงมีคู่หมั้นอยู่แล้วไปทำ การสมรสกับชายอื่นที่ไม่ใช่คู่หมั้นของตน หรือหนีตามชายอื่นไป ชายคู่หมั้น จะฟ้องร้องต่อศาลให้ศาลบังคับให้หญิงทำการสมรสกับตนไม่ได้ เพราะการ สมรสนั้นต้องเกิดจากความสมัครใจ ศาลจะใช้อำนาจ ไปบังคับให้ชายและหญิง ทำการสมรสกัน ไม่ได้ แม้ว่าจะมีการตกลงกันว่าถ้าฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิดสัญญา หมั้นจะให้ปรับเป็นจำนวนเท่าใด ข้อตกลงนั้นก็ใช้บังคับกันไม่ได้

แต่คู่หมั้นซึ่งเป็นฝ่ายผิดสัญญาหมั้น ต้องรับผิดชอบค่าทดแทนดังต่อไปนี้

(๑) ค่าทดแทนความเสียหายต่อกาย หรือชื่อเสียง

(๒) ค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น เนื่องจากคู่หมั้น บิดามารดา หรือบุคคลผู้กระทำการ ในฐานะ เช่น บิดามารดาได้ใช้จ่าย หรือตกเป็นลูกหนี้ เนื่องจากการเตรียมการสมรสโดยสุจริต และตามสมควร เช่น ฝ่ายหญิงได้ซื้อ เครื่องนอน เครื่องครัวไว้แล้ว ชายไปแต่งงานกับหญิงอื่น ชายต้องรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายเหล่านี้

(๓) ค่าทดแทนความเสียหาย เนื่องจากการที่คู่หมั้น ได้จัดการ ทรัพย์สินหรือการอื่นอันเกี่ยวกับอาชีพ หรือทางทำมาหาได้ของตนไปโดย สมควรด้วยการคาดหมายว่าจะมีการสมรส

ตัวอย่าง สำหรับค่าทดแทนที่ 3 นายแดงอยู่กรุงเทพฯ หมั้นกับนางสาวนุสรุรา ซึ่งมีอาชีพเป็นพยาบาลอยู่ต่างจังหวัด มีการกำหนดวันที่จะทำการสมรส นางสาวนุสรุราจึงลาออกจากพยาบาลเพื่อที่จะเป็นแม่บ้าน เมื่อนางสาวนุสรุราได้ลาออกจากการเป็นพยาบาลแล้ว นายแดงไม่ยอมทำการสมรสด้วย เนื่องจากได้ไปสมรสกับผู้หญิงอื่น เช่นนี้นายแดงต้องรับ

ผิด ใช้ค่าทดแทนความเสียหาย อันเกิดจากการที่นางสาวนุสรลาออกจากงาน (สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนนี้ มีอายุความ 6 เดือน นับแต่วันผิดสัญญาหมั้น)

ในกรณีที่หญิงเป็นฝ่ายผิดสัญญาหมั้น หญิงต้องคืนของหมั้นให้แก่ฝ่ายชาย ถ้าฝ่ายชายเป็นฝ่ายผิดสัญญาหมั้นแล้ว หญิงไม่ต้องคืนของหมั้น

การสมรส

ความหมาย

การสมรส หรือที่ภาษาชาวบ้านเรียกกันว่า "แต่งงาน" นั่นก็คือ การที่ชายหญิง ๒ คน ตกลงปลงใจที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน อันสามีภริยา ซึ่งตาม กฎหมายปัจจุบันนั้น กำหนดว่า การสมรสต้องมีการจดทะเบียนสมรส จึงจะมี ผลตามกฎหมาย ดังนั้น ถ้าไม่มีการจดทะเบียนสมรส แม้จะมีการจัดงาน พิธีมงคลสมรสใหญ่โตเพียงใด กฎหมายก็ไม่ถือว่า ชายหญิงคู่นั้น ได้ทำการ สมรสกันเลย

การจดทะเบียนสมรสนั้น ให้ไปจดกับนายทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอ โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใดๆ เลย และต้องมีการแสดงถึง ความยินยอมของทั้ง ๒ ฝ่าย ว่าต้องการที่จะทำการสมรสกันต่อหน้านาย ทะเบียนด้วย แล้วให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้นไว้

ปกติแล้ว การสมรสจะมีผลตามกฎหมายเมื่อได้มีการจดทะเบียนแล้ว แต่ในกรณีพิเศษ เช่น ถ้ามีสงครามเกิดขึ้น ทำให้ชายหญิงไม่สามารถไป จดทะเบียนที่อำเภอได้ ในกรณีนี้ ชายหญิงคู่นั้นอาจตกลงที่จะสมรสกัน ต่อหน้าบุคคลที่บรรลุนิติภาวะ (มีอายุ 20 ปี บริบูรณ์) ที่อยู่ในที่นั้น และ ต่อมาเมื่อสงครามสงบ ชายหญิงคู่นั้นก็ต้องไปทำการจดทะเบียนสมรสภายใน ๙๐ วัน ซึ่งกรณีนี้ กฎหมายถือว่า ชายหญิงคู่นี้ ได้ทำการสมรสกันมาตั้งแต่ วันแรกที่ได้ตกลงสมรสกัน

ประโยชน์ของการจดทะเบียนสมรส

การจดทะเบียนสมรสนั้น นอกจากกฎหมายจะถือว่า ชายหญิงคู่นั้น ได้เป็นสามีภริยากันตามกฎหมายแล้ว ยังมีผลที่ตามมาอีกหลายประการ เช่น

(๑) เป็นหลักประกันความมั่นคงได้ว่า ถ้าได้มีการจดทะเบียนแล้ว คู่สมรสอีกฝ่ายจะไปจดทะเบียนสมรสอีกไม่ได้ ถ้าฝ่ายอื่นไปทำการจดทะเบียนเข้า ผลคือ การจดทะเบียนสมรสครั้งนี้ กฎหมายถือว่าเป็น โหม่ง (ใช้ไม่ได้) ผู้มีส่วนได้เสียคนใดคนหนึ่ง จะแจ้งให้นายทะเบียนเพิกถอน หรือจะร้องขอให้ศาลพิพากษาก็ได้ นอกจากนี้ คู่สมรสฝ่ายที่ไปจดทะเบียนซ้อน ก็อาจมีความผิดฐานแจ้งความเท็จด้วย

(๒) ได้รับการลดหย่อนค่าภาษีเงินได้

(๓) ในกรณีที่เป็นความผิดที่กระทำระหว่างสามีภรรยา เช่น สามี หรือภรรยา ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลักทรัพย์ของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือในความผิดฐานอื่น เช่น ฉ้อ โกง ชักยอก ทำให้เสียทรัพย์ หรือบุกรุก ซึ่งมีผลคือ สามีหรือภรรยา นั้นไม่ต้องรับโทษตามกฎหมาย

(๔) ในเรื่องอำนาจในการดำเนินคดีอาญาแทน ถ้าสามีภรรยาถูก ทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถฟ้องคดีได้เอง ภรรยาหรือสามีที่ยังมีชีวิตอยู่ (ที่ได้จดทะเบียนตามกฎหมาย) สามารถร้องทุกข์ (แจ้งความ) ต่อตำรวจหรือฟ้องศาลแทนได้ แต่อย่างไรก็ตาม ต้องเป็นกรณีที่ผู้ตายหรือผู้บาดเจ็บไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดด้วย นอกจากนี้ ในคดีหมิ่นประมาทที่กระทำต่อสามีหรือภรรยา ถ้าต่อมาสามีหรือภรณานั้น ได้ตาย ก่อนร้องทุกข์ (แจ้งความ) ภรรยาหรือสามีที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ร้องทุกข์หรือ ฟ้องหมิ่นประมาทได้เองด้วย เพราะกฎหมายให้ถือว่า เป็นผู้เสียหาย

(๕) ถ้าคู่สมรสเป็นผู้เยาว์ที่มีอายุ ๑๗ ปีขึ้นไป เมื่อได้จดทะเบียนสมรสแล้ว กฎหมายถือว่า ผู้นั้นได้บรรลุนิติภาวะแล้ว และสามารถทำกิจการงานต่างๆ ได้เอง โดยไม่ต้องเป็น ได้รับความยินยอมจากบิดามารดา หรือผู้ปกครอง และแม้จะหย่ากันก่อนอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็ยังคงเป็นผู้บรรลุนิติภาวะอยู่

เงื่อนไขการสมรส

การที่จะสมรสกันได้นั้น กฎหมายยังได้กำหนดเงื่อนไขไว้ดังต่อไปนี้

(๑) เรื่องอายุของชายหญิงที่จะทำการสมรสกัน กฎหมายกำหนดว่าต้องมีอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์เหตุผลที่กฎหมายกำหนดไว้เช่นนี้ก็ เพราะการสมรสนั้นทำให้เกิดมีความสัมพันธ์กันตามกฎหมาย และเกิดสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบในครอบครัวมาก การที่จะให้เด็กทำการสมรสกัน ก็จะทำให้เกิดปัญหาในครอบครัวได้ กฎหมายจึงกำหนดอายุของคู่สมรสเอาไว้โดยเอาเกณฑ์ที่พอจะเข้าใจถึงการกระทำของตนเองได้

(๒) เรื่องความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ในกรณีที่คู่สมรสเป็นผู้เยาว์ เหตุผลที่กฎหมายกำหนดเงื่อนไขนี้ก็ เพราะเพื่อให้ผู้ใหญ่เข้ามาช่วยตัดสินใจเลือก แนวทางชีวิตครอบครัวของผู้เยาว์ ความยินยอมนี้อาจทำเป็นหนังสือ ระบุชื่อคู่สมรสของทั้ง ๒ ฝ่าย และลงลายมือชื่อผู้ให้ความยินยอมหรืออาจทำโดยวิธีอื่น เช่น ให้ความยินยอมด้วยวาจา

(๓) กฎหมายห้ามชายหญิงที่มีคู่สมรสอยู่แล้วไปทำการสมรสกับคนอื่นอีก ซึ่งเรียกกันว่าการสมรสซ้อน เหตุผลก็คือ เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาขึ้นภายในครอบครัว เพราะกฎหมายในปัจจุบันรับรองความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาแบบคู่เดียวเมียเดียวเท่านั้น

(๔) ในกรณีที่หญิงที่สามีเดิมตายหรือการสมรสสิ้นสุดลงด้วยประการอื่น เช่น หย่าขาดจากกันจะทำการสมรสครั้งใหม่ได้ต้องกระทำหลังจากที่การสมรสเดิมสิ้นสุดไปแล้ว ๑๑๐ วัน เหตุผลที่กฎหมายห้ามก็เพื่อป้องกันปัญหาเกี่ยวกับบุตรที่เกิดมาว่าจะถือว่าเป็นบุตรของใคร (สามีใหม่หรือสามีเก่า)

(๕) กฎหมายห้ามคนวิกลจริต หรือ ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถทำการสมรส เหตุผลก็เพื่อให้ครอบครัวมีชีวิตที่สงบสุข ถ้าให้แต่งงานกับคนบ้าแล้วก็อาจเกิดปัญหาได้

(๖) กฎหมายห้ามชายหญิงที่เป็นญาติสืบสายโลหิต โดยตรงขึ้นไปหรือโดยตรงลงมาทำการสมรสกัน เช่น พ่อสมรสกับลูก และรวมถึงเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกันด้วยเหตุผลก็เพราะในทางการแพทย์นั้น เขาพิสูจน์ได้ว่าถ้าคนที่มีความสัมพันธ์กันสมรสกัน บุตรที่เกิดมาจะรับเอาส่วนที่ไม่ดีของทั้ง ๒ ฝ่ายมาทำให้เด็กที่เกิดมาเป็นเด็กที่ผิดปกติ นอกจากนี้ก็ยังมีเหตุผลทางสังคมด้วย คือ สภาพสังคมไทยเราก็ไม่ยอมรับ

การสมรสแบบนี้ด้วย

(๗) กฎหมายห้ามผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมทำการสมรสกัน เหตุผลที่กฎหมายห้าม ก็เพื่อมิให้เกิดความสับสนของสถานะของแต่ละฝ่ายว่า จะเป็นบุตรบุญธรรมหรือสามีภริยานั่นเอง

ผลของการฝ่าฝืนเงื่อนไขการสมรส

ถ้ามีการจดทะเบียนสมรสไปโดยฝ่าฝืนเงื่อนไขต่าง ๆ นี้ จะมีผลต่อการสมรส ดังนี้

- (๑) ถ้าฝ่าฝืนเงื่อนไขข้อ ๑, ๒ การสมรสนั้นตกเป็นโมฆะ (สมบูรณ์จนกว่าจะถูกเพิกถอน)
- (๒) ถ้าฝ่าฝืนเงื่อนไขข้อ ๓, ๕, ๖ การสมรสนั้นตกเป็นโมฆะ
- (๓) ถ้าฝ่าฝืนเงื่อนไขข้อ ๔, ๗ การสมรสนั้นยังมีผลสมบูรณ์ทุกประการแต่จะมีผลทางกฎหมายอย่างอื่น คือ

๓.๑ ถ้าเป็นการฝ่าฝืนในเงื่อนไขข้อ ๔ การสมรสสมบูรณ์และกฎหมายก็สันนิษฐานว่า เด็กที่เกิดมานั้นเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามีใหม่

๓.๒ ถ้าเป็นการฝ่าฝืนในเงื่อนไขข้อ ๗ จะมีผล คือ ทำให้การเป็นบุตร บุญธรรมกับผู้รับบุตรบุญธรรมนั้นสิ้นสุดลงทันที โดยไม่ต้องไปจดทะเบียนเลิกรับบุตรบุญธรรมอีก

ถ้าการสมรสได้ทำถูกต้องตามกฎหมายทุกประการแล้ว ผลคือชายหญิงคู่นั้นก็เป็น สามีภริยากันตามกฎหมาย ทำให้เกิดความผูกพันทางครอบครัวหลายประการ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

การสมรสที่เป็นโมฆะ

คำว่า "โมฆะ" หมายถึง การกระทำนั้นยังคงใช้ได้อยู่จนกว่าจะถูกเพิกถอน ดังนั้นการสมรสที่เป็น โมฆะ จึงเป็นการสมรสที่ยังคงมีผลอยู่ตามกฎหมายจนกว่าจะมีการเพิกถอน

๑. เหตุที่ทำให้การสมรสตกเป็นโมฆะ

เหตุที่ทำให้การสมรสตกเป็น โมฆะก็ได้กล่าวมาข้างแล้ว คือ การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขในเรื่องอายุของกลุ่มสมรส และเงื่อนไขในเรื่องความยินยอมของบิดา มารดา หรือผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังมีเหตุอื่นอีกที่ทำให้การสมรสเป็น โมฆะ คือ

- การสมรสโดยถูกกลั่นแกล้ง หมายถึง การสมรสนั้นทำไปเพราะถูกคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ใช้อุบายหลอกลวงให้ทำการสมรส เช่น หลอกว่าตนเป็นคนมีฐานะดี แต่แท้จริงแล้วเป็นคนยากจน ดังนี้ เป็นต้น แต่การใช้กลั่นแกล้งนี้จะต้องถึงขนาด คือถ้ามิได้มีการหลอกลวงแล้ว คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจะไม่ทำการสมรสด้วย แต่ถ้ากลั่นแกล้งนั้นไม่ถึงขนาดการสมรสก็ไม่ตกเป็น โมฆะ แต่ถ้ากลั่นแกล้งเกิดเพราะบุคคลที่ ๓ การสมรสจะตกเป็น โมฆะ เมื่อคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้หรือควรจะได้รู้ถึงกลั่นแกล้งนั้นอยู่แล้วในขณะที่ทำการสมรส

- การสมรสได้ทำไปโดยถูกข่มขู่ การข่มขู่ หมายถึง การกระทำที่ในลักษณะบังคับ ให้เกิดความกลัวภัยจนทำให้อีกฝ่ายยอมทำการสมรสด้วย เช่น ขู่ว่าจะทำร้ายถ้าไม่ยอมไป จดทะเบียนด้วย เป็นต้น การข่มขู่จำเป็นต้องถึงขนาดด้วย กล่าวคือถ้าไม่มีการข่มขู่แล้วจะ ไม่มีการสมรสนั่นเอง และนอกจากนี้การข่มขู่ไม่ว่าคู่สมรสหรือบุคคลภายนอกเป็นผู้ข่มขู่ ถ้าถึงขนาดแล้วการสมรสย่อมเป็น โฆษณียะทั้งนั้น

- การสมรสที่ได้กระทำไปโดยสำคัญผิดตัว กรณีนี้หมายความว่าตั้งใจจะสมรส กับคนคนหนึ่งแต่ไปทำการสมรสกับคนอื่นคนหนึ่ง โดยเข้าใจผิด เช่น กรณีฝาแฝด

๒. ผลของการสมรสที่เป็นโฆษณียะ

ดังที่กล่าวมาแล้วคือตราบใดที่ยังไม่มีการเพิกถอน การสมรสนั้นก็ยังมีผลตามกฎหมายทุกประการ และถ้าต่อมามีการเพิกถอนการสมรสแล้ว การสมรสนั้นก็สิ้นสุดลงนับแต่เวลาที่เพิกถอนเป็นต้นไป

๓. ใครเป็นคนเพิกถอน

ตามกฎหมายปัจจุบันกำหนดให้ศาลเท่านั้นที่จะเพิกถอนการสมรสได้โดยมีเหตุผลว่า เรื่องครอบครัวเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานะของบุคคลที่มีผลกระทบต่อสังคมมาก การที่จะปล่อยให้คนทั่วไปเพิกถอนการสมรสได้เองแล้วย่อมจะเกิดปัญหาแน่ ๆ กฎหมายจึงให้องค์กรศาลเป็นผู้วินิจฉัยว่า การสมรสกรณีใดบ้างที่จะต้องถูกเพิกถอน แต่อย่างไรก็ดี การที่ศาลจะพิพากษาเพิกถอนได้ก็ต้องมีผู้ร้องขอต่อศาลก่อน ศาลจะยกคดีขึ้นวินิจฉัยเองไม่ได้ ซึ่งผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลเพิกถอนนั้น กฎหมายก็ได้กำหนดตัวบุคคลไว้ ซึ่งจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป

๔. ผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลเพิกถอนได้ แยกพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

๔.๑ ถ้าการสมรสเป็นโฆษณียะเพราะฝ่าฝืนเงื่อนไขในเรื่องอายุของคู่สมรส ผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งมีความหมายรวมถึงบิดามารดาหรือผู้ปกครองของชายหญิงคู่สมรส และยังรวมถึงผู้มีสิทธิได้รับมรดกของคู่สมรสด้วย เพราะถ้าการสมรสมีผลอยู่ตนจะ ได้รับมรดกน้อยลง แต่ในกรณีบิดามารดานั้น ถ้าหากเป็นผู้ให้ความยินยอมเองด้วยแล้ว กฎหมายก็ห้ามร้องขอต่อศาล

๔.๒ ถ้าการสมรสเป็นโฆษณียะเพราะขาดความยินยอมของบิดามารดาหรือ ผู้ปกครองแล้ว ผู้มีสิทธิร้องขอก็คือบิดามารดาหรือผู้ปกครองเท่านั้น

๔.๓ ถ้าการสมรสเป็น โฆษณียะเพราะกลฉ้อฉล ผู้มีสิทธิร้องขอคือคู่สมรสฝ่ายที่ถูก หลอกเท่านั้น

๔.๔ ถ้าการสมรสเป็น โฆษณียะเพราะการข่มขู่ ผู้มีสิทธิร้องขอคือคู่สมรสฝ่าย ที่ถูกข่มขู่เท่านั้น

๔.๕ ถ้าการสมรสเป็น โฆษณียะเพราะสำคัญผิดตัว ผู้มีสิทธิร้องขอคือคู่สมรสฝ่ายที่สำคัญผิดเท่านั้น

๕. ระยะเวลาขอให้ศาลเพิกถอน

๕.๑ ถ้าการสมรสเป็นโมฆียะเพราะฝ่าฝืนเงื่อนไขในเรื่องอายุต้องร้องขอให้ศาลเพิกถอนก่อนที่ชายหญิงจะมีอายุครบ ๑๗ ปีบริบูรณ์ หรือก่อนที่หญิงมีครรภ์ ถ้าไม่ร้องขอภายในเวลาดังกล่าวการสมรสย่อมสมบูรณ์มาตลอด และไม่อาจร้องขอให้ศาลเพิกถอนได้ต่อไป

๕.๒ ถ้าการสมรสเป็นโมฆียะเพราะฝ่าฝืนเงื่อนไขในเรื่องความยินยอม ต้องร้องขอให้ศาลเพิกถอนก่อนที่ชายหญิงจะมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ หรือก่อนที่หญิงมีครรภ์ นอกจากนี้ในเรื่องนี้กฎหมายยังกำหนดอายุความไว้อีกด้วยคือ ต้องใช้สิทธิในอายุความ ๑ ปี นับแต่วันที่รู้ถึงการสมรสนั้น (อายุความ คือ ระยะเวลาที่จะต้องใช้สิทธิถ้าไม่ใช่ภายในกำหนด ก็ใช้ไม่ได้อีกแล้ว)

๕.๓ ถ้าการสมรสเป็นโมฆียะเพราะกลฉ้อฉล ระยะเวลาการขอให้ศาลเพิกถอน คือ ภายใน ๕๐ วันนับแต่วันที่รู้หรือควรได้รู้ถึงกลฉ้อฉลแต่ต้องไม่เกิน ๑ ปี นับแต่วันทำการสมรส

๕.๔ ถ้าการสมรสเป็นโมฆียะ เพราะถูกข่มขู่ ระยะเวลาการขอให้ศาลเพิกถอนคือ ภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่พ้นจากการถูกข่มขู่

๕.๕ ถ้าการสมรสเป็นโมฆียะเพราะการสำคัญผิดในตัวคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ระยะเวลาการขอให้ศาลเพิกถอน คือ ภายใน ๕๐ วันนับแต่วันทำการสมรส

๖. ผลของการที่ศาลมีคำพิพากษาเพิกถอน

ถือว่าการสมรสสิ้นสุดลงตั้งแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้เพิกถอน ดังนั้น ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างสามีภริยาก็เป็นอันสิ้นสุดลง นับแต่วันที่ศาลพิพากษาเพิกถอนเป็นต้นไป และถ้าคู่สมรสฝ่ายที่ถูกฟ้องเพิกถอนนั้นรู้ถึงเหตุแห่งโมฆียะ ก็ต้องรับผิดชอบใช้ค่าทดแทนแก่อีกฝ่ายหนึ่งในความเสียหายที่ได้รับด้วย นอกจากนี้ ถ้าการเพิกถอนเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง ไม่มีทรัพย์สินพอเลี้ยงชีพ คู่สมรสฝ่ายที่ถูกฟ้องก็ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้อีกฝ่ายด้วย

การสมรสที่เป็นโมฆะ

คำว่า "โมฆะ" นี้หมายความว่า เสียเปล่า ไม่มีผลใด ๆ ทางกฎหมายเลย ดังนั้น การสมรสที่เป็นโมฆะจึงไม่มีผลใด ๆ ตามกฎหมายเลย แต่เนื่องจากกฎหมายครอบครัว เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานะของบุคคล และเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน กฎหมายจึงกำหนดว่า การสมรสที่เป็นโมฆะนั้น โดยทั่วไปแล้ว บุคคลจะนำขึ้นมากล่าวอ้างไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะได้แสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะเสียก่อน ยกเว้นกรณีการสมรสซ้อนกฎหมายกำหนดให้ผู้มีส่วนได้เสียคนใดคนหนึ่งจะกล่าวอ้างขึ้น หรือจะร้องขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะก็ได้ ในกรณีที่กฎหมายไม่ได้ให้สิทธิในการกล่าวอ้างและศาลยังไม่พิพากษา แสดงความเป็นโมฆะของการสมรสชายหญิงผู้นั้นก็ยังเป็นสามีภริยากันอยู่ตามปกติ

๑. เหตุที่ทำให้การสมรสเป็นโมฆะ

- ๑.๑ การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไข เรื่องการห้ามสมรสซ้อน
- ๑.๒ การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไข เรื่องการห้ามสมรสกับบุคคลวิกลจริต
- ๑.๓ การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไข เรื่องการสมรสระหว่างญาติสนิท
- ๑.๔ การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไข เรื่องความยินยอมของคู่สมรสเอง

๒. ผู้มีสิทธิร้องขอให้ศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ

กฎหมายให้สิทธิแก่ "ผู้มีส่วนได้เสีย" หรือ "อัยการ" ก็ได้ คำว่า "ผู้มีส่วนได้เสีย" หมายถึง ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ถ้าหากการสมรสนั้นยังไม่ถูกศาลตั้งแสดงความเป็นโมฆะ

เช่น ตัวคู่สมรสเอง หรือภริยาเดิมกรณีจดทะเบียนซ้อน

๓. ผลเมื่อศาลได้แสดงความเป็นโมฆะแล้ว

เมื่อศาลได้แสดงความเป็นโมฆะของการสมรสแล้ว คำพิพากษามีผลดังนี้

๓.๑ ในเรื่องทรัพย์สิน ถือว่าไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาดังแต่สมรส

๓.๒ ในเรื่องความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสามีภริยา กฎหมายเห็นว่าไม่มีทางที่จะให้กลับสู่สภาพเดิมได้ คือจะถือว่าไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันเลยตั้งแต่แรกไม่ได้ ดังนั้นจึงให้มีผลนับแต่วันที่ศาลได้แสดงความเป็นโมฆะ แต่อย่างไรก็ตาม หากคู่สมรสฝ่ายที่สุจริตได้สิทธิใด ๆ มาจากการสมรสก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาที่ไม่เสียสิทธินั้นไป เช่น สิทธิในการรับมรดกของสามีที่เกิดจากการสมรสที่เป็นโมฆะย่อมไม่เสียไป หากคนสมรสโดยสุจริต

นอกจากนี้ถ้าหากชายหรือหญิงฝ่ายเดียวเป็นฝ่ายสมรสโดยสุจริต ฝ่ายนั้นก็ยังมีสิทธิเรียกค่าทดแทนจากฝ่ายที่ไม่สุจริตได้ เช่น ชายมาหลอกหญิงว่าตนไม่เคยมีภรรยาโดยชอบด้วยกฎหมายมาก่อน กรณีนี้เมื่อศาลแสดงความเป็นโมฆะแล้ว หญิงสามารถเรียกค่าทดแทนจากชายได้ และถ้าฝ่ายที่สุจริตนั้นยากจนลง ไม่มีรายได้จากทรัพย์สินหรือจากงานที่เคยทำก่อนมีคำพิพากษาของศาลคู่สมรสฝ่ายนั้นก็ยังมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพได้อีกด้วย

๓.๓ ผลต่อบุตร เด็กที่เกิดระหว่างการสมรสที่เป็นโมฆะหรือเกิดภายใน ๓๑๐ วัน นับแต่วันที่ศาลตั้งแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ กฎหมายสันนิษฐานว่า เป็นลูกของชายผู้เป็นสามี หรือเคยเป็นสามี

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา

เมื่อการสมรสนั้นมีการจดทะเบียนและไม่เข้าข้อห้ามตามกฎหมายข้ออื่นแล้ว การสมรสนั้นก็จะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย และก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันต่าง ๆ ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา ซึ่งมีผลแยกได้ ๒ ประการคือ ความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สิน และความสัมพันธ์ส่วนตัว

๑. ความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สิน

เมื่อชายหญิงคู่หนึ่งได้ทำการสมรสกันตามกฎหมายแล้ว ทรัพย์สินต่าง ๆ ของแต่ละฝ่าย ที่มีอยู่ก่อนสมรสหรือจะมีขึ้นภายหลังจากการสมรสก็ต้องมีการจัดระบบใหม่ ซึ่งกฎหมายก็ได้แยกทรัพย์สินออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑.๑ สินส่วนตัว (สินเดิม)

๑.๒ สินสมรส

๑.๑ สินส่วนตัว กฎหมายกำหนดไว้ดังนี้

(ก) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรสไม่ว่าจะเป็นอะไรก็ตาม เช่น บ้าน ที่ดิน แก้ว แหวน เงิน ทอง ถ้ามีอยู่ก่อนสมรสกันแล้ว กฎหมายถือว่าเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของผู้นั้น

(ข) ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องใช้สอยส่วนตัว เครื่องแต่งกายหรือเครื่องประดับกายตามสมควรแก่ฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพอันสมควร ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ให้เป็นสินส่วนตัวของฝ่ายนั้น เครื่องใช้สอยส่วนตัว เช่น แวนดา แปรงสีฟัน เป็นต้น

เครื่องประดับกาย เช่น สร้อยคอ แหวน กำไล ต่างหู แต่ต้องพิจารณาถึง ฐานะด้วย

ส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพก็ต้องดูว่าอาชีพนั้นจำเป็นต้องใช้เครื่องมืออะไรบ้าง เช่น เป็นหมอก็ต้องมีเครื่องมือตรวจโรค เป็นชวานาก็ต้องมีเคียว เป็นต้น

(ค) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาในระหว่างสมรสไม่ว่าโดยการรับ มรดก หรือโดยการให้โดยเสน่หา ในกรณีนี้หมายถึงการได้มาในส่วนตัวโดยแท้ ดังนั้น กฎหมายจึงให้ถือเป็นสินส่วนตัวของแต่ละคนไป เช่น ถ้านายแดงเอ็นดูนางคำ ซึ่งเป็นภริยาของนายขาว ก็เลยยกที่ดินให้ ๑ แปลง กรณีเช่นนี้ การที่นายแดงให้ที่ดินแก่นางคำเป็น เพราะความถูกใจเฉพาะตัวของนายแดงกับนางคำ ไม่เกี่ยวกับนายขาวเลย ดังนั้นที่ดินแปลงนี้จึงเป็นสินส่วนตัว

(ง) ทรัพย์สินที่เป็นของหมั้นกฎหมายให้ถือเป็นสินส่วนตัวของหญิง

นอกจากนี้ถ้าทรัพย์สินดังกล่าวได้เปลี่ยนสภาพไปเช่น ขายไปได้เงินมา เงินนั้นก็กลายเป็นสินส่วนตัวเช่นกัน หรือเอาเงินที่เป็นสินส่วนตัวไปซื้อของของนั้นก็กลายเป็นสินส่วนตัวด้วย

๑.๒ สินสมรส กฎหมายกำหนดไว้ดังนี้

(ก) ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาในระหว่างสมรส หมายถึง ทรัพย์สินอื่น ๆ นอกจากที่เป็นสินส่วนตัวแล้ว ถ้าคู่สมรสไม่ว่าฝ่ายใดได้มาก็ถือว่าเป็นสินสมรสทั้งสิ้น เช่น เงินเดือน โบนัส เงินรางวัลจากลอตเตอรี่ เป็นต้น

(ข) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาในระหว่างสมรสโดยพินัยกรรม หรือโดยการให้ที่ทำเป็นหนังสือแต่พินัยกรรม หรือหนังสือยกให้นั้นต้องระบุว่าให้เป็นสินสมรสด้วย กรณีนี้ต่างกับในเรื่องสินส่วนตัว เพราะว่าการให้หรือพินัยกรรมนั้นต้องระบุว่า ให้เป็นสินสมรส ถ้าไม่ระบุก็ถือเป็นสินส่วนตัว

(ค) ทรัพย์สินที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว คำว่า "ดอกผล" หมายถึงผลประโยชน์ที่ได้จากทรัพย์สินนั้นซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นจากความผูกพันตามกฎหมายก็ได้ เช่น มีแม่วัว ลูกวัวก็เป็นดอกผลธรรมชาติ มีรดแล้วเอาธไปให้เขาเช่าค่าเช่าก็เป็นดอกผลที่เกิดขึ้นตามกฎหมาย เป็นต้น

การจัดการทรัพย์สินของสามีภริยา

เมื่อทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาแบ่งเป็น ๒ ประเภทดังกล่าวแล้วก็ต้องมาพิจารณาว่าทรัพย์สินประเภทใด ใครเป็นผู้มีอำนาจจัดการ ซึ่งอำนาจจัดการนี้รวมถึงอำนาจในการจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดภาระติดพันในทรัพย์สินนั้น รวมถึงการฟ้องคดี และต่อสู้คดีเกี่ยวกับทรัพย์สินด้วย ซึ่งแยกพิจารณาได้ดังนี้

(๑) สินส่วนตัว กฎหมายถือว่า สินส่วนตัวของใครคนนั้นก็เป็นผู้มีอำนาจจัดการ

(๒) สินสมรส เนื่องจากกฎหมายเห็นว่า สินสมรสเป็นทรัพย์สินร่วมกันระหว่างสามีภริยา จึงกำหนดให้ทั้ง ๒ ฝ่ายจัดการร่วมกัน แต่ก็อาจตกลงกันได้ก่อนทำการสมรสก็ได้ว่าจะให้ใครเป็นผู้จัดการ ในกรณีที่ต้องจัดการร่วมกัน หากคนใดคนหนึ่งทำไปเองก็อาจให้อีกฝ่ายหนึ่งให้ความยินยอมได้ แต่ถ้าทำไปเองโดยพลการนิติกรรมที่ทำไปนั้นก็ไม่สมบูรณ์ และคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งสามารถร้องขอให้ศาลเพิกถอนได้

การให้ความยินยอมนี้กฎหมายมิได้กำหนดแบบไว้ ดังนั้นจะอย่างไรก็ได้ แต่ถ้านิติกรรมที่จัดทำนั้น กฎหมายบังคับว่าต้องทำเป็นหนังสือ การให้ความยินยอมก็ต้องทำเป็นหนังสือด้วย เช่น การทำสัญญาซื้อขายที่ดินกฎหมายบังคับว่าต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ การให้ความยินยอมในกรณีนี้ จึงต้องทำเป็นหนังสือด้วย

๒. ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างสามีภริยา

เมื่อมีการสมรสกัน โดยถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ชายหญิงคู่นั้นก็ต้องมีความสัมพันธ์กันตามกฎหมาย คือ

(๑) ต้องอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา

(๒) ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ตามความสามารถและฐานะของตน

(๓) ภริยามีสิทธิใช้นามสกุลของสามีได้

(๔) ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถอีกฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณี

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และบุตร

คือ เด็กที่เกิดมาในระหว่างที่พ่อแม่ ยังคงเป็นสามีภริยากันอยู่หรือภายใน ๓๑๐ วัน นับแต่วันที่การสมรสสิ้นสุดลง กฎหมายสันนิษฐานว่าเป็นบุตร โดยชอบด้วยกฎหมายของชาย ผู้เป็นสามี

สิทธิหน้าที่ระหว่างบิดามารดา และบุตรชอบด้วยกฎหมาย

๑. พ่อแม่ต้องให้การอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่บุตรตามสมควร ในระหว่างที่บุตรยังเป็นผู้เยาว์ (อายุไม่เกิน ๒๐ ปีบริบูรณ์) ถ้าบุตรบรรลุนิติภาวะแล้ว พ่อแม่ก็ไม่จำเป็นต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตร เว้นแต่บุตรจะเป็นคนพิการ และหาเลี้ยงตัวเองไม่ได้ พ่อแม่ก็ยังมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูต่อไป

๒. บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูพ่อแม่

๓. บุตรมีสิทธิใช้นามสกุลของพ่อ

๔. บุตรจะฟ้องบุพการีของตน เป็นคดีแพ่ง หรือคดีอาญาไม่ได้ แต่สามารถร้องขอให้อัยการเป็นผู้ดำเนินคดีแทนได้ กฎหมายห้ามเฉพาะการฟ้องแต่ไม่ห้ามในกรณีที่ถูกฟ้อง แล้วต่อสู้คดี กรณีนี้ยอมทำได้

๕. บุตรผู้เยาว์จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจปกครองของพ่อแม่โดยพ่อแม่มีอำนาจ ดังนี้

๕.๑ กำหนดที่อยู่ของบุตร

๕.๒ เมื่อบุตรทำผิดถึงโทษได้ตามสมควร

๕.๓ ให้บุตรทำงานตามสมควรแก่ความสามารถและฐานะานุรูป

๕.๔ เรียกบุตรคืนจากบุคคลอื่น ซึ่งกักบุตรของตนไว้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

๕.๕ มีอำนาจจัดการทรัพย์สินของบุตรด้วยความระมัดระวัง

การสิ้นสุดการสมรส

เมื่อมีการสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมายแล้วการสมรสนั้นจะสิ้นสุดลงด้วยเหตุต่าง ๆ ดังนี้

๑. เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตาย

๒. เมื่อศาลพิพากษาให้เพิกถอนเพราะการสมรสนั้นตกเป็น โมฆิยะ (ขอให้ดูเรื่องการสมรสที่เป็น โมฆิยะ)

๓. โดยการหย่าซึ่งการหย่านั้น ทำได้ ๒ วิธี

๓.๑ หย่าโดยความยินยอม คือ กรณีที่ทั้งคู่ตกลงที่จะหย่ากันได้เอง กฎหมายบังคับว่าการหย่าโดยความยินยอมนั้นต้องทำเป็นหนังสือและมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อย ๒ คน และถ้าการสมรสนั้นมีการจดทะเบียนสมรส (ตามกฎหมายปัจจุบัน) การหย่าก็ต้องไปจดทะเบียนหย่าต่อนายทะเบียน ที่อำเภอหรือกิ่งอำเภอด้วย มิฉะนั้นการหย่าย่อมไม่สมบูรณ์

๓.๒ หย่าโดยคำพิพากษาของศาล กรณีคู่สมรสฝ่ายหนึ่งประสงค์จะหย่า แต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการหย่าจึงต้องมีการฟ้องหย่าขึ้น เหตุที่จะฟ้องหย่าได้คือ

(๑) สามีอุปการะเลี้ยงดู หรือยกย่องหญิงอื่นเป็นภริยาหรือภริยามีชู้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(๒) สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะความประพฤติเช่นนั้นเป็นความผิด อาญาหรือไม่ ถ้าความประพฤติเช่นนั้นเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่ง

- ได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง

- ได้รับความดูถูกเกลียดชัง หากยังคงสถานะของความเป็นสามีภริยากันต่อไป

- ได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพฐานะ และความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยา มาคำนึงประกอบอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

คำว่า "ประพฤติชั่ว" เช่น สามีเป็นนักเลงหัวไม้ เที้ยวรังแกผู้อื่น เล่นการพนัน หรือสูบบุหรี่ กัญชา เป็นต้น

(๓) สามีหรือภริยาทำร้ายหรือทรมานร่างกายหรือจิตใจหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ต้องเป็นการร้ายแรงด้วย อีกฝ่ายจึงจะฟ้องหย่าได้

(๔) สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกิน ๑ ปี อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

การละทิ้งร้างนี้ หมายถึง การที่ฝ่ายหนึ่งจงใจละทิ้งอีกฝ่ายหนึ่ง แต่หากไม่เป็นการจงใจ เช่น ต้องติดราชการทหารไปชายแดน เช่นนี้ไม่ถือเป็นการทิ้งร้าง

(๕) ฝ่ายหนึ่งต้องคำพิพากษาให้จำคุกและถูกจำคุกเกิน ๑ ปี โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนในความผิด หรือยินยอมหรือรู้เห็นเห็นใจ และการเป็นสามีภริยากันจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร อีกฝ่ายฟ้องหย่าได้

(๖) สามีและภริยาสมัครใจแยกกันอยู่ตลอดมาเกิน ๓ ปี หรือแยกกันอยู่ ตามคำสั่งเป็นเวลาเกิน ๓ ปี ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(๗) สามีหรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือ ถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกิน ๓ ปี โดยไม่มีใครทราบแน่ว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(๘) สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลือ อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง ตามสมควร หรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเป็นสามีหรือภริยาอย่างร้ายแรง แต่การกระทำนั้นต้องถึงขนาดที่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเดือดร้อน โดยเอาสภาพ ฐานะ และความเป็นอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยามาคำนึงประกอบ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(๙) สามีหรือภริยาเป็นบ้าตลอดมาเกิน ๓ ปี และความเป็นบ้านั้น มีลักษณะยากที่จะหายได้ และความเป็นบ้าต้องถึงขนาดที่ จะทนอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาต่อไปไม่ได้ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(๑๐) สามีหรือภริยาทำผิดทณฑ์บนที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือ ในเรื่องความประพฤติ อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้ เช่น สามีมีเหล้า ชอบเล่นการพนัน ข่มขืนทำหนังสือทณฑ์บนไว้กับภริยาว่าตนจะไม่ประพฤติเช่นนั้นอีก แต่ต่อมากลับฝ่าฝืน เช่นนี้ภริยาฟ้องหย่าได้

(๑๑) สามีหรือภริยาเป็นโรคติดต่ออย่างร้ายแรง ซึ่งอาจเป็นภัยแก่อีกฝ่ายหนึ่ง นอกจากนี้โรคดังกล่าว ต้องมีลักษณะเรื้อรัง คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

(๑๒) สามีหรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจ ร่วมประเวณีได้ตลอดกาล คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้

ผลของการหย่า

๑. ผลของการหย่าโดยความยินยอม

การหย่าโดยความยินยอมนั้น ถ้าการสมรสเป็นการสมรสที่ไม่ต้องจดทะเบียน (การสมรสตามกฎหมายลักษณะฟัวเมีย) การหย่าโดยความยินยอมก็มีผลทันทีที่เป็นหนังสือถูกต้อง และลงลายมือชื่อทั้ง ๒ ฝ่าย พร้อมทั้งมีพยานรับรอง ๒ คน แต่ถ้าการสมรสนั้นเป็นการสมรสที่ต้องจดทะเบียน (ตามบรรพ ๕) การหย่าโดยความยินยอมนั้นนอกจากจะต้องทำเป็นหนังสือแล้ว ยังต้องไปจดทะเบียนหย่าที่อำเภออีกด้วย การหย่าจึงจะมีผลตามกฎหมาย

๑.๑ ผลของการหย่าต่อบุตร คือ

- (๑) ใครจะเป็นผู้ปกครองบุตร ตามกฎหมาย ให้ตกลงกันเองได้ ถ้าตกลงกันไม่ได้ หรือไม่ตกลง ก็ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด
- (๒) ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร ใครจะเป็นคนจ่ายก็เช่นกันคือให้ตกลงกันเองว่า ใครจะเป็นผู้จ่าย ถ้าตกลงกันไม่ได้ ก็ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด

๑.๒ ผลเกี่ยวกับสามีภริยา ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาลิ้นสุดลงทันที และไม่มีหน้าที่ใด ๆ ต่อกันเลย

๑.๓ ผลเกี่ยวกับทรัพย์สิน ให้แบ่งทรัพย์สินอันเป็นสินสมรสระหว่างสามีภริยาคนละครึ่ง โดยเอาจำนวนทรัพย์สินที่มีอยู่ในเวลาจดทะเบียนหย่าเป็นเกณฑ์

๒. ผลของการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล

การหย่าโดยคำพิพากษาของศาลนั้นมีผลตั้งแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด แม้จะยังไม่จดทะเบียนหย่าก็ตาม ดังนั้น ความเป็นสามีภริยาจึงขาดตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป

๒.๑ ผลเกี่ยวกับบุตร

- (๑) ใครเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร ปกติแล้วฝ่ายชนะคดีจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง แต่ศาลอาจกำหนดเป็นอย่างอื่นก็ได้
- (๒) เรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดู ศาลเป็นผู้กำหนด

๒.๒ ผลเกี่ยวกับคู่สมรส แม้กฎหมายจะถือว่า การสมรสสิ้นสุดลงนับแต่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดก็ตาม แต่ในระหว่างคู่สมรสก็เกิดผลทางกฎหมายบางประการคือ

(๑) มีสิทธิเรียกค่าทดแทนได้

- ค่าทดแทนจากสามีที่อุปการะหญิงอื่นหรือจากภริยาที่มีชู้และจากชายชู้หรือหญิงอื่นแล้วแต่กรณี
- ค่าทดแทนเพราะเหตุหย่าตามข้อ ๑.๒ (๓), (๔), (๕) โดยเป็นเพราะความผิดของอีกฝ่ายหนึ่ง

(๒) มีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ ต้องเข้าหลักเกณฑ์คือ

- เหตุแห่งการหย่านั้นเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเพียงอย่างเดียว และ

- การหย่านั้นทำให้อีกฝ่ายขาดจนลง เพราะไม่มีรายได้จากทรัพย์สิน หรือการทำงานที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพนี้กฎหมาย กำหนดว่า จะต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งมาในคดีที่ฟ้องหย่าด้วย มิฉะนั้นก็หมดสิทธิ

การสมรสที่ไม่มีการจดทะเบียนกันตามกฎหมายในปัจจุบัน

ถ้าการสมรสนั้น ไม่ได้มีการจดทะเบียนตามกฎหมายแล้ว แม้จะมีการจัดการแต่งงานใหญ่โตเพียงไร กฎหมายก็ไม่รับรู้ด้วย จึงไม่เกิดผลใด ๆ ตามกฎหมาย แต่ถ้าชายหญิงนั้นอยู่กินกันเองจะมีผลดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงคู่ นั้น กฎหมายไม่ถือว่าเป็นสามีภริยากันจึงไม่มี

สิทธิและหน้าที่ใด ๆ ต่อกัน และยังไม่เกิดผลประการอื่นอีก คือ

- เรื่องการใช้นามสกุล หญิงก็ยังคงใช้นามสกุลเดิมของตน และเรื่องสถานะตามกฎหมายก็ยังถือว่า หญิงนั้นเป็นนางสาวอยู่

- เรื่องความผิดอาญา การที่ชายหญิงหลับนอนด้วยกัน กรณีนี้ถ้าหญิงยินยอมกัน ก็ไม่เป็นความผิดฐานข่มขืน แต่ถ้าหญิงไม่ยินยอมแล้วชายใช้กำลังบังคับก็มีความผิดฐานข่มขืน

ส่วนความผิดอื่นที่กระทำต่อกัน เช่น ชายลักทรัพย์ของหญิง ก็ไม่ได้รับยกเว้นโทษตามกฎหมาย

๒. ในเรื่องทรัพย์สิน ถ้าทรัพย์สินของใครมีอยู่ก่อนเป็นเป็นของคนนั้น แต่ถ้าทรัพย์สินนั้นเป็นของที่หามาได้ร่วมกัน แม้กฎหมายไม่ถือว่าเป็นสินสมรส แต่ก็ถือว่า ทรัพย์สินนั้นเป็นของทั้ง ๒ คนร่วมกัน ถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วม ทั้งคู่ต่างมีสิทธิในทรัพย์สินนั้นคนละเท่า ๆ กัน

๓. ผลเกี่ยวกับบุตรที่เกิดมา เมื่อกฎหมายไม่ถือว่าการสมรสเกิดขึ้น เด็กที่เกิดมาในส่วนของหญิง ย่อมถือว่าเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของหญิงอยู่ แต่ในด้านชายนั้น กฎหมายถือว่า ชายนั้นมิใช่บิดาที่ชอบด้วยกฎหมายของเด็กคนนั้น แต่ยังมีวิธีการที่จะทำให้เด็กที่เกิดมากลายเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของชายผู้นั้นได้ มี ๓ วิธีคือ

๓.๑ เมื่อบิดามารดาของเด็กนั้นสมรสกันภายหลังโดยชอบด้วยกฎหมาย คือจดทะเบียนสมรสกัน และทำตามหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย เด็กนั้นจะกลายเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายของชายนั้นทันที นับแต่วันที่บิดามารดาทำการสมรสกัน หรือ

๓.๒ โดยการจดทะเบียนรับเด็กนั้นเป็นบุตร แต่ตัวเด็กนั้นหรือมารดาเด็กต้อง ไม่คัดค้านว่าชายผู้จดทะเบียนมิใช่บิดา ถ้ามีการคัดค้านก็ต้องให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด ขั้นตอนการจดทะเบียนก็คือ ชายจะไปยื่นคำขอจดทะเบียนต่อนายทะเบียนที่อำเภอ และนายทะเบียนจะแจ้งการขอจดทะเบียนไปยังเด็กและมารดาเด็กว่าจะคัดค้านหรือไม่ ถ้าหากคัดค้าน ต้องคัดค้านภายใน ๖๐ วัน นับแต่วันที่การแจ้งความนั้นไปถึง ถ้าไม่มีการคัดค้านนายทะเบียนก็จะรับจดทะเบียนให้ แต่ถ้ามีการคัดค้านนายทะเบียนก็จะยังไม่รับจดทะเบียน และชายนั้นก็ต้องดำเนินคดีทางศาล และเมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด ถ้าศาลตัดสินให้จดทะเบียนได้ชายต้องนำคำพิพากษามาแสดงต่อนายทะเบียน นายทะเบียนก็จะจดทะเบียนให้ เมื่อมีการจดทะเบียนรับเด็กเป็นบุตรแล้ว แม้ชายนั้นจะได้ทำการสมรสกับหญิงก็ตาม ให้ถือว่าชายเป็นบิดาโดยชอบด้วยกฎหมายของเด็กนั้น และมีสิทธิหน้าที่ต่อกันตามกฎหมาย

๓.๓ โดยการฟ้องคดีขอให้รับเด็กเป็นบุตร กรณีนี้ ตัวเด็ก หรือผู้แทน โดยชอบธรรมของเด็กเป็นผู้ฟ้องชาย เพื่อให้ศาลพิพากษาชายนั้นเป็นบิดาที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ต้องมีพฤติการณ์หรือข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กฎหมายกำหนด จึงจะฟ้องศาลได้ ข้อเท็จจริงดังกล่าวด้วย

(๑) เมื่อมีการข่มขืนกระทำชำเรา ลูกคร่า หรือหน่วงเหนี่ยว กักขังหญิงผู้เป็นแม่ของเด็กโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายในช่วงเวลาที่หญิงนั้นอาจตั้งครรภ์ได้

(๒) เมื่อมีการลักพาหญิงผู้เป็นแม่ของเด็กไปในทางซู้สาว หรือมีการล่อลวง ร่วมหลับนอนกับหญิงผู้เป็นแม่เด็กในระยะเวลาที่หญิงนั้นอาจตั้งครรภ์ได้

(๓) เมื่อมีเอกสารของพ่อแสดงว่า เด็กนั้นเป็นลูกของตน เช่น พ่อยื่นคำร้องแจ้งเด็กเกิดในทะเบียนบ้าน โดยแจ้งว่าเป็นบุตรของตน หรืออาจเป็นกรณีลงชื่อฝากเด็กเข้าโรงเรียน โดยระบุว่า เป็นบุตรของตนก็ได้

(๔) เมื่อปรากฏในทะเบียนคนเกิดว่า เด็กนั้นเป็นบุตรของชาย โดยชายเป็นผู้ไปแจ้งการเกิดเอง หรือการจดทะเบียนนั้นได้กระทำโดยรู้เห็นยินยอมของชาย

(๕) เมื่อพ่อแม่ได้อยู่กันด้วยกันอย่างเปิดเผยในระยะเวลาที่หญิงอาจตั้งครรภ์ได้

(๖) เมื่อชายได้มีการหลับนอนกับหญิงผู้เป็นแม่ในระยะเวลาที่อาจตั้งครรภ์ได้และไม่มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า เด็กนั้นเป็นบุตรของชายอื่น

(๗) เมื่อมีพฤติการณ์ที่รู้กันทั่วไปตลอดมาว่าเป็นลูก ซึ่งต้องพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น ชายนั้นให้ความอุปการะเลี้ยงดูหรือยอมให้ใช้นามสกุลของตน เป็นต้น

เมื่อมีข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้นเพียงประการเดียว ก็สามารถฟ้องคดีได้แล้ว แต่การฟ้องคดีต้องฟ้องภายในกำหนดเวลาตามกฎหมายคือ ถ้าเด็กบรรลุนิติภาวะแล้วต้อง ฟ้องภายใน ๑ ปีนับแต่วันที่บรรลุนิติภาวะ (๒๐ ปีบริบูรณ์) แต่ถ้าเด็กตายในระหว่างที่ยังมีสิทธิฟ้องคดีอยู่ ก็ให้ผู้สืบสันดานของเด็กฟ้องแทน ถ้าผู้สืบสันดานของเด็กรู้ข้อเท็จจริงที่จะฟ้องคดีได้ก่อนวันที่เด็กตาย ก็ต้องฟ้องภายใน ๑ ปีนับแต่วันที่เด็กตาย แต่ถ้ามารู้หลังจากที่เด็กตายแล้วก็ต้องฟ้องภายใน ๑ ปีนับแต่วันที่รู้ แต่ต้องไม่เกิน ๑๐ ปีนับแต่วันที่เด็กนั้นตาย

ผู้ที่มีอำนาจฟ้อง คือ ในกรณีที่เด็กอายุครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ เด็กสามารถฟ้องคดีได้เอง แต่ถ้าเด็กยังอายุไม่ถึง ๑๕ ปี ก็สามารถให้ผู้แทน โดยชอบธรรมฟ้องแทนได้ และผลของการฟ้องคดีนี้ถ้าฝ่ายเด็กเป็นผู้ชนะคดี เด็กนั้นก็จะเป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของชายนับตั้งแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด

ก. การตาย

ตายเมื่อใด

คนเราทุกคนเกิดมาต้องตายด้วยกันทุกคน ผิดกันอยู่แต่ว่าจะตายช้าหรือตายเร็ว เท่านั้น แต่ก่อนนี้ปัญหาที่ว่าตายเมื่อใดนั้น ไม่ผู้จะมีปัญหาแต่อย่างใด เพราะเมื่อหัวใจหยุดเต้นและไม่หายใจแล้ว ก็ถือว่าคนคนนั้นตายแล้ว แต่ปรากฏว่าในปัจจุบันนี้ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์มีมากขึ้น หัวใจที่หยุดเต้นแล้วก็อาจทำให้ฟื้นใหม่อีกได้ โดยใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย หรือการหายใจที่หยุดแล้ว ก็อาจทำให้หายใจได้ใหม่อีกได้ เหล่านี้เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ปัญหาที่ว่าคนเราตายเมื่อไรนั้นจึงเริ่มมีปัญหามากขึ้น หลักการเดิมที่ว่า คนเราตายเมื่อหยุดหายใจและหัวใจหยุดเต้นจึงยังไม่เพียงพอ ยังจะต้องอาศัยหลักการอื่น ๆ อีก ในเรื่องนี้มีความเห็นของนักวิชาการท่านหนึ่ง ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นความคิดเห็นที่น่าจะถูกต้อง ท่านได้ให้ความเห็นในเรื่องที่ว่าคนเราตายเมื่อใดนั้น ไว้ดังนี้คือ การที่จะพิจารณาว่าคนเราตายเมื่อใดนั้น ให้ดูการทำงานของร่างกาย ๓ ส่วนคือ สมอง หัวใจ และการหายใจ กล่าวคือ สมองหยุดทำงาน โดยตรวจด้วยการวัดคลื่นสมอง หัวใจหยุดเต้น และหายใจเองไม่ได้ ทั้ง ๓ ประการนี้ ประกอบกันจึงจะถือว่าคนคนนั้นได้ตายแล้ว เราจะรู้กันไปทำไมว่า คนเราตายเมื่อใด

เมื่อคนคนหนึ่งตายไปแล้วนั้น มรดกของเขาย่อมตกไปยังลูกหลาน พ่อแม่ พี่น้อง ซึ่งในทางกฎหมายเราเรียกบุคคลที่ตายนั้นว่า "เจ้ามรดก" ส่วนลูกหลาน พ่อแม่ พี่น้อง ที่รับมรดกมานั้น เราเรียกว่า "ทายาท" สำหรับในเรื่องการรับมรดกนั้น มีหลักอยู่ว่าทายาทที่มีสิทธิจะรับมรดกได้นั้น จะต้องเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในขณะที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย กล่าวคือทายาทคนใดตายก่อนเจ้ามรดกแล้ว เขาก็จะไม่มีสิทธิที่จะรับมรดกจากเจ้ามรดก ดังนั้นปัญหาในเรื่องที่ว่า ตายเมื่อใดนั้นจึงมีความสำคัญในเรื่องนี้ เพราะว่าถ้าทายาทคนใดตายหลังเจ้ามรดกแม้เพียง ๕ นาที เขาก็จะมีสิทธิได้รับมรดกของเจ้ามรดก

การแจ้งตาย

ในกรณีที่มีคนตายเกิดขึ้น กฎหมายได้กำหนดหน้าที่ให้บุคคลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ เป็นผู้ที่มีหน้าที่แจ้งต่อเจ้าหน้าที่ในท้องที่ที่มีการตายเกิดขึ้น คือ กรณีคนตายในบ้าน เจ้าบ้านต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ ที่มีการตายเกิดขึ้น ภายใน ๒๔ ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ตาย แต่ถ้าไม่มีเจ้าบ้านให้ผู้พบศพเป็นผู้แจ้ง

ตัวอย่าง นายดำบิดาของนายแดงได้ถึงแก่ความตายด้วยโรคชราในบ้าน ดังนั้นเราก็ต้องดูว่าใครเป็นเจ้าของบ้าน ถ้านายแดงเป็นเจ้าของบ้าน นายแดงก็มีหน้าที่ต้องแจ้ง แต่ถ้าบิดานายแดงเป็นเจ้าของบ้าน ก็เป็นกรณีของการที่ไม่มีเจ้าบ้าน ดังนั้น ถ้าแดงเป็นผู้พบศพ แดงก็ต้องเป็นผู้มีหน้าที่แจ้งการตายของนายดำ ต่อนายทะเบียนท้องที่

กรณีคนตายนอกบ้าน ให้ผู้ที่ไปกับผู้ตายหรือผู้พบศพแจ้งต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ ที่มีการตายเกิดขึ้น หรือท้องที่ที่พบศพ หรือท้องที่ที่พึงจะแจ้งได้ในโอกาสแรก ภายใน ๒๔ ชั่วโมง หรือจะแจ้งต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่สะดวกกว่าก็ได้

ตัวอย่าง นายแดงกับนายขาวเดินทางไปเที่ยวเขาใหญ่ จังหวัดนครนายกด้วยกัน ปรากฏว่านายขาวเป็นไข้ป่าตาย ในกรณีนี้ นายแดงเป็นผู้ที่ไปด้วยกับนายขาวผู้ตาย ดังนั้น นายแดงจึงเป็นผู้มีหน้าที่ต้องแจ้งการตาย โดยแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่จังหวัดนครนายก หรือจะแจ้งต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่เขาใหญ่ซึ่งสะดวกกว่าก็ได้

ลูกตายในท้อง

ลูกตายในท้อง หมายถึง ลูกที่อยู่ในครรภ์มารดาเป็นเวลาเกิน ๒๘ สัปดาห์ และคลอดออกมาโดยไม่มีชีวิต ดังนั้น ถ้าลูกนั้นอยู่ในครรภ์มารดาไม่ถึง ๒๘ สัปดาห์ แม้จะคลอดออกมาโดยไม่มีชีวิต ก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องของลูกตายในท้อง

ผู้ที่มีหน้าที่ในการแจ้ง กรณีที่มีลูกตายในท้องครั้งนี้ คือ (เด็กที่อยู่ในครรภ์มารดา เกิน ๒๘ สัปดาห์หรือเกิน ๑๕๖ วัน) ถ้าลูกตายในท้องเกิดขึ้นในบ้าน ให้เจ้าบ้านแจ้งต่อนายทะเบียนภายใน ๒๔ ชั่วโมงนับแต่เวลาคลอด นายทะเบียนก็จะออกบัตรลูกตายในท้องไว้เป็นหลักฐาน

ถ้าลูกตายในท้องเกิดขึ้นนอกบ้าน ให้มารดาแจ้งต่อนายทะเบียนแห่งท้องที่ที่ ลูกตายในท้องนั้น หรือแจ้งต่อท้องที่ที่อาจแจ้งได้ในโอกาสแรกภายใน ๒๔ ชั่วโมงนับแต่เวลาคลอด หรือจะแจ้งต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่สะดวกกว่าก็ได้

กรณีที่มีการตายเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการตายในบ้านหรือนอกบ้านก็ตาม เมื่อผู้ที่มีหน้าที่ต้องแจ้งได้ไปแจ้งการตายต่อเจ้าหน้าที่ผู้รับแจ้งแล้ว เจ้าหน้าที่ก็จะออกสารที่เราเรียกว่า มรณบัตรให้ ซึ่งมรณบัตรนี้ก็คือเอกสารแสดงถึงการตายของบุคคลที่นายทะเบียนผู้รับแจ้ง การตายออกให้แก่ผู้แจ้งเพื่อนำไปแสดงต่อผู้เกี่ยวข้องนำไปจัดการทรัพย์สินมรดกของผู้ตาย เป็นต้น

โทษ สำหรับผู้ที่มีหน้าที่ที่จะต้องแจ้งการตาย แต่ฝ่าฝืนไม่แจ้งภายในระยะ เวลาที่กฎหมายกำหนดอาจจะถูกปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท

๒. มรดก

ปัจจุบันกฎหมายมีความสำคัญกับชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย และกฎหมายในเรื่องมรดกนี้ก็นับว่าเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่เราจะทำความเข้าใจ เพราะว่าถ้าไม่มีกฎหมายมรดกแล้ว ก็จะทำให้สังคมวุ่นวาย เช่น อาจมีการฆ่ากันตาย เพราะแย่งทรัพย์สินมรดกของผู้ตายเกิดขึ้น มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็ได้ ต่างคนก็ต่างอยากได้ทรัพย์สินมรดกมาเป็นของตัวเองมาก ๆ โดยไม่คำนึงถึงว่าคนอื่นจะเป็นอย่างไร ดังนั้น กฎหมายจึงต้องเข้ามาวางหลักในเรื่องมรดกของผู้ตาย ว่าภายหลังจากผู้ตาย ตายแล้วทรัพย์สินมรดกของเขาตกแก่ผู้ใด เพื่อมิให้เกิดการแย่งชิงกันระหว่าง

ญาติของผู้ตายด้วยกันเอง แต่การใช้กฎหมายในเรื่องมรดกของไทยนั้นไม่ใช้กับ ๔ จังหวัดภาคใต้ คือ ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ในกรณีที่โจทก์และจำเลยเป็นคนอิสลาม

๑. มรดกได้แก่อะไรบ้าง

"มรดก" หรือ "กองมรดก" ของผู้ตายนั้น ได้แก่ ทรัพย์สินของผู้ตายที่มีอยู่ขณะตาย แต่ไม่ใช่ว่า มรดกของผู้ตายมีเพียง ทรัพย์สินของผู้ตายเท่านั้น มรดกของผู้ตายยังรวมตลอดถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่าง ๆ ของผู้ตายซึ่งมิใช่ ทรัพย์สินของผู้ตาย แต่บางกรณี สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่าง ๆ ของผู้ตายอาจไม่ใช่มรดกก็ได้ ถ้า สิทธิ หรือหน้าที่ ต่าง ๆ นั้น เป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้ตายที่ต้องทำเอง

สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่เป็นมรดกของผู้ตาย เช่น สิทธิหน้าที่ตามสัญญากู้ยืม ซื่อขาย จำนำ จำนองหรือการละเมิด ตัวอย่างเช่น บิดานาย ก ทำสัญญาจะขายนาให้กับ ค ต่อมา ค ได้ชำระเงินให้กับบิดานาย ก เสร็จเรียบร้อยแล้ว และ ระหว่างนั้นบิดานาย ก ตาย ค จึงฟ้องขอให้บังคับ ค ปฏิบัติตามสัญญาจะขายนั้น ดังนี้ศาลก็ต้องพิพากษาให้ ค ผู้เป็น ทายาทของบิดาต้องปฏิบัติตามที่นาย ก เรียกร้อง คือ ต้องไปจดทะเบียนโดยที่นาให้กับนาย ค ตามสัญญานั้นเอง

ส่วนสิทธิและหน้าที่และความรับผิดชอบที่ไม่อาจถือว่าเป็นมรดกของผู้ตาย เพราะเป็นการเฉพาะตัวที่ผู้ตายต้องกระทำเอง นั้น เช่น ก เป็นนักเขียนภาพ ข จึงไปจ้างให้นาย ก เขียนภาพตนเอง ต่อมาขณะนาย ก เขียนภาพยังไม่เสร็จ ก ถึงแก่ ความตาย ดังนี้ ข จะไปบังคับให้ทายาทซึ่งอาจจะเป็นลูกของนาย ก วาดภาพนั้นแทนบิดาตนเองมิได้ เพราะถือว่าการ วาดภาพนั้นเป็นการเฉพาะตัวของนาย ก เองที่จะต้องใช้ฝีมือตนเองกระทำขึ้นมา แต่ถ้า ข ไปให้ลูกของนาย ก วาดภาพ ให้ เพราะเห็นว่าลูกของนาย ก ก็เป็นนักเขียนเช่นเดียวกัน อย่างนี้ต้องถือว่าระหว่างลูกของนาย ก และ ข ได้มีการทำ สัญญาต่อกันใหม่โดยไม่ถือว่าลูกนาย ก กระทำการในฐานะทายาทของนาย ก

๒. มรดกตกทอด เมื่อใด

มรดกจะตกทอดไปยังทายาททันที เมื่อเจ้ามรดกตาย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่มีข้อสังเกตว่า การตายของบุคคล นั้นในทางกฎหมายมีได้ ๒ อย่าง คือ ตายโดยธรรมชาติ และตายโดยผลของกฎหมาย

"การตายโดยผลของกฎหมาย" หรือที่เรียกว่า "สาบสูญ" คือการที่มีทายาทของบุคคลนั้นหรือพนักงานอัยการไปร้อง ต่อศาลว่า บุคคลนั้นได้หายสาบสูญไปจากถิ่นที่อยู่ เป็นเวลา ๕ ปี โดยไม่มีใครทราบข่าวของบุคคลนั้นเลย หรือไปอยู่ใน สมรภูมิแห่งสงคราม หรือไปตกในเรืออัปปาง เมื่อนับเวลาหลังจากที่หมดสงครามแล้ว นับจากเรืออัปปางได้สิ้นสุด ไป แล้วเป็นเวลา ๒ ปี และไม่มีใครรู้ว่าบุคคลนั้นอยู่ที่ไหนเป็นตายร้ายดีอย่างไร ดังนี้ถ้าศาลสั่งว่าบุคคลนั้นเป็น "คน สาบสูญ" ด้วยเหตุดังกล่าวแล้ว ก็ต้องถือว่าบุคคลนั้นได้ถึงแก่ความตายเช่นกัน และจะมีผลให้ "มรดก" ตกทอดไปยัง ทายาทเช่นเดียวกับการตายโดยธรรมชาติ

๓. ใครมีสิทธิได้รับมรดกของผู้ตาย

เมื่อบุคคลตายทรัพย์สินหรือมรดกของผู้ตายจะตกทอดให้แก่ใครนั้น กฎหมายให้ ความสำคัญกับความตั้งใจของผู้ตายเป็นหลักว่าจะยกทรัพย์สินให้แก่ใคร ถ้าผู้ตายทำพินัย

กรรมยกทรัพย์ให้ผู้ใดก็จะเป็นไปตามพันธกรรม แต่ถ้าผู้ตายไม่ได้ทำพันธกรรมไว้ กฎหมายกำหนดให้มรดกตกทอดให้แก่ทายาทที่เป็นลูกหรือญาติพี่น้องของผู้ตาย ดังนั้นทายาทผู้มีสิทธิได้รับมรดกกฎหมายจึงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ทายาทโดยธรรม และผู้รับพันธกรรม

๓.๑ ทายาทโดยธรรม

ทายาทโดยธรรมตามกฎหมายได้แก่ ญาติ และคู่สมรสคือ สามี หรือภรรยาของผู้ตาย ญาติ กฎหมายได้จัดการลำดับญาติไว้แล้ว โดยให้ญาติสนิทที่สุดมีสิทธิได้รับมรดกเหนือกว่าญาติที่ห่างออกไป หากญาติสนิทที่สุดยังมีชีวิตอยู่ ญาติที่สนิทน้อยลงไปจะไม่มีสิทธิได้รับมรดกเลย ตามหลักที่ว่า ❖ ญาติสนิทชิดญาติห่าง ❖ สำหรับลำดับญาตินั้น กฎหมายได้กำหนดไว้เรียงตามลำดับความสัมพันธ์ดังนี้ คือ

ลำดับที่ ๑ ผู้สืบสันดาน ได้แก่ บุตรของผู้ตาย ซึ่งอาจจะได้แก่บุตรในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังต่อไปนี้ คือ

(ก) บุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของเจ้ามรดก ได้แก่ บุตรประเภทใดประเภทหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) บุตรที่เกิดจากบิดา (ซึ่งเป็นเจ้ามรดก) กับมารดาซึ่งบิดามารดานั้นได้จดทะเบียนสมรสกันถูกต้องตามกฎหมาย

(๒) บุตรบุญธรรมของเจ้ามรดก กล่าวคือ เป็นบุคคลที่เจ้ามรดกได้จดทะเบียนรับเป็นบุตรบุญธรรม

(๓) บุตรซึ่งบิดา (ซึ่งเป็นเจ้ามรดก) กับมารดาได้จดทะเบียนสมรสกันภายหลังจากที่บุตรได้เกิดแล้ว

(ข) บุตรนอกกฎหมาย หมายถึง บุตรที่บิดา (ซึ่งเป็นเจ้ามรดก) ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับมารดา แต่มีพฤติการณ์ที่เปิดเผยบางอย่างของบิดาที่เป็นการรับรองว่าเด็กนั้นเป็นบุตรของตน เช่น อนุญาตให้เด็กใช้นามสกุลของคน หรือเป็นธุระพาบุตรไปฝากเข้าโรงเรียน หรือใครถามก็บอกว่าเป็นบุตรของตน เป็นต้น เพราะฉะนั้นถ้ามีพฤติการณ์ดังเช่นว่านี้ เด็กนั้นก็มิได้รับมรดกของบิดา (เจ้ามรดก) เหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายทุกประการ

ลำดับที่ ๒ บิดามารดาของเจ้ามรดก ในกรณีของบิดา บิดานั้นจะต้องเป็นบิดาที่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้ามรดก ถ้าเป็นบิดาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (กล่าวคือ ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกับมารดาของเจ้ามรดก) แม้ว่าจะได้มีพฤติการณ์รับรองบุตรนอกกฎหมายว่าเจ้ามรดกเป็นบุตรตน ดังกล่าวในข้อ ข. ก็ตาม ก็ไม่มีสิทธิได้รับมรดกของบุตรตน ส่วนมารดานั้นย่อมเป็นมารดาโดยชอบด้วยกฎหมายของเจ้ามรดกเสมอ ไม่ว่าจะได้จดทะเบียนสมรสกับบิดาของเจ้ามรดกหรือไม่ก็ตาม

ข้อสังเกต

(๑) บิดามารดาบุญธรรม ไม่มีสิทธิรับมรดกของบุตรบุญธรรม

(๒) ในกรณีที่บิดาหรือมารดาทำการสมรสใหม่ หลังจากขาดจากการสมรสแล้ว

แม่เลี้ยง หรือพ่อเลี้ยงย่อมไม่มีสิทธิรับมรดกของลูกเลี้ยง

(๓) ลูกเขยไม่มีสิทธิได้รับมรดกของพ่อตา หรือแม่ยาย และพ่อตาแม่ยายก็ไม่มีสิทธิรับมรดกของลูกเขยเช่นกัน

(๔) ลูกสะใภ้ไม่มีสิทธิรับมรดกของแม่สามีหรือพ่อสามี และแม่สามีหรือพ่อสามีก็ไม่มีสิทธิรับมรดกของลูกสะใภ้เช่นกัน

ลำดับที่ ๓ พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกับเจ้ามรดก คือ พี่น้องเจ้ามรดกที่เกิดจากบิดามารดาเดียวกัน

ลำดับที่ ๔ พี่น้องร่วมแต่บิดา หรือพี่น้องร่วมแต่มารดาของเจ้ามรดก (หรือที่เรียก ลูกคิดพ่อลูกคิดแม่)

ลำดับที่ ๕ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเจ้ามรดก หมายถึง ปู่ ย่า ตา ยาย ของเจ้ามรดกจริง ๆ ไม่ใช่เป็นแต่เพียงนับถือว่าเป็นญาติ

ลำดับที่ ๖ ลูก ป้า น้า อา ของเจ้ามรดก หมายถึง ผู้ที่เป็นลูก ป้า น้า อา ของเจ้ามรดกจริง ๆ ไม่ใช่แต่เพียงเรียกว่า ลูก ป้า น้า อา

การแบ่งมรดกระหว่างทายาทโดยธรรม

(ก) การแบ่งมรดกในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีคู่สมรสในขณะตาย

ในกรณีที่เจ้ามรดกไม่มีคู่สมรส เช่น แต่งงาน โดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส หรือคู่สมรสตายไปก่อน หรือจดทะเบียนหย่ากันแล้ว กรณีเช่นนี้ก็ต้องแบ่งมรดกกันในระหว่างญาติเท่านั้น ในการพิจารณาว่า ทายาทประเภทญาติจะได้รับมรดกเพียงใดมีดังนี้ กฎหมายได้ให้ทายาทในลำดับที่ ๑ กับลำดับที่ ๒ ได้รับมรดกร่วมกันก่อน ถ้าไม่มีบุคคลทั้งสองลำดับทายาทในลำดับที่ ๑ จึงจะได้รับมรดก เช่น เจ้ามรดกตาย ในขณะที่ตายเจ้ามรดกไม่มีพ่อแม่ ไม่มีแม่ ไม่มีลูก มีแต่พี่น้องร่วมพ่อแม่เดียวกัน และมีลูกอีก ๑ คน ตามตัวอย่าง พี่น้องจึงมีสิทธิได้รับมรดกเพียงลำดับเดียว ส่วนลูกไม่ได้ เพราะเป็นทายาทในลำดับที่ห่าง

(ข) กรณีที่มีคู่สมรสอยู่ขณะตาย

คู่สมรสของเจ้ามรดกนี้ หมายถึง สามีหรือภรรยาของเจ้ามรดกที่ได้จดทะเบียนสมรสกันถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น ฉะนั้น หากเป็นคู่สมรสของเจ้ามรดกที่เป็นแต่เพียงอยู่กินกับเจ้ามรดกฉันสามีภรรยา แต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันให้ถูกต้องตามกฎหมาย คู่สมรสนั้นย่อมไม่มีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกเลย แต่ถ้าหากเจ้ามรดกต้องการให้คู่สมรสของตนที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันมีสิทธิได้รับมรดกของตน ก็จะต้องไปจดทะเบียนสมรสกันให้ถูกต้อง หรืออาจทำพินัยกรรมยกทรัพย์มรดกให้กับคู่สมรสนั้นก็ได้ คู่สมรสของเจ้ามรดกที่ถูกต้องตามกฎหมายนั้นก็ย่อมมีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดก

เสมอร่วมกับทายาทประเภทญาติที่มีสิทธิรับมรดกของเจ้ามรดกทุกลำดับ เพียงแต่ว่าส่วนแบ่งของกลุ่มสมรสนั้นจะมากน้อยต่างกัน กล่าวคือ ถ้าเจ้ามรดกมีญาติในลำดับต้น ๆ กลุ่มสมรสก็จะมีส่วนแบ่งน้อย แต่ถ้าเจ้ามรดกมีแต่ญาติ ซึ่งเป็นทายาทโดยธรรมในลำดับท้าย ๆ กลุ่มสมรสก็จะได้รับส่วนแบ่งมรดกมากขึ้น โดยกฎหมายไว้วางอัตราส่วนมากน้อยไว้แล้ว

การรับมรดกแทนที่

ในกรณีที่ทายาทโดยธรรมลำดับที่ ๑ (ผู้สืบสันดาน) ลำดับที่ ๓ (พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน กับเจ้ามรดก) ลำดับที่ ๔ (พี่น้องร่วมบิดาหรือพี่น้องร่วมแต่มารดาของเจ้ามรดก) หรือลำดับที่ ๖ (ลูก ป้า น้า อา ของเจ้ามรดก) ได้ตายไปก่อนเจ้ามรดก หรือถูกจำกัดมิให้รับมรดก (ซึ่งจะอธิบายต่อไป) โดยถูกจำกัดก่อนเจ้ามรดกตาย ถ้าหากทายาทในลำดับดังกล่าวมีผู้สืบสันดานโดยสายโลหิตอยู่ (คือ บุตรของเจ้ามรดก ซึ่งไม่รวมถึงบุตรบุญธรรม) ก็ให้ผู้สืบสันดานโดยสายโลหิตนั้นเข้ามารับมรดกแทนที่ได้ ถ้าผู้สืบสันดานโดยสายโลหิตนั้นตายก่อนเจ้ามรดก หรือถูกจำกัดมิให้รับมรดกเช่นกัน ก็ให้ผู้สืบสันดานของผู้สืบสันดานนั้นรับมรดกแทนที่ต่อไปอีก จนกว่าจะหมดสายโลหิต (ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๖๓๕)

ตัวอย่าง นานสมพงษ์ มีบุตรชื่อ นายสมศักดิ์ นายสมศักดิ์ มีบุตรชื่อ นายสรพงษ์ ต่อมานายสมศักดิ์ตาย และหลังจากนั้นนายสมพงษ์ตาย ปัญหาว่ามีถ้าหากเราจะแบ่งมรดกของนายสมพงษ์ (ไม่ใช่ของนายสมศักดิ์) มรดกของนายสมพงษ์จะตกได้แก่ใคร?
คำตอบก็คือ มรดกของนายสมพงษ์ ตามธรรมดาแล้วย่อมตกให้แก่บุตรคือ นายสมศักดิ์ แต่นายสมศักดิ์ตายไปก่อนนายสมพงษ์ที่เป็นเจ้ามรดก แต่ในกรณีนี้ นายสมศักดิ์ยังมีผู้สืบสันดานโดยสายโลหิตอยู่คือ นายสรพงษ์ ดังนั้นนายสรพงษ์จึงเข้ารับมรดกของนายสมพงษ์ได้ โดยการเข้ารับมรดกแทนที่ คือเข้าแทนที่นายสมศักดิ์ได้ ตามมาตรา ๑๖๓๕ ดังกล่าวสำหรับทายาทในลำดับที่ ๓, ๔, และ ๖ ก็วินิจฉัยทำนองเดียวกัน

๓.๑ ผู้รับพินัยกรรม

ผู้รับพินัยกรรม หมายถึง บุคคลซึ่งผู้ตายหรือเป็นบุคคลภายนอกทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้ผู้รับพินัยกรรมอาจเป็นญาติพี่น้องของผู้ตายก็ได้ พินัยกรรมนั้นกฎหมายบังคับว่าจะต้องทำเป็นหนังสือและถูกต้องตามแบบที่กฎหมายกำหนดไว้

ข้อสังเกต

หนังสือที่จะเป็นพินัยกรรมนั้น ต้องมีข้อความระบุว่ายกทรัพย์สินให้ผู้ใดเมื่อผู้ทำพินัยกรรมถึงแก่ความตาย ถ้าไม่มีข้อความดังกล่าวระบุไว้ หนังสือนั้นอาจเป็นหนังสือยกทรัพย์สินให้โดยเสน่หาก็ได้ ผู้ทำพินัยกรรมจึงต้องระมัดระวังในเรื่องนี้

แบบของพินัยกรรม

กฎหมายกำหนดแบบของพินัยกรรมไว้ ๓ แบบ ผู้ทำพินัยกรรมประสงค์จะทำแบบใด

แบบหนึ่งก็สามารถเลือกได้ตามใจชอบ

แบบที่ ๑ พิษักรรมแบบธรรมดา มีหลักเกณฑ์ในการทำดังต่อไปนี้

๑. ต้องทำเป็นหนังสือ ซึ่งจะเขียนหรือพิมพ์ก็ได้ เจ้ามรดกจะเขียนหรือพิมพ์เองก็ได้ หรือให้คนอื่นเขียนหรือพิมพ์แทนก็ได้

๒. ต้องลง วัน เดือน ปี ในขณะที่ทำพิษักรรมนั้น

๓. เจ้ามรดกผู้ทำพิษักรรมจะต้องเซ็นชื่อต่อหน้าพยานอย่างน้อย ๒ คนพร้อมกัน มีข้อสังเกตว่า ถ้ามีพยานอย่างน้อย ๒ คน ลงลายมือชื่อเป็นพยานในขณะที่ทำพิษักรรม และได้เห็นผู้ทำพิษักรรมลงลายพิมพ์นิ้วมือแทนการลงลายมือชื่อก็ถือว่าพยาน ๒ คนนั้นได้รับรองการพิมพ์ลายนิ้วมือไปด้วยในตัว ไม่จำเป็นต้องมีพยาน ๒ คน ลงลายมือชื่อรับรองลายพิมพ์นิ้วมือของผู้ทำพิษักรรมอีกชุดหนึ่งต่างหากอีก (ฎ ๑๑๑/๒๔๕๗, ฎ ๖๑๕/๒๔๕๑)

ตัวอย่างแบบพิษักรรมแบบธรรมดา

พิษักรรม

เขตภาษีเจริญ กทม.

วันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๒๔

ข้าพเจ้า นายเกิด มั่งมีทรัพย์ อายุ ๕๐ ปี ตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านเลขที่ ๑๑ ซอย

เพชรเกษม ๑๔ เขตภาษีเจริญ กทม. ขอทำพิษักรรมกำหนดการเผื่อตายเกี่ยวกับทรัพย์

สินของข้าพเจ้าดังต่อไปนี้

๑. ที่ดิน โฉนดเลขที่ ๑๑ ตำบลบางจาก เขตภาษีเจริญ กทม. พร้อมสิ่งปลูกสร้าง รวมทั้งอุปกรณ์และสิ่งของภายในสิ่งปลูกสร้างซึ่งเป็นของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอยกให้แก่นายสำราญ มั่งมีทรัพย์ บุตรชายของข้าพเจ้า

๒. ข้าพเจ้าขอตั้งให้นางสดสวย มั่งมีทรัพย์ ภรรยาของข้าพเจ้าเป็นผู้จัดการมรดก ทำหน้าที่รวบรวมทรัพย์มรดกของข้าพเจ้าทั้งหมด และจัดการให้เป็นไปตามพิษักรรมฉบับนี้ ในขณะที่ข้าพเจ้าทำพิษักรรมฉบับนี้ มีสติสัมปชัญญะดี มีสุขภาพสมบูรณ์ และได้มีผู้ใดมาข่มขู่หรือหลอกลวงให้ข้าพเจ้าทำพิษักรรมฉบับนี้แต่อย่างใด พิษักรรมฉบับนี้ทำขึ้นเพียงฉบับเดียว ข้าพเจ้าได้ลงลายมือชื่อไว้ต่อหน้าพยาน และข้าพเจ้าได้มอบพิษักรรมฉบับนี้ให้กับนางสดสวย มั่งมีทรัพย์ เก็บรักษาไว้

ลงชื่อ.....(ลายเซ็น).....ผู้ทำพิษักรรม

(นายเกิด มั่งมีทรัพย์)

ข้าพเจ้าผู้มีนามข้างท้ายนี้ได้นั่งเป็นพยานในการทำพิษักรรม และขอรับรองว่า

ผู้ทำพิษักรรมได้ลงลายมือชื่อข้างบนนี้ต่อหน้าข้าพเจ้าทั้ง ๒ คนนี้พร้อมกัน

ลงชื่อ.....(ลายเซ็น).....ผู้ทำพิษักรรม

(นายสมาน ลมโชย)

ลงชื่อ.....(ลายเซ็น).....ผู้ทำพินัยกรรม
(นายสำรวย รำรวยทรัพย์)

แบบที่ ๒ พินัยกรรมแบบเขียนเองทั้งฉบับ หลักเกณฑ์

๑. เจ้ามรดกผู้ทำพินัยกรรมจะต้องเขียนข้อความในพินัยกรรมทั้งฉบับ ด้วยลายมือของตนเอง
๒. ลงวัน เดือน ปี ในขณะที่ทำพินัยกรรมนั้น
๓. เจ้ามรดกผู้ทำพินัยกรรม จะต้องลงลายมือชื่อ (ลายเซ็น) ไว้ในพินัยกรรมนั้น จะลงลายพิมพ์นิ้วมือไม่ได้

ข้อสังเกต พินัยกรรมแบบที่ ๒ นี้ไม่ต้องมีพยานรู้เห็นในการทำพินัยกรรมแต่อย่างไร

แบบที่ ๓ พินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง เป็นพินัยกรรมที่ทางบ้านเมืองเป็นผู้จัด

ทำให้ คือต้องไปติดต่อขอทำพินัยกรรมแบบนี้ที่ว่าการอำเภอให้จัดการทำให้ โดยเป็นหน้าที่ของนายอำเภอ สำหรับขั้นตอนในการทำพินัยกรรมแบบนี้มีดังต่อไปนี้คือ

๑. ผู้ทำพินัยกรรมต้องไปแจ้งข้อความที่ตนประสงค์จะให้ใส่ไว้ในพินัยกรรมของตน แก่นายอำเภอ
 ๒. นายอำเภอต้องจดข้อความที่ผู้ทำพินัยกรรมแจ้งให้ทราบนั้นลงไว้และอ่านข้อความนั้นให้พยานและผู้ทำพินัยกรรมฟัง
 ๓. เมื่อผู้ทำพินัยกรรมและพยานทราบแน่ชัดว่า ข้อความที่นายอำเภอจดนั้นเป็นการถูกต้องตรงกันกับที่ผู้ทำพินัยกรรมแจ้งไว้แล้ว ให้ผู้ทำพินัยกรรมและพยานลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ
 ๔. ข้อความที่นายอำเภอจดไว้วันนั้น ให้นายอำเภอลงลายมือชื่อและลงวัน เดือน ปี ทั้งจดลงไว้ด้วยตนเองเป็นสำคัญว่าพินัยกรรมนี้ได้ทำขึ้นถูกต้องตามข้อ ๑ ถึงข้อ ๓ ข้างต้นแล้วประทับตราตำแหน่งไว้เป็นสำคัญ
- ดังนั้น พินัยกรรมแบบนี้ ขั้นตอนในการทำต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของนายอำเภอที่จะจัดการให้ การทำพินัยกรรมแบบนี้จึงสะดวกและไม่ผิดพลาด เพราะผู้ทำพินัยกรรมเพียงแต่แจ้งความประสงค์ให้นายอำเภอทราบว่าต้องการจะทำพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมืองก็เพียงพอแล้ว ต่อจากนั้นเป็นหน้าที่ของนายอำเภอที่จะจัดการให้ ซึ่งการทำพินัยกรรมแบบนี้ อาจจะทำนอกที่ว่าการอำเภอก็ได้ โดยไปยื่นคำร้องต่อนายอำเภอ

แบบที่ ๔ พินัยกรรมแบบเอกสารลับ เป็นพินัยกรรมที่ทำขึ้น โดยมีลักษณะเป็นเอกสารลับ

กล่าวคือผู้ทำพินัยกรรมกับผู้เขียนพินัยกรรม (ในกรณีที่มีผู้อื่นเป็นผู้เขียน) เท่านั้นที่จะรู้ว่าพินัยกรรมนั้นมีข้อความอย่างไร ซึ่งพินัยกรรมแบบนี้มีหลักเกณฑ์และขั้นตอนในการทำดังนี้คือ

๑. ผู้ทำพินัยกรรมต้องลงลายมือชื่อในพินัยกรรม
๒. ผู้ทำพินัยกรรมต้องผนึกพินัยกรรมนั้นแล้วลงลายมือชื่อคาบรอยผนึกนั้น
๓. ผู้ทำพินัยกรรมต้องนำพินัยกรรมที่ผนึกนั้นไปแสดงต่อนายอำเภอและพยานอีกอย่างน้อย ๒ คน และให้ถ้อยคำต่อบุคคลทั้งหมดเหล่านั้นว่าเป็นพินัยกรรมของตน

ถ้าพินัยกรรมนั้นผู้ทำพินัยกรรมมิได้เป็นผู้เขียนเอง โดยตลอด ผู้ทำพินัยกรรมจะต้องแจ่มนาม และภูมิลำเนาของผู้เขียนให้ทราบด้วย

๔. เมื่อนายอำเภอจดถ้อยคำของผู้ทำพินัยกรรมและวัน เดือน ปี ที่ทำพินัยกรรม มาแสดงไว้บนซองนั้นและประทับตราตำแหน่งแล้ว ให้นายอำเภอ ผู้ทำพินัยกรรม และ พยานลงลายมือชื่อบนซองนั้น

ข้อควรระวัง ในการทำพินัยกรรม

๑. ผู้เขียน หรือพยานในพินัยกรรม รวมทั้งคู่สมรสของผู้เขียนหรือพยานในพินัยกรรม แบบต่าง ๆ นั้นจะเป็นผู้รับทรัพย์ตามพินัยกรรมนั้นไม่ได้

๒. บุคคลที่มีสถานะดังต่อไปนี้จะเป็นพยานในพินัยกรรมไม่ได้คือ

ก. ผู้ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะ

ข. บุคคลวิกลจริตหรือบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ

ค. บุคคลที่หนูนวกเป็น ไบหรือคาบอดทั้ง ๒ ข้าง

๔. ทายาทอาจ ไม่มีสิทธิได้รับมรดก

๔.๑ การตัดไม่ได้รับมรดก

ถ้าเจ้ามรดกไม่ต้องการให้ทายาทโดยธรรมที่เป็นญาติหรือคู่สมรสของตนได้รับมรดก ก็อาจจะทำการตัดสิทธิบุคคลเหล่านั้นมิให้ได้รับมรดกของตนเลยก็ได้ โดยกฎหมายบัญญัติวิธีการไว้ ๒ วิธีคือ

วิธีแรก เจ้ามรดกทำเป็นหนังสือซึ่งมีข้อความกำหนดว่าขอตัดทายาทโดยธรรมคนไหน ของตนมิให้ได้รับมรดกและนำหนังสือนั้นไปมอบให้แก่นายอำเภอ

วิธีที่ ๒ เจ้ามรดกทำพินัยกรรมขึ้นฉบับหนึ่งโดยระบุข้อความในพินัยกรรมว่า ขอตัด ทายาทโดยธรรมคนไหนไม่ให้ได้รับมรดก

การแสดงเจตนาตัดทายาทโดยธรรมของตนมิให้ได้รับมรดกนี้ เมื่อเจ้ามรดกกระทำ

การดังกล่าวไม่ว่าโดยวิธีใดวิธีหนึ่งแล้วทายาทโดยธรรมที่ถูกตัดย่อม ไม่มีสิทธิได้รับมรดกของ เจ้ามรดกเลย

๔.๒ การสละมรดก

ในบางกรณีทายาทโดยธรรมซึ่งเป็นญาติหรือคู่สมรสกับทายาท ผู้รับพินัยกรรม อาจจะไม่ต้องการทรัพย์มรดกของเจ้ามรดกเลยก็ได้ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น ทายาทนั้น ๆ ก็จะต้องทำการสละมรดกตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้คือ

วิธีแรก การทำเป็นหนังสือสละมรดกมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ระหว่างทายาท

ด้วยกันเองว่าตนขอสละมรดก ซึ่งทายาทผู้สละอาจจะได้ค่าตอบแทน แต่ค่าตอบแทนที่ได้นั้นจะ ต้องไม่ใช่ค่าตอบแทนที่นำมาจากกองมรดก เพราะมิฉะนั้นแล้วจะกลายเป็นเรื่องแบ่งปันทรัพย์ มรดกไม่ใช่การสละมรดก

๔.๑ การถูกจำกัดมิให้รับมรดก

ในบางครั้ง ถ้าทายาทผู้มีสิทธิได้รับมรดกนั้นมีความประพฤติไม่สมควร หรือมีพฤติการณ์ที่เอาเปรียบทายาทคนอื่น กฎหมายจึงเห็นว่าทายาทผู้กระทำการดังกล่าวไม่สมควรจะได้รับมรดกจึงบัญญัติตัดสิทธิทายาทคนนั้นไว้ใน ๒ กรณี คือ

๑. ถ้าทายาทนั้นทำการยักยัดปลดบังทรัพย์สินมรดก เช่น นำทรัพย์สินมรดกไปซ่อนเสีย ปลดบังไม่ให้ทายาทอื่นรู้ว่าตนครอบครองทรัพย์สินมรดกอยู่ เป็นต้น ซึ่งหากมีพฤติการณ์เช่นนี้แล้วทายาทผู้นั้นย่อมถูกกฎหมายตัดสิทธิไม่ให้รับมรดก ซึ่งการตัดสินสิทธินั้นจะมากน้อยเพียงใดมีรายละเอียดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๖๐๖
๒. ถ้าทายาทนั้นประพฤติตนไม่สมควร กล่าวคือมีพฤติการณ์ไม่สมควรตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น ฆ่าเจ้ามรดก ข่มขู่เจ้ามรดกให้ทำพินัยกรรม ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งหากทายาทผู้นั้นมีพฤติการณ์ดังกล่าวแล้ว ก็จะถูกกฎหมายตัดสิทธิมิให้รับมรดกเลย สำหรับพฤติการณ์ต่าง ๆ นั้นมีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๖๐๖

๕. อายุความ

ทายาทผู้ได้รับมรดกอาจตกลงแบ่งมรดกกันเองก็ได้โดยไม่ต้องฟ้องร้องต่อศาล

โดยทำสัญญาตกลงกันเองว่าจะให้ใครได้มรดกส่วนไหนบ้าง

ถ้าตกลงกันไม่ได้ ก็ต้องฟ้องขอให้ศาลแบ่งมรดกให้ภายใน ๑ ปี นับแต่เจ้ามรดกตาย

มิฉะนั้นท่านว่าอาจจะเสียสิทธิเพราะคดีขาดอายุความ

วิธปฏิบัติเกี่ยวกับทะเบียนต่างา

๑. แจ้งเกิดเด็กใหม่

ไปแจ้งที่ไหน?

- ถ้าท่านอยู่ในเขตเทศบาล ต้องไปแจ้งที่สำนักงานเทศบาล
 - ถ้าท่านอยู่ตามหมู่บ้าน ต้องไปแจ้งที่ผู้ช่วยนายทะเบียนประจำหมู่บ้าน หรือที่ที่ว่าการอำเภอก็ได้
 - ต้องแจ้งเกิดภายใน ๑๕ วัน แต่ถ้ามีเหตุจำเป็น สามารถแจ้งได้ภายใน ๓๐ วันนับแต่วันเกิด
- นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?
- นำสำเนาทะเบียนบ้านของท่านไปด้วย
- เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?
- ไม่ต้องเสีย

๒. แจ้งคนตาย

ไปแจ้งที่ไหน?

- หากคนตายในเขตเทศบาล ต้องไปแจ้งที่สำนักงานเทศบาล
- หากคนตายในหมู่บ้าน ต้องไปแจ้งที่ผู้ช่วยนายทะเบียนประจำหมู่บ้าน หรือที่ว่าการอำเภอก็ได้
- ต้องไปแจ้งภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับตั้งแต่เวลาตายหรือพบศพ แต่ถ้าท้องที่ใดการคมนาคมไม่สะดวก อาจแจ้งได้ภายใน ๗ วัน

นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?

- นำสำเนาทะเบียนบ้านของผู้ตายไปด้วย

เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?

- ไม่ต้องเสีย

๓. แจ้งย้ายที่อยู่ไปอำเภออื่น กรณีแจ้งก่อนออกจากบ้าน

ไปแจ้งที่ไหน?

- ถ้าท่านอยู่ในเขตเทศบาล ต้องไปแจ้งที่สำนักงานเทศบาล แล้วรอใบแจ้งย้ายถือไปเองด้วย แล้วนำไปมอบสำนักงานเทศบาลที่ท่านไปอยู่ใหม่ หรือที่ผู้ช่วยนายทะเบียนประจำหมู่บ้านที่ท่านไปอยู่ใหม่
- ถ้าท่านอยู่ตามหมู่บ้าน ต้องไปแจ้งที่ว่าการอำเภอ แล้วขอรับใบแจ้งย้ายถือไปเองด้วย แล้วนำไปมอบสำนักงานเทศบาลที่ท่านไปอยู่ใหม่ หรือที่ผู้ช่วยนายทะเบียนประจำหมู่บ้านที่ท่านไปอยู่ใหม่

นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?

- นำสำเนาทะเบียนบ้าน บ้านเดิมของท่านก่อนย้ายออกไปด้วย
- นำบัตรประจำตัวประชาชนของท่านไปด้วย
- นำบัตรประจำตัวประชาชนของเจ้าบ้านไปด้วย กรณีที่ท่านมิได้เป็นเจ้าบ้านในบ้านก่อนย้ายออก
- นำหนังสือมอบหมายจากเจ้าบ้านให้ท่านไปแจ้งแทน กรณีท่านไปแจ้งย้ายแทนคนอื่น และท่านไม่มีชื่ออยู่ในสำเนาทะเบียนบ้านที่ขอย้ายออก

เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?

- ไม่ต้องเสีย

๔. แจ้งย้ายที่อยู่ กรณีแจ้งหลังจากไปอยู่บ้านใหม่ในอำเภออื่นแล้ว

ไปแจ้งที่ไหน?

- ถ้าท่านอยู่ในเขตเทศบาล ต้องไปแจ้งที่สำนักงานเทศบาล บอกเจ้าหน้าที่ว่า " ขอแจ้งย้ายปลายทาง "
- ถ้าที่อยู่ใหม่อยู่ในหมู่บ้าน ท่านต้องไปแจ้งที่ว่าการอำเภอ บอกเจ้าหน้าที่ว่า " ขอแจ้งย้ายปลายทาง "

นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?

- นำสำเนาทะเบียนบ้าน บ้านใหม่ที่ท่านไปอยู่ด้วย
- นำบัตรประจำตัวประชาชนของท่านไปด้วย
- นำบัตรประจำตัวของเจ้าบ้านไปด้วย กรณีที่ท่านมิได้เป็นเจ้าบ้านในบ้านที่ท่านเข้าไปอยู่ใหม่

- นำหนังสือมอบหมายจากเจ้าบ้านให้ท่าน ไปแจ้งแทน กรณีท่าน ไปแจ้งย้ายแทนคนอื่น
- เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?
- เสียค่าแจ้งย้ายปลายทาง ๕ บาท

๕. แจ้งย้ายที่อยู่ กรณีย้ายเข้าย้ายออกภายในอำเภอเดียวกัน

ไปแจ้งที่ไหน?

- ถ้าอยู่ในเขตเทศบาล ท่านต้อง ไปแจ้งที่สำนักงานเทศบาล
 - ถ้าอยู่ในหมู่บ้าน ท่านต้อง ไปแจ้งที่ว่าการอำเภอ บอกเจ้าหน้าที่ว่า หรือที่ผู้ช่วยนายทะเบียนประจำหมู่บ้าน
- นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?
- นำสำเนาทะเบียนบ้าน ทั้งบ้านเดิมและบ้านที่เข้าอยู่ใหม่ไปด้วย
 - นำบัตรประจำตัวประชาชนของท่านไปด้วย
 - นำบัตรประจำตัวประชาชนของเจ้าบ้านไปด้วย กรณีท่านมิได้เป็นเจ้าบ้าน ไม่ว่าบ้านเดิมหรือบ้านเข้าอยู่ใหม่
- นำหนังสือมอบหมายจากเจ้าบ้านให้ท่าน ไปแจ้งแทน กรณีท่าน ไปแจ้งเข้า-ย้ายออกแทนคนอื่น
- เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?
- ไม่ต้องเสีย

๖. แจ้งสร้างบ้านใหม่ แจ้งขอเลขบ้าน แจ้งรื้อถอนบ้าน

ไปแจ้งที่ไหน?

- อยู่ในเขตเทศบาล ต้องไปแจ้งที่สำนักงานเทศบาล
 - อยู่ในหมู่บ้าน ต้องไปแจ้งที่ผู้ช่วยนายทะเบียนประจำหมู่บ้าน หรือไปแจ้งที่ว่าการอำเภอ
- นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?
- นำบัตรประจำตัวประชาชนของท่านไปด้วย
 - นำใบอนุญาตปลูกบ้าน ใบอนุญาตรื้อถอน กรณีในเขตเทศบาล
- เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?
- ไม่ต้องเสีย

๗. ขอทำบัตรประจำตัวประชาชน กรณีอายุครบ ๑๕ ปี

ไปแจ้งที่ไหน?

- ไปที่ที่ว่าการอำเภอ ที่ท่านอยู่
- นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?
- นำสำเนาทะเบียนบ้านที่ท่านมีชื่ออยู่ไปด้วย
- เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?
- ไม่ต้องเสีย

๘. ขอทำบัตรประจำตัวประชาชน กรณีบัตรหมดอายุ หรือชำรุดเสียหายไปแจ้งที่ไหน?

- ไปที่ที่ว่าการอำเภอ ที่ท่านอยู่

นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?

- นำสำเนาทะเบียนบ้านที่ท่านมีชื่ออยู่

- สำเนาแจ้งความบัตรหายที่ที่ว่าการ

- นำบัตรเดิม กรณีบัตรหมดอายุ หรือบัตรชำรุด

- นำหนังสือรับรองว่าบัตรหายจริงจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือจากเทศบาล กรณีบัตรหาย

- กรณีเป็นชายให้นำหลักฐานทางทหารไปด้วย เช่น ส.ค. ๘, ส.ค. ๘, ส.ค. ๘๑

เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?

- ไม่ต้องเสีย ถ้าเจ้าหน้าที่ตรวจสอบบัตรทำครั้งก่อน พบว่ากำหนดอายุไม่เกิน ๖๐ วัน

- เสียค่าปรับ ๑๐ - ๒๐ บาท ถ้าตรวจสอบบัตรทำครั้งก่อนพบว่าหมดอายุเกินกว่า ๖๐ วัน

๙. ขอเปลี่ยนชื่อตัว

ไปแจ้งที่ไหน?

- ไปที่ที่ว่าการอำเภอ

นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?

- นำหลักฐานสำเนาทะเบียนบ้านที่ท่านมีชื่ออยู่

- นำบัตรประจำตัวประชาชนของท่านไปด้วย

เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?

- ๒๕ บาท (ถ้านักเรียนมีใบรับรองจากโรงเรียนไม่ต้องเสีย)

- ถ้าขอเปลี่ยนชื่อนุตรเกิดใหม่ภายใน ๖ เดือน นับแต่เกิดไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม

๑๐. ขอเปลี่ยนชื่อสกุล หรือจดทะเบียนตั้งชื่อสกุล

ไปแจ้งที่ไหน?

- ไปที่ที่ว่าการอำเภอ

นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?

- นำสำเนาทะเบียนบ้านที่ท่านมีชื่ออยู่

- นำบัตรประจำตัวประชาชนของท่านไปด้วย

เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?

- ๕๐ บาท

๑๑. แจ้งขอเพิ่มชื่อในทะเบียน

ไปแจ้งที่ไหน?

- ถ้าอยู่ในเขตเทศบาล ต้องไปแจ้งที่สำนักงานเทศบาล

- ถ้าที่อยู่ในหมู่บ้าน ต้องไปแจ้งที่ว่าการอำเภอ

นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?

กรณีขอเพิ่มชื่อเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ

- บิดาหรือมารดาเด็กต้องไปแจ้งด้วยตนเอง

- หนังสือให้ถ้อยคำรับรองของผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน ถ้านำบุคคลเหล่านี้ไปด้วยพร้อม ๆ กันจะเร็วขึ้น

- หนังสือให้ถ้อยคำรับรองของผู้ทำคลอด

- หนังสือให้ถ้อยคำรับรองของเพื่อนบ้านอาวุโสใกล้เคียง ๒ ท่าน

- ทะเบียนนักเรียน (ถ้ามี)

กรณีขอเพิ่มชื่อผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และเกิดหลัง พ.ศ. ๒๔๘๕

- เจ้าตัวผู้ต้องการเพิ่มชื่อต้องไปแจ้งด้วยตนเอง

- หนังสือให้ถ้อยคำรับรองของบิดามารดาของผู้แจ้ง (ถ้ายังมีชีวิตอยู่)

- หนังสือให้ถ้อยคำรับรองของผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน ถ้านำบุคคลเหล่านี้ไปด้วยพร้อม ๆ กันจะเร็วขึ้น

- หนังสือให้ถ้อยคำรับรองของผู้ทำคลอด

- หนังสือให้ถ้อยคำรับรองของเพื่อนบ้านอาวุโสใกล้เคียง ๒ ท่าน

- ทะเบียนนักเรียน (ถ้ามี)

กรณีเพิ่มชื่อผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และเกิดก่อน พ.ศ. ๒๔๘๕

- นำหลักฐานทุกอย่างเช่นเดียวกันกรณีผู้แจ้งเกิดหลัง พ.ศ. ๒๔๘๕ เว้นแต่ไม่ต้องมีหนังสือให้ถ้อยคำรับรองของผู้ทำ

คลอด

เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?

- ไม่ต้องเสีย

๑๒. แจ้งขอขึ้นทะเบียนทหาร

ไปแจ้งที่ไหน?

- แจ้งไปที่ว่าการอำเภอ กุมิลำเนาบิดา - มารดา หรือผู้ปกครองของท่าน เมื่อรู้ว่าท่านอายุครบ ๑๗ ปี

นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?

- นำสำเนาทะเบียนบ้านที่มีชื่อบิดา - มารดาหรือผู้ปกครองของท่านอยู่

- นำบัตรประจำตัวประชาชนของท่าน

เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?

- ไม่ต้องเสีย

๑๓. จดทะเบียนสมรส

ไปแจ้งที่ไหน?

- ไปที่ว่าการอำเภอ ทั้งฝ่ายชาย ฝ่ายหญิง

นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?

- บัตรประจำตัวประชาชนของทั้งฝ่ายชาย และฝ่ายหญิง

- นำบิดา มารดา หรือผู้ปกครองไปด้วย กรณีชาย หรือหญิงนั้นต้องมีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี หรือให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองทำหนังสือยินยอมมาก็ได้
- เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?
- ไม่ต้องเสีย

๑๔. ขอจดทะเบียนสมรสที่บ้าน

ไปแจ้งที่ไหน?

- คู่สมรส หรือผู้แทนไปยื่นขอที่ว่าการอำเภอ
- นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?
- บัตรประจำตัวประชาชนของทั้งฝ่ายชาย และฝ่ายหญิง
- บิดา - มารดา - ผู้ปกครอง ให้ความยินยอมกรณีฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายมีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี
- เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?
- ๒๐๐ บาท พร้อมกับต้องจัดยานพาหนะรับ - ส่ง นายทะเบียนด้วย

๑๕. ขอหย่าขาดจากการเป็นสามี - ภรรยา

ไปแจ้งที่ไหน?

- ไปที่ที่ว่าการอำเภอ กรณีทั้งสองฝ่ายยินยอมพร้อมใจกัน
- ไปที่ศาล กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมหย่า
- นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?
- บัตรประจำตัวประชาชนของทั้ง ๒ ฝ่าย
- นำหลักฐานใบสำคัญการสมรสไปด้วย
- เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?
- ถ้าหย่าที่ที่ว่าการอำเภอ ไม่ต้องเสีย
- ถ้าหย่าโดยศาลสั่ง ต้องเสียค่าทนาย

๑๖. ขอคัดหรือรับรองทะเบียนบ้าน

ไปแจ้งที่ไหน?

- ไปที่ที่ว่าการอำเภอ
- นำหลักฐานอะไรไปบ้าง ?
- นำสำเนาทะเบียนบ้านของท่านไปด้วย
- เสียค่าธรรมเนียมกี่บาท ?
- ฉบับละ ๕ บาท
- ไม่ต้องเสีย ถ้าเป็นกรณีนำไปใช้เพื่อ
- การศึกษา

- เข้ารับราชการทหาร
 - ขอสงเคราะห์ผู้มีบุตร
 - การจัดที่ดินเพื่ออยู่อาศัยของทางราชการ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ หรือการประกอบอาชีพ
- กสิกรรม
- เพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการ หน่วยงานรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ

กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน

ก. กู้ยืมเงิน

๑. ความหมาย

การกู้ยืมเงินเป็นสัญญาอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งเรียกว่า "ผู้กู้" มีความต้องการจะใช้เงิน แต่ตนเองมีเงินไม่พอ หรือไม่มีเงิน ไปขอกู้ยืมจากบุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่า "ผู้ให้กู้" และผู้กู้ตกลงจะใช้คืน ภายในกำหนดระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง การกู้ยืมจะมีผลสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อ มีการส่ง มอบเงินที่ขยืมให้แก่ผู้ให้กู้ยืม ในการกู้ยืมนี้ผู้ให้กู้จะคิดดอกเบี้ยหรือไม่ก็ได้

ตัวอย่าง นายดำ ต้องการจะซื้อรถราคา ๑๕๐,๐๐๐ บาท แต่นายดำ ไม่มีเงิน นายดำจึงไปขอยืมเงินจากนายแดง โดยตกลงจะใช้คืนภายใน ๑ ปี นับตั้งแต่วันที่กู้ยืม ดังนั้นเมื่อครบกำหนด ๑ ปีแล้ว นายดำ (ผู้กู้) ต้องใช้เงินคืนให้แก่นายแดง

๒. ดอกเบี้ย

ในการกู้ยืมเงินกันนี้ เพื่อป้องกันมิให้นายทุนบีบบังคับคนจน กฎหมายจึงได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยขั้นสูงสุดที่ผู้ให้กู้สามารถเรียกได้ ว่าต้องไม่เกินร้อยละ ๑๕ ต่อปี คือร้อยละ ๑.๒๕ ต่อเดือน (เว้นแต่เป็นการกู้ยืม เงินจากบริษัทเงินทุนหรือธนาคาร ซึ่งสามารถเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราดังกล่าว ได้ตาม พ.ร.บ. ดอกเบี้ยเงินกู้ยืมของสถาบันการเงิน) ถ้าเรียกดอกเบี้ย เกินอัตราดังกล่าวถือว่าข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยนั้นเป็นอันเสียไปทั้งหมด คือ ไม่ต้องมีการใช้ดอกเบี้ยกันเลยและผู้ให้กู้ อาจมีความผิดทางอาญาฐานเรียก ดอกเบี้ยเกินอัตราด้วย คือ อาจต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือปรับ ไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ตาม พ.ร.บ. ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. ๒๔๗๕

ในกรณีการกู้ยืมเงินจากบริษัทเงินทุนหรือธนาคาร ซึ่งบริษัทเงินทุนหรือธนาคารมีสิทธิเรียกดอกเบี้ยจากผู้กู้ยืมได้เกินอัตราร้อยละ 15 ต่อปีนั้น เมื่อปรากฏว่าผู้กู้ยืมผิดนัดชำระหนี้แล้วบริษัทเงินทุนหรือธนาคารได้ดำเนินคดีกับผู้กู้ยืม หากผู้กู้ยืมต่อสู้คดีว่าดอกเบี้ยที่ผู้ให้กู้เรียกจากผู้กู้ในกรณีผู้กู้ผิดนัดไม่ชำระหนี้เป็นเบี้ยปรับที่กำหนดไว้สูงเกินไป ถ้าศาลเห็นด้วยว่าเป็นเบี้ยปรับและศาลเห็นสมควรศาลก็ลดลงได้ ตัวอย่างเช่น นาย ก. กู้ยืมเงินจากธนาคาร จำนวน 1,000,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 11.75 ต่อปีหรือร้อยละ 16 ต่อปี ผู้กู้ตกลงผ่อนชำระต้นเงินและดอกเบี้ยคืนให้แก่ผู้ให้กู้ทุก

เดือน เดือนละ 25,000 บาท หากผิคนัดชำระงวดใดงวดหนึ่งถือว่าผิคนัดชำระหนี้ทั้งหมด ผู้กู้ตกลงชำระดอกเบี้ยผิคนัด ในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี หรือในอัตราสูงสุดตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนดให้ ธนาคารพาณิชย์เรียก จากลูกค้าได้ ถ้าหากนาย ก. ผิคนัดชำระงวดใดงวดหนึ่ง ผล คือ นาย ก. ต้องจ่ายดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี ตามที่ กำหนดไว้ในสัญญา เมื่อธนาคารฟ้องเรียกดอกเบี้ยจากนาย ก. อัตราร้อยละ 19 ต่อปี เช่นนี้ถ้าศาลเห็นว่าดอกเบี้ย ระหว่างผิคนัดถือเป็นเบี้ยปรับ และหากศาลเห็นสมควรอาจลดลงได้ ซึ่งอาจกำหนดให้นาย ก. จ่ายให้แก่ธนาคารใน อัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี หรือเกินกว่านี้ แต่ไม่ถึงร้อยละ 19 ต่อปี ตามที่กำหนดไว้ในสัญญาซึ่งต่างจากการกู้ยืมเงินจาก บุคคลธรรมดา หากกำหนดอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ศาลจะใช้ดุลพินิจลดลงไม่ได้

๓. หลักฐานการกู้ยืม

ในการตกลงทำสัญญากู้ยืมเงินนั้น ถ้าหากว่ากู้ยืมกันเป็นจำนวนเงิน เล็กน้อยไม่เกิน ๕๐ บาท กฎหมายไม่ได้บังคับว่า ต้องทำหลักฐานเป็นหนังสือ แสดงถึงการกู้ยืมหรือทำสัญญาไว้ต่อกัน เช่น ยืมเงิน ๒๐ บาท หรือ ๓๐ บาทแล้วเพียงแต่ พูดจตกลงกันก็พอ แต่ถ้าหากว่ากู้ยืมเป็นจำนวนเกินกว่า ๕๐ บาท ต้องทำหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสือหรือทำ หนังสือสัญญาไว้ต่อกัน เพื่อจะได้ใช้เป็นหลักฐานในการฟ้องร้องบังคับคดีในกรณีที่ไม่วปฏิบัติตามสัญญา ใน หลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสือดังกล่าวนี้ต้องมีข้อความแสดงว่าได้กู้ยืม เงินเป็นจำนวนเท่าใด มีกำหนดใช้คืนเมื่อใด และที่สำคัญจะต้องมีการลงลายมือชื่อผู้กู้

ตัวอย่าง หลักฐานการกู้ยืมเงิน

ข้าพเจ้า นายดำ ได้กู้ยืมเงินจากนายสมศักดิ์เป็นจำนวน ๓,๐๐๐ บาท (สามพันบาทถ้วน) เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๓๐ มีกำหนดใช้คืนภายใน ๑ ปี ดอกเบี้ยร้อยละ ๑๕ ต่อปี

ลงชื่อ ดำ ผู้กู้

หากว่าในขณะที่กู้ยืมเงินกันแต่มีการตกลงรับเอาสิ่งของแทนจำนวนเงิน ที่กู้ยืมกันนั้น ต้องคิดราคาของตลาดของสิ่งนั้น เป็นจำนวนเงินที่กู้จริง+รืงนั้น เช่น มีการตกลงกู้ยืมเงินกัน ๕๐๐ บาท แต่มีการตกลงให้รับข่าวสารแทน ๒ กระสอบ ซึ่งในขณะนั้นข่าวสารกระสอบละ ๑๕๐ บาท ดังนั้น เราถือว่า มีการกู้ยืมเงินกันจริงเพียง ๓๐๐ บาทเท่านั้น

๔. อายุความ

การฟ้องร้องเรียกเงินตามสัญญาจะต้องกระทำภายในกำหนดอายุ ความ ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ว่าจะต้องฟ้องภายใน ๑๐ ปีนับแต่วันถึง กำหนดชำระเงินคืน

ตัวอย่าง แดง กู้ยืมเงิน ดำ เมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๓๐ จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท เป็นเวลา ๑ ปี ดังนั้นหนี้รายนี้ถึงกำหนดคืน ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๓๑ ผู้ให้กู้ต้องฟ้องเรียก เงินที่กู้ยืมคืน ภายใน ๒๗ มิถุนายน ๒๕๔๑

๕. ข้อควรระมัดระวังในการกู้ยืม

- (๑) อย่าได้ลงลายมือชื่อในกระดาษเปล่าเป็นอันขาด
- (๒) อย่าได้นำโฉนดไปให้เจ้าหน้าที่ยึดถือไว้เป็นประกัน
- (๓) จะต้องนับเงินให้ถูกต้องครบถ้วนตามสัญญา
- (๔) ผู้ยืมจะต้องเขียนจำนวนเงินเป็นตัวหนังสือด้วย
- (๕) สัญญาที่ผู้ยืมต้องทำอย่างน้อย ๒ ฉบับ โดยให้ผู้ยืมยึดถือไว้ฉบับหนึ่ง และให้ผู้ให้ยืมยึดถือไว้อีกฉบับหนึ่ง
- (๖) ในสัญญาผู้ยืมควรมีพยานฝ่ายผู้ยืมลงลายมือชื่อเป็นพยานอย่างน้อย ๑ คน

๖. ข้อปฏิบัติในการชำระเงิน

เมื่อผู้กู้นำเงินไปชำระไม่ว่าจะเป็นการชำระทั้งหมดหรือบางส่วนก็ตาม ผู้กู้ควรทำอย่างไรอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ มิฉะนั้นจะอ้างกับผู้ให้กู้ว่าชำระเงินกู้ให้เขาคืนแล้วไม่ได้

สิ่งที่ผู้กู้ควรกระทำเมื่อชำระเงิน คือ

- (๑) รับใบเสร็จรับเงินหรือหนังสือที่มีข้อความว่า ได้ชำระเงินที่กู้มาแล้วทั้งหมด หรือเพียงบางส่วนและมีลายเซ็นผู้ให้กู้กำกับไว้ด้วย

ตัวอย่าง ข้าพเจ้า นายสมศักดิ์ ร่ำรวยทรัพย์ ได้รับเงินค้ำจากนายดำ เกิดมาก ผู้กู้เป็นจำนวน ๕,๐๐๐ บาท

ลงชื่อ สมศักดิ์ ร่ำรวยทรัพย์ ผู้ให้กู้

๒๗ มิถุนายน ๒๕๓๐

- (๒) รับหนังสือสัญญาผู้เงินที่ได้ทำไว้แก่ผู้ให้กู้มาในกรณีที่ชำระเงินครบตามจำนวนเงินที่กู้
- (๓) มีการบันทึกลงในสัญญาผู้ว่าได้นำเงินมาชำระแล้วเท่าไรและให้ผู้ให้กู้เซ็นชื่อกำกับไว้ ผู้ให้กู้ต้องเซ็นชื่อกำกับไว้ทุกครั้งที่มีการชำระเงิน จึงจะอ้างได้ว่าได้ชำระเงินไปแล้ว

๖. ค้ำประกัน

คนเราถ้าขาดเงินทองก็ต้องกู้เป็นหนี้เขา แต่เขาอาจจะไม่ยอมให้ กู้ถ้าไม่มีอะไรเป็นหลักประกันให้ความมั่นใจว่าเขาจะได้รับชำระหนี้คืน ค้ำประกันก็เป็นหลักประกันอันหนึ่ง ค้ำประกัน คือการที่ใครคนหนึ่งทำสัญญา กับเจ้าหน้าที่ว่าถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ผู้ค้ำประกันจะชำระหนี้แทน เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เจ้าหน้าที่ย่อมมีสิทธิเรียกร้องหรือฟ้องให้ผู้ค้ำประกันรับผิดชอบได้

การที่จะฟ้องให้ผู้ค้ำประกันรับผิดชอบตามสัญญาค้ำประกันได้นั้น จะต้อง มีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้ค้ำประกัน เป็นสำคัญมิใช่ตกลงกันด้วยปากเปล่าซึ่งฟ้องไม่ได้ ตามธรรมดาถ้าทำสัญญาค้ำประกันตามแบบซึ่งมีขาย อยู่ทั่วไป ก็

ไม่ค่อยมีปัญหาเพราะเป็นแบบซึ่งทำโดยผู้รู้กฎหมาย แต่ถ้าทำกันเองก็อาจเกิดปัญหาได้ ถ้าเราเป็นเจ้าของหนี้ก็ต้องระมัดระวังในข้อนี้ ในเอกสารนั้นต้องมีข้อความอันเป็นสาระสำคัญว่า ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ผู้ค้ำประกันจะชำระหนี้แทน มิฉะนั้นอาจฟ้องผู้ค้ำประกันไม่ได้ เพราะไม่ใช่เป็น สัญญาค้ำประกันตามกฎหมาย

ขอบเขตความรับผิดของผู้ค้ำประกัน

ผู้ค้ำประกัน จะไม่จำกัดความรับผิดหรือจะจำกัดความรับผิดของตน ไว้ในสัญญาค้ำประกันด้วยก็ได้ ถ้าไม่ต้องการรับผิดอะไรบ้าง หรือต้องการ จำกัดขอบเขตความรับผิดไว้เพียงใด ก็ต้องระบุในสัญญาให้ชัดเจน เช่น ลูกหนี้กู้เงินเจ้าหนี้ ๑๐๐,๐๐๐ บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๑๕ ต่อปี ผู้ค้ำประกันจะจำกัดความรับผิดเฉพาะกรณีที่ถูกค้ำประกัน ทำความเสียหายเนื่องจาก ทุจริตต่อหน้าที่ไม่รวมถึงประมาทเลินเล่อด้วยก็ได้ เมื่อจำกัดความรับผิดไว้ แล้วก็รับผิดเท่าที่จำกัดไว้ แต่ถ้าไม่จำกัดความรับผิดเมื่อลูกหนี้ผิดสัญญา ต่อเจ้าหนี้ ไม่ชำระเงินหรือค่าเสียหายเล็กน้อยเพียงใด ผู้ค้ำประกันก็ต้อง รับผิดชอบสิ้นเชิงเช่นเดียวกับลูกหนี้ทุกอย่าง เมื่อทำสัญญาค้ำประกันแล้ว ผู้ค้ำประกันต้องผูกพันตามสัญญานั้น เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องหรือฟ้องให้รับผิดได้ เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามกำหนด

สิทธิของผู้ค้ำประกัน

(๑) เมื่อผู้ค้ำประกันถูกเรียกร้องให้ชำระหนี้แทนลูกหนี้ มิใช่ผู้ค้ำประกันต้องชำระหนี้ทันที แต่มีสิทธิที่จะเงี่ยงให้เจ้าหนี้ไปเรียกร้องเอาจาก ลูกหนี้ก่อนได้ ทั้งนี้ภายใต้ข้อยกเว้นบางประการและถ้าลูกเจ้าหนี้ฟ้องเป็น จำเลยร่วมกับลูกหนี้ก็ยังมีสิทธิพิสูจน์ต่อศาลว่าลูกหนี้มีทรัพย์สินชำระหนี้ได้ และการที่จะบังคับเอาจากลูกหนี้นั้น ไม่เป็นการยาก ถ้าผู้ค้ำประกันนำพยาน เข้าสืบและฟังได้เช่นนั้น ศาลก็ต้องบังคับเอาจากทรัพย์สินของลูกหนี้ก่อน เพราะหนี้ที่ผู้ค้ำประกันต้องชำระมิใช่เป็นหนี้ของผู้ค้ำประกันเอง ผู้ค้ำประกัน เป็นลูกหนี้ชั้นที่สอง

บางกรณีเจ้าหนี้เอาเปรียบลูกหนี้และผู้ค้ำประกัน ในสัญญาสำเร็จรูป จะมีความว่า "ให้ผู้ค้ำประกันยอมรับผิดร่วมกับลูกหนี้" คือเป็นลูกหนี้ ร่วมเท่ากับให้ผู้ค้ำประกันรับผิดหนักขึ้น ดังนั้นก่อนเซ็นสัญญาค้ำประกันจึง ต้องพิจารณาว่าจะยอมรับผิดเช่นนั้นหรือไม่ ถ้ายอมรับผิดร่วมกับลูกหนี้ก็ไม่มีสิทธิที่จะเงี่ยงดังกล่าวข้างต้น

(๒) เมื่อผู้ค้ำประกันชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้แล้ว ไม่ว่าชำระแต่โดยดีหรือชำระหนี้โดยถูกบังคับตามคำพิพากษา ผู้ค้ำประกันก็มีสิทธิรับช่วงสิทธิของเจ้าหนี้ ในอันที่จะเรียกเอาเงินชำระ ให้เจ้าหนี้ใช้แล้วนั้น คืนจากลูกหนี้ได้ตามจำนวนที่ชำระไปตลอดจนทั้งค่าเสียหายต่าง ๆ เนื่องจากการค้ำประกัน

การเป็นผู้ค้ำประกันนั้นมีแต่เสีย ตามคำพิงเพยที่ว่าเนื้อไม้ได้กิน หนังไม้ได้รองนั่ง มีแต่เอากระดูกมาแขวนคอ เพราะฉะนั้นก่อนที่จะเซ็นชื่อในสัญญาค้ำประกัน ต้องพิจารณาตัวลูกหนี้ซึ่งผู้ค้ำประกันจะ ชำระหนี้แทนให้มีความสามารถชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ได้แค่ไหน และมี ความซื่อสัตย์สุจริตเพียงใด ทั้งต้องพิจารณาข้อความในสัญญาให้รอบคอบ บางทีกำหนดให้ผู้ค้ำประกันรับผิดหนักขึ้น หรือสละสิทธิบางอย่างอันอาจทำให้ไต่เบียดจากลูกหนี้ไม่ได้ เมื่อเข้าใจข้อความ ในสัญญาดีแล้วจึงค่อยลงชื่อในสัญญาค้ำประกัน

การพ้นจากความรับผิดของผู้ค้ำประกัน

เมื่อเซ็นชื่อในสัญญาแล้วผู้ค้ำประกันก็มีภาระจะต้องรับผิดชอบต่อเจ้าหนี้ จนกว่าหนี้ของลูกหนี้จะระงับไป ตราบใดที่หนี้ของลูกหนี้ยังมีอยู่ผู้ค้ำประกัน ก็ไม่พ้นความรับผิดชอบ แต่มีพฤติการณ์บางอย่างที่กฎหมายกำหนดไว้ให้ผู้ค้ำประกันพ้นความรับผิดชอบ

(๑) เจ้าหนี้ผ่อนเวลาให้แก่ลูกหนี้ คือถ้าได้กำหนดวันชำระหนี้ไว้แน่นอนแล้ว เจ้าหนี้ยึดเวลาต่อไปอีก ผู้ค้ำประกันก็พ้นความรับผิดชอบ

(๒) เมื่อหนี้ของลูกหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว ผู้ค้ำประกันเอาเงินไปชำระให้แก่เจ้าหนี้ แต่เจ้าหนี้ไม่ยอมรับ โดยไม่มีเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ ผู้ค้ำประกันก็หลุดพ้นจากความรับผิดชอบเช่นเดียวกัน

ค. จำนอง

จำนองก็เป็นหลักประกันหนึ่งอีกประการหนึ่ง จำนอง คือการที่ใครคนหนึ่งเรียกว่า ผู้จำนอง เอาสังหาริมทรัพย์อันได้แก่ ที่ดิน บ้านเรือน เป็นต้น ไปตราไว้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่า ผู้รับจำนอง หรือนัยหนึ่ง ผู้จำนองเอาทรัพย์สินไปทำหนังสือจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงาน เพื่อเป็นประกัน การชำระหนี้ของลูกหนี้ โดยไม่ต้องส่งมอบทรัพย์สินที่จำนองให้เจ้าหนี้ ผู้จำนองอาจเป็นตัวลูกหนี้เองหรือจะเป็นบุคคลภายนอกก็ได้ เช่น นายคำคู่เงินนายแดง ๑๐๐,๐๐๐ บาท เอาที่ดินของตนเองจำนองหรือนายเหลืองซึ่งเป็นบุคคล ภายนอกเอาที่ดินจำนอง จดทะเบียนที่สำนักงานที่ดินเป็นประกันหนี้ของนายคำก็ทำได้เช่นเดียวกัน เมื่อจำนองแล้วถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เจ้าหนี้ก็มีอำนาจยึดทรัพย์ที่จำนองออกขายทอดตลาดเอาเงินชำระหนี้ได้ และมีสิทธิพิเศษได้รับชำระหนี้ก่อนเจ้าหนี้ธรรมดาทั่วไป

ผู้เงินแล้วมอบโฉนด หรือ น.ส.๓ ให้เจ้าหนี้ยึดถือไว้มิใช่จำนอง เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิพิเศษเป็นเพียงเจ้าหนี้ธรรมดา แต่มีสิทธิยึดโฉนดหรือ น.ส.๓ ไว้ตามข้อตกลงจนกว่าลูกหนี้จะชำระหนี้ ฉะนั้นถ้าจะทำจำนอง ก็ต้องจดทะเบียนให้ถูกต้อง

ทรัพย์สินที่จำนอง

ทรัพย์สินที่จำนองได้ คือสังหาริมทรัพย์ อันหมายถึง ทรัพย์ที่ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้ เช่น ที่ดิน บ้านเรือน เรือ กสวน ไร่ นา เป็นต้น นอกจากนั้นสังหาริมทรัพย์ คือทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้บางอย่าง เช่น เรือกำปั่น เรือกลไฟ แพที่อยู่อาศัย และสัตว์พาหนะ ถ้าได้จดทะเบียนไว้แล้ว ก็อาจนำมาจำนอง ได้คู่กัน เมื่อเจ้าของทรัพย์สินนำไปจำนอง ไม่จำเป็นต้องส่งมอบทรัพย์สินที่จำนอง ให้แก่เจ้าหนี้ เจ้าของยังคงครอบครองใช้ประโยชน์ เช่น อยู่อาศัยในบ้าน หรือ ทำสวนทำไร่หาผลประโยชน์ได้ต่อไป นอกจากนั้นอาจจะโอนขายหรือนำไปจำนองเป็นประกันหนี้รายอื่นต่อไปก็ย่อมทำได้ ส่วนเจ้าหนี้ที่การที่ลูกหนี้ นำทรัพย์สินไปจดทะเบียนจำนอง ก็นับได้ว่าเป็นประกันหนี้ได้อย่างมั่นคง ไม่จำเป็นต้องเอาทรัพย์สินนั้นมาครอบครองเอง

ผู้จำนองต้องระวัง

ผู้มีสิทธิจำนองได้ คือเจ้าของหรือผู้มกรรมสิทธิในทรัพย์สิน ถ้าเจ้าของจำนองทรัพย์สินด้วยตนเองก็ไม่มีปัญหา แต่ถ้ามอบอำนาจให้บุคคลอื่นไปทำการจำนองแทน บางกรณีก็ อาจเกิดปัญหาได้ ข้อควรระมัดระวัง คือ ควรเขียนใบมอบฉันทะหรือใบมอบอำนาจให้ชัดเจนว่าให้ทำการ จำนอง ไม่ควรเซ็นแต่ชื่อแล้วปล่อยว่างไว้ อันบุคคลอื่นนั้นอาจกรอกข้อความ เอาเอง แล้วนำไปทำประการอื่นอันไม่ตรงตามความประสงค์ของเรา เช่น อาจเพิ่มเติมข้อความว่ามอบอำนาจให้โอนขาย แล้วขายเอาเงินใช้ประโยชน์ ส่วนตัวเสีย เป็นต้น เราผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินผู้มอบอำนาจอาจจะต้องถูกผูกพันตามสัญญาซื้อขายนั้น เพราะถือว่าประมาทเลินเล่ออยู่ด้วย

ผู้รับจำนองต้องระวัง

ผู้รับจำนองทรัพย์สินก็ต้องระมัดระวังเช่นกัน ควรติดต่อกับเจ้าของ ทรัพย์สินหรือเจ้าของที่ดิน โดยตรง และควรตรวจดูที่ดินทรัพย์สินที่จำนอง ว่ามีอยู่จริงตรงกับโฉนด เคยปรากฏว่ามีผู้นำโฉนดที่ดินไปประกันผู้ต้องหาหรือจำเลย แต่ที่ดินตามโฉนดนั้นกลับเป็นถนนเหลือจากการจัดสรร หรือที่ดินตามโฉนด นั้นพังลงน้ำไปหมดแล้ว ดังนั้นผู้รับจำนองจึงไม่ควรรับจำนอง หรือติดต่อ ทำสัญญากับคนอื่นหรือผู้ที่อ้างว่าเป็นตัวแทน เพราะถ้าปรากฏในภายหลังว่า บุคคลนั้นทำใบมอบฉันทะ หรือใบมอบอำนาจปลอมขึ้นแล้วนำที่ดินของผู้อื่น มาจำนอง แม้เราผู้รับจำนองจะมีความสุจริตอย่างไร เจ้าของอันแท้จริงก็มี สิทธิติดตามเอาคืนที่ดินของเขาได้ โดยไม่ต้องไถ่ถอน

ผู้รับโอนและผู้รับจำนองซ้อนก็ต้องระวัง

ทรัพย์สินที่จำนองนั้นเจ้าของจะนำไปจำนองซ้ำ หรือโอนขายต่อก็ย่อม ทำได้ ผู้รับจำนองคนหลังต้องพิจารณาว่าทรัพย์สินนั้นเมื่อขายทอดตลาดจะมีเงิน เหลือพอชำระหนี้ของตนหรือไม่ เพราะเจ้าหนี้คนแรกมีสิทธิได้รับชำระหนี้ก่อน คนหลังมีสิทธิแต่เพียงจะได้รับชำระหนี้เฉพาะส่วนที่เหลือผู้รับ โอนหรือผู้ซื้อ ทรัพย์สินที่จำนองก็ต้องระวังเช่นเดียวกันเพราะรับ โอนทรัพย์สินโดยมีภาระจำนอง ก็ต้องไถ่ถอนจำนองโดยชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ มิฉะนั้นเจ้าหนี้ก็มีสิทธิที่จะ บังคับจำนองยึดทรัพย์สินเอาที่ดินออกขายทอดตลาด ซึ่งถ้าผู้รับ โอนสุ่ราคาไม่ได้ ทรัพย์สินหลุมมือไปเป็นของคนอื่น ดังนั้นที่ซื้อมาก็เสียเงินเปล่า

๗. จำนำ

สัญญาจำนำ คือสัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่า ผู้จำนำ ส่งมอบ สิ่งหามทรัพย์สินให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเป็นผู้ครอบครองเรียกว่า ผู้รับจำนำ เพื่อประกันการชำระหนี้ ทรัพย์สินที่จำนำได้คือ ทรัพย์สินที่สามารถเคลื่อนที่ได้ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ช้าง ม้า โค กระบือ และเครื่องทองรูปพรรณ สร้อย แหวน เพชร เป็นต้น ตัวอย่างเช่น นาย ก กู้เงินนาย ข จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท เอาแหวนเพชรหนึ่งวงมอบให้นาย ข ยึดถือไว้เป็นประกันการชำระหนี้เรียกว่า นาย ก เป็นผู้จำนำ และนาย ข เป็นผู้รับจำนำ ผู้จำนำอาจเป็นบุคคลภายนอก เช่น ถ้าแทนที่นาย ก จะเป็นผู้ส่งมอบแหวนเพชรให้ เจ้าหนี้ กลับเป็นนาย ค ก็เรียกว่า เป็นผู้จำนำ ผู้จำนำไม่จำเป็นต้องเป็นลูกหนี้เสมอไป

ผู้รับจำนำต้องระวัง

ผู้จำหน่ายต้องเป็น**เจ้าของทรัพย์สิน** คือมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่จำหน่าย ใครอื่นจะเอาทรัพย์สินของเขาไปจำหน่ายได้ไม่ เพราะฉะนั้นถ้ายกยอก ยืมหรือ ลักทรัพย์ของเขามาหรือ ได้ทรัพย์สินของเขามาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายประการอื่นแล้ว เอาไปจำหน่าย เจ้าของอันแท้จริงก็ย่อมมีอำนาจติดตามเอาคืนได้โดยไม่ ต้องเสียค่าไถ่ เพราะฉะนั้นผู้รับจำหน่ายต้องระวัง ควรรับจำหน่ายจากบุคคลที่รู้จัก และเป็นเจ้าของทรัพย์สินเท่านั้น มิฉะนั้นอาจจะเสียเงินเปล่า ๆ

สิทธิหน้าที่ผู้รับจำหน่าย

เมื่อรับจำหน่ายแล้วทรัพย์สินที่จำหน่ายก็อยู่ในความครอบครองของผู้รับจำหน่ายตลอดไป จนกว่าผู้จำหน่ายจะรับคืนไปโดยการ ชำระหนี้ ในระหว่างนั้น ผู้รับจำหน่ายมีหน้าที่เกี่ยวกับทรัพย์สินที่จำหน่ายบางประการ

๑. ต้องเก็บรักษาและสงวนทรัพย์สินที่จำหน่ายให้ปลอดภัย ไม่ให้สูญหาย หรือเสียหาย เช่น รับจำหน่ายแหวนเพชรก็ต้องเก็บในที่มั่นคง ถ้าประมาณ เลินเล่อวางไว้ไม่เป็นที่เป็นทาง คนร้ายลักไปอาจจะต้องรับผิดชอบได้

๒. ไม่เอาทรัพย์สินที่จำหน่ายออกใช้เอง หรือให้บุคคลภายนอกใช้สอยหรือ เก็บรักษา มิฉะนั้นถ้าเกิดความเสียหายใด ๆ ขึ้นก็ ต้องรับผิดชอบ เช่น เอาแหวนที่จำหน่ายสวมใส่ไป เทียวถูกคนร้ายจี้เอาไปก็ต้องใช้ราคาให้เขา

๓. ทรัพย์สินจำหน่ายบางอย่าง ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษา เช่น จำหน่ายสุนัขพันธุ์ดี โค กระบือหรือม้าแข่ง อาจจะต้องเสียค่าหญ้า อาหาร และยารักษาโรค ผู้จำหน่ายต้องชดเชยแก่ผู้รับจำหน่าย มิฉะนั้นผู้รับจำหน่ายก็มีสิทธิ ยึดหน่วงทรัพย์สินที่ จำหน่ายไว้ก่อน ไม่ยอมคืนให้จนกว่าจะได้รับชำระหนี้ครบถ้วน

การบังคับจำหน่าย

เมื่อหนี้ถึงกำหนดลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ผู้รับจำหน่ายก็มีสิทธิบังคับจำหน่ายได้ คือ

๑. เอาทรัพย์สินที่จำหน่ายออกขายทอดตลาด คือกระทำตัวเองไม่ต้อง ขอร้องเจ้าพนักงาน ซึ่งตามธรรมดาจะให้บุคคลซึ่ง มีอาชีพทางด้านนี้ ธุรกิจขายทอดตลาดเป็นผู้ขาย แต่ก่อนที่จะขายทอดตลาดผู้รับจำหน่ายจะต้อง บอกกล่าวเป็นหนังสือ ไปยังลูกหนี้ก่อนให้ชำระหนี้และหนี้ที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ดอกเบี้ย ค่ารักษาทรัพย์สินที่จำหน่าย เป็นต้น ภายในเวลาอันสมควร

๒. ถ้าผู้รับจำหน่ายจะไม่บังคับตามวิธีที่ ๑ เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เพื่อ ได้ถอนทรัพย์สินที่จำหน่ายคืนไป เจ้าหนี้ผู้รับจำหน่ายจะยื่น ฟ้องต่อศาล ให้ขายทอด ตลาดทรัพย์สินที่จำหน่ายที่ย่อมทำได้ ไม่มีอะไรห้าม

ข้อสังเกต

(๑) เงินที่ได้จากการขายทอดตลาดต้องนำมาชำระหนี้พร้อมด้วยอุปกรณ์ คือค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ถ้ามีเงินเหลือก็คืนแก่ผู้จำหน่ายไป เพราะเป็น เจ้าของทรัพย์สิน ถ้ามีเจ้าหนี้หลายคน ผู้รับจำหน่ายก็มีสิทธิได้รับชำระหนี้ก่อน เจ้าหนี้อื่น

(๒) เมื่อถึงกำหนดชำระหนี้แล้วคู่สัญญาจะตกลงกันให้ทรัพย์สินที่ จำหน่ายตกเป็นของผู้รับจำหน่ายที่ย่อมทำได้ ถือว่าเป็น การชำระหนี้ด้วยของอื่น แต่จะตกลงกันเช่นนี้ในขณะที่ทำสัญญาจำหน่าย หรือก่อนหนี้ถึงกำหนดหาได้ไม่

จ. ซื้อขาย

ในชีวิตประจำวันของเราแต่ละคนนั้น ต้องทำสัญญากันวันละหลาย ๆ ครั้ง ในบางครั้งเราเองอาจจะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการทำสัญญา เพราะเป็น ไปใน ได้แก่ สัญญาซื้อขาย เพียงแค่เราเดินขึ้นมา เราอาจต้องทำสัญญาซื้อขายสิน แปรงสีฟัน ต้องทำสัญญาซื้อข้าวรับประทานหรือซื้อเครื่องดื่ม แม้แต่ไม้ก่อกองไฟ เดียวก็ถือว่าเราได้ทำสัญญาซื้อขายแล้ว ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า การซื้อขาย ที่ทำกัน โดยปกติทั่วไปดังที่ได้ยกตัวอย่างมานั้น ไม่ได้มีปัญหา หรือความสลับ ซับซ้อน อะไรมากมายจนจะทำให้เราต้องนึกถึงกฎหมายในเรื่องของสัญญาซื้อขาย แต่เนื่องจากการซื้อขายทรัพย์สินบางอย่าง ในปัจจุบัน อาจเป็นทรัพย์สิน ที่มีราคาค่างวด หรือมีความสำคัญต่อชีวิตของเราอย่างมาก กฎหมายจึง กำหนดวิธีการในการซื้อขายทรัพย์สินดังกล่าวไว้เป็นพิเศษว่า สัญญาซื้อขาย ทรัพย์สินดังกล่าวนี้จะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงาน เจ้าหน้าที่เพื่อที่ผู้ซื้อหรือผู้ขายจะได้คิดใคร่ครวญให้รอบคอบก่อนที่จะทำการ ซื้อขายกันให้เสร็จสิ้นไป และเพื่อที่จะได้มีหลักฐานในการซื้อขายกันอย่างชัดเจน ตลอดทั้งการที่จะรู้แน่นอนว่าใครเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ดังกล่าวนั้น การ ซื้อขายทรัพย์สินเหล่านี้ก็เช่น การซื้อขายบ้านและที่ดินที่เราใช้อยู่อาศัย เป็นต้น

ดังนั้น เราจึงควรทำความเข้าใจหลักเกณฑ์ในการซื้อขายทรัพย์สิน ประเภทต่าง ๆ ไว้บ้าง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้

สำหรับสัญญาซื้อขายนั้น ก็คือสัญญาที่ผู้ขายโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ให้แก่ผู้ซื้อ และผู้ซื้อตกลงว่าจะใช้ราคาสินทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้ขาย

การโอนกรรมสิทธิ์ หมายถึง การโอนความเป็นเจ้าของในทรัพย์สิน ที่ซื้อขายนั้น ไปให้แก่ผู้ซื้อ ผู้ซื้อเมื่อได้เป็นเจ้าของก็สามารถที่จะใช้ ได้รับ ประโยชน์ หรือจะขายต่อไปอย่างไรก็ได้

สำหรับเรื่องราคาทรัพย์สิน จะชำระเมื่อไรนั้นเป็นเรื่องที่ผู้ซื้อผู้ขาย จะต้องตกลงกัน ถ้าตกลงกันให้ชำระราคาทันที ก็เป็นการซื้อขายเงินสด ถ้า ตกลงกันชำระราคาในภายหลังในเวลาใดเวลาหนึ่งเพียงครั้งเดียวตามที่ตกลง กันก็เป็นการซื้อขายเงินเชื่อ แต่ถ้าตกลงผ่อนชำระให้กันเป็นครั้งคราวก็เป็น การซื้อขายเงินผ่อน สำหรับการซื้อขายเงินผ่อนนั้นเป็นที่นิยมมากในปัจจุบัน เนื่องจากความต้องการในทางวัตถุมิมาก แต่รายได้มีน้อยไม่เพียงพอที่จะซื้อ สิ่งอำนวยความสะดวกได้ทันทีหลาย ๆ อย่าง เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ตู้เย็น ทีวีไอ ก็เลยนิยมที่จะซื้อเงินผ่อน

อย่างไรก็ตาม โดยปกติในการทำสัญญาซื้อขายทรัพย์สินนั้นทันทีที่ทำ สัญญา กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นก็จะโอนไปยังผู้ซื้อทันที แม้ว่ายัง ไม่ได้ส่งมอบทรัพย์สินนั้นนั้นให้ผู้ซื้อหรือแม้ผู้ซื้อจะยังไม่ได้ชำระเงินค่าทรัพย์สินนั้นก็ ตาม ผู้ซื้อก็ได้ความเป็นเจ้าของไปแล้ว ยกเว้นแต่ในกรณีของการ ซื้อเงินผ่อนนั้น ผู้ซื้อและผู้ขายอาจจะตกลงกันว่าเมื่อผ่อน ชำระเงินกันเสร็จ แล้ว กรรมสิทธิ์ค่อยโอนไปเช่นนี้ก็ได้ แต่เนื่องจากการซื้อเงินผ่อนนี้ ผู้ซื้อ มักได้ทรัพย์สินนั้นไปใช้ก่อน แล้วค่อย ๆ ผ่อนใช้ราคาของทรัพย์สินที่จะต้อง จ่ายจึงมักจะรวมดอกเบี้ยไปด้วย ทำให้ผู้ซื้อซื้อทรัพย์สิน ในราคาที่แพงกว่า ท้องตลาดหรือเมื่อซื้อเป็นเงินสด ดังนั้น หากผู้ซื้อไม่ลำบากจนเกินไป การซื้อเป็นเงินสดแล้ว ก็ควรจะซื้อเป็นเงินสด จะได้ประหยัดไม่ต้องซื้อของ แพง

๑. หลักเกณฑ์ในการทำสัญญาซื้อขาย

- (๑) ต้องมีบุคคล คือ ตัวผู้ซื้อและผู้ขาย ซึ่งทั้งสองคนนั้นจะ ต้องมีความคิด สติปัญญาพอสมควรที่จะตัดสินใจทำ สัญญากันได้เอง ซึ่งก็ ต้องเป็นคนบรรลุนิติภาวะโดยปกติก็คือ มีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์
- (๒) ผู้ซื้อต้องมีความต้องการที่จะซื้อและผู้ขายต้องมีความต้องการ ที่จะขายทรัพย์สินสิ่งนั้นจริง ๆ โดยทั้งสองฝ่ายได้ แสดงความต้องการของตน ให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้ด้วย
- (๓) ผู้ซื้อและผู้ขายต้องมีเป้าหมายในการทำสัญญาซื้อขาย ซึ่งก็คือ ผู้ซื้อมีเป้าหมายที่จะได้กรรมสิทธิ์หรือความเป็น เจ้าของทรัพย์สินนั้น ส่วนผู้ ขายก็มีเป้าหมายที่จะได้เงินหรือราคาของทรัพย์สินนั้น และเป้าหมายของทั้ง สองฝ่ายนี้ จะต้องไม่มีกฎหมายห้ามไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรม อันดีของประชาชน และต้องเป็นเป้าหมายที่อาจจะ เกิดขึ้นได้ด้วย ตัวอย่าง แดงทำสัญญาซื้อเฮโรอีนจากดำ สัญญาซื้อขายนี้บังคับกันไม่ได้ เพราะการ ซื้อขายเฮโรอีนมี เป้าหมายที่ผิดกฎหมาย หรือเขียวทำสัญญาซื้อบ้านจาก เหลืองเพื่อทำเป็นช่องโศกณี สัญญาซื้อขายนี้ก็บังคับไม่ได้ เพราะเป็นเป้าหมาย ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือขาวทำสัญญาขายเด็กหญิงฟ้า ซึ่งเป็นบุตรสาวให้กับ น้ำเงินสัญญาซื้อขายนี้ก็บังคับไม่ได้ เพราะมีเป้าหมาย ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน
- (๔) ผู้ขายต้องโอนกรรมสิทธิ์ให้กับผู้ซื้อ เราต้องเข้าใจด้วยการ โอนกรรมสิทธิ์นี้ ตัวกรรมสิทธิ์เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน แต่เป็นสิ่งที่กฎหมายสมมติ ขึ้น การ โอนกรรมสิทธิ์จึงอาจจะเกิดขึ้น แม้ว่าผู้ซื้อจะยังไม่ได้รับมอบทรัพย์ ไปไว้ใช้สอย หรือ ไปไว้ในความครอบครองก็ตาม
- (๕) ผู้ซื้อต้องตกลงว่าจะชำระราคาทรัพย์สินนั้นให้กับผู้ขาย ในกรณี นี้เพียงแต่ตกลงว่าจะชำระก็พอแล้ว ยังไม่ จำเป็นต้องมีการชำระกันจริง ๆ ก็ได้

๒. วิธีการในการทำสัญญาซื้อขาย

- (๑) วิธีการในการทำสัญญาซื้อขายโดยปกติ คือการที่ผู้ซื้อและผู้ขาย ต่างได้แสดงความจำนงว่าต้องการซื้อขาย ทรัพย์สินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งการ แสดงความจำนงนั้นอาจจะทำโดยปากเปล่าก็ได้ หรือทำเป็นลายลักษณ์อักษร ก็ได้ หรือ โดยวิธีการอย่างอื่นก็ได้ และสำหรับตัวทรัพย์สินที่จะซื้อขายกัน โดยวิธีนี้ได้ คือ สงหากรมทรัพย์ธรรมดา ซึ่งก็คือทรัพย์ ที่สามารถจะโยกย้าย เคลื่อนที่จากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่งได้ เช่น โทรทัศน์ พัดลม โต๊ะ เก้าอี้ รถยนต์ ปากกา ดินสอ ไม้บรรทัด เป็นต้น สำหรับการซื้อขายทรัพย์สิน ประเภทนี้ เมื่อไม่ต้องทำตามวิธีการเฉพาะอะไร ฉะนั้น เมื่อมีการตกลง ซื้อขายกันแล้วกรรมสิทธิ์โอนไปทันที และการเกิดสัญญาซื้อขายยังเป็นการ ก่อให้เกิด "หนี้" ที่ฝ่ายผู้ซื้อและผู้ขาย จะต้องชำระให้แก่กันอีกด้วย
- (๒) วิธีการเฉพาะที่กฎหมายกำหนดไว้ให้ผู้ซื้อผู้ขายต้องทำ และถ้าไม่ทำตามที่กฎหมายกำหนดไว้แล้ว สัญญาซื้อขาย นั้นแม้จะ ได้ตกลงว่าจะ ซื้อจะขายก็ไม่อาจบังคับกันได้ เพราะกฎหมายถือว่าเสียเปล่าหรือเป็น โฆษะ คือ ใช้ไม่ได้ นั่นเอง

วิธีการเฉพาะดังกล่าวนี้คือ การทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อ พนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้สำหรับ ทรัพย์สินบางประเภท คือ อสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษ ซึ่งขออธิบายให้เข้าใจดังนี้

(ก) อสังหาริมทรัพย์ หมายถึง ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ได้แก่

๑) ที่ดิน

๒) ทรัพย์ที่ติดกับที่ดินในลักษณะตรึงตราแน่นหนาถาวร เช่น บ้านเรือน ดิถุภัณฑ์ อาคารสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งตรึงตรา กับที่ดินอย่างถาวร ไม้ยืน ต้น เป็นต้น

๓) ทรัพย์ซึ่งประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดิน เช่น แม่น้ำ ลำคลอง แร่ธาตุ ทราย เป็นต้น

๔) สิทธิทั้งหลายอันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เช่น ภาระ- จำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเก็บกิน และสิทธิจำนอง เป็นต้น

(ข) สังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษ ได้แก่

๑) เรือกำปั่น หรือเรือมีระวางตั้งแต่ ๖ ตันขึ้นไป เรือกลไฟ หรือเรือยนต์มีระวางตั้งแต่ ๕ ตันขึ้นไป

๒) แพง หมายความเฉพาะแต่แพที่เป็นที่อยู่อาศัยของคน

๓) สัตว์พาหนะ หมายความถึงสัตว์ที่ใช้ในการขับขี่ลากเข็น และบรรทุก ซึ่งสัตว์เหล่านี้ต้องทำตัวรูปพรรณแล้ว ได้แก่ ม้า ช้าง โค กระบือ

สำหรับสถานที่รับจดทะเบียนตามประเภทของทรัพย์ คือ

๑. ที่ดิน

(ก) ถ้าเป็นที่ดินมีโฉนด ต้องไปขอจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานที่ดิน ณ สำนักงานที่ดินจังหวัด หรือสำนักงานที่ดินสาขา

(ข) ถ้าเป็นที่ดินมีหนังสือสำคัญอย่างอื่น เช่น น.ส.๓ ต้องไปขอ จดทะเบียนต่อนายอำเภอ ณ ที่ว่าการอำเภอ

(ค) ถ้าเป็นการจดทะเบียนเกี่ยวกับ โรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น เช่น จดทะเบียนเช่าอาคารบ้านเรือน ต้องไปขอ จดทะเบียนต่อนายอำเภอ ณ ที่ว่าการอำเภอ แต่ถ้าจดทะเบียนโรงเรือนร่วมกับที่ดินมีโฉนด ต้องไป ขอจดทะเบียนที่ สำนักงานที่ดินจังหวัด หรือถ้าจดทะเบียนร่วมกับที่ดินที่มี น.ส.๓ ก็ต้อง ไปขอจดทะเบียน ณ สำนักงานที่ดินจังหวัด หรือสำนักงานที่ดิน สาขาด้วยเช่นกัน

การขอจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมตามความดังกล่าว สำหรับที่ดิน มีโฉนด หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์ คู่กรณีอาจยื่นคำขอต่อพนักงาน เจ้าหน้าที่ ณ กรมที่ดิน เพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าวดำเนินการจดทะเบียนให้ก็ได้ เว้นแต่การจดทะเบียนที่ต้องมีการประกาศหรือต้องมีการรังวัด

๒. เรือ การจดทะเบียน การเปลี่ยนใบอนุญาต และการเปลี่ยนชื่อ เจ้าของเรือต้องทำต่อนายทะเบียน ณ กรมเจ้าท่า

๓. แพ ต้องจดทะเบียนต่อนายอำเภอ ณ ที่ว่าการอำเภอ หรือเขต

๔. สัตว์พาหนะ ต้องจดทะเบียนต่อนายอำเภอ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีผู้รักษาการ ณ ที่ว่าการอำเภอ

๓.สาระสำคัญของสัญญาซื้อขาย

(ก) ต้องมีการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขาย

ปัญหาว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขายนั้น โอนไปเมื่อไร

หลัก กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นจะโอนไปยังผู้ซื้อตั้งแต่เมื่อได้ตกลง ทำสัญญาซื้อขายกัน

ข้อยกเว้น กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นยังไม่โอนไป ในกรณีดังต่อไปนี้

๑) สัญญาซื้อขายเสร็จเด็ดขาดที่มีเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลา ซึ่ง กรรมสิทธิ์จะโอนก็ต่อเมื่อเกิดเงื่อนไขหรือถึงกำหนดเงื่อนไขเวลา

สำหรับสัญญาซื้อขายที่มีเงื่อนไขนั้น หมายถึงการที่ผู้ซื้อผู้ขาย ตกลงกันเอาเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนบางอย่าง มากำหนดไว้ว่า ถ้า เหตุการณ์นั้นเกิด กรรมสิทธิ์ก็โอน เพราะฉะนั้นกรรมสิทธิ์จึงยังไม่โอนจนกว่า เหตุการณ์นั้นจะเกิด ตัวอย่างเช่น จัวยตกลงซื้อเครื่องสีข้าวโดยผ่อนใช้เงินกับด้วง โดยมีข้อตกลงกันว่าเครื่องสีข้าวยังเป็นของด้วงอยู่จนกว่า จะใช้เงินเสร็จ เช่นนี้ทราบใดที่จ้อยยังไม่ใช้เงินจนครบจำนวนก็จะไม่ได้กรรมสิทธิ์ในเครื่องสีข้าว

ส่วนสัญญาซื้อขายที่มีเงื่อนไขเวลานั้น หมายถึง การที่ผู้ซื้อผู้ขาย ตกลงกันให้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขายนั้น โอนไปเมื่อถึงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งได้กำหนดไว้ ตัวอย่างเช่น นายค้าขายข้าวให้นายขาว แต่ตกลงกันว่าให้ กรรมสิทธิ์ในข้าว นั้น โอนไปยังนายขาวเมื่อถึงสิ้นเดือนสิงหาคม เช่นนี้ทราบใด ที่ยังไม่ถึงสิ้นเดือนสิงหาคม กรรมสิทธิ์ในข้าวนั้นก็ยังไม่ โอนไปยังนายขาว

๒) สัญญาซื้อขายทรัพย์สินที่ยังไม่เป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง หมายถึง สัญญาซื้อขายทรัพย์สินที่ยังไม่ได้กำหนดประเภทหรือ จำนวนไว้แน่นอนว่าอันไหน สิ่งไหน ตัวไหน ในกรณีเช่นนี้กรรมสิทธิ์จะโอนก็ต่อเมื่อได้ทำให้เป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง แล้ว โดยการนับ ชั่ง ตวง วัด หรือคัดเลือกทรัพย์สิน เพื่อให้เกิด ความแน่นอนว่า ชิ้นไหน อันไหน ตัวไหน หรือจำนวน ใด ตัวอย่างเช่น ตกลงซื้อมะพร้าว ๕๐ ลูก ซึ่งรวมอยู่ในกองใหญ่ กรรมสิทธิ์ยังไม่โอนจนกว่าจะเลือกมะพร้าว ๕๐ ลูกนั้นออกมาจากกองก่อน

๓) สัญญาซื้อขายทรัพย์สินเฉพาะสิ่งที่ยังต้องดำเนินการบางอย่าง เพื่อให้รู้ราคาแน่นอน ในกรณีนี้กรรมสิทธิ์ยังไม่โอนไปจนกว่าจะได้มีการกระทำ เพื่อให้รู้ราคานั้นก่อน ตัวอย่างเช่น ซื้อมะพร้าวทั้งกองในราคาถูกละ ๑ บาท ความจริง มะพร้าวทั้งกองนั้นก็เป็นที่เฉพาะสิ่งแล้ว เพียงแต่ยังไม่ทราบว่า มะพร้าวทั้งกองนั้นมีกี่ลูกเพื่อที่จะคำนวณราคา เท่านั้น เพราะฉะนั้นจะต้องรู้ ก่อนว่ามะพร้าวทั้งกองนั้นมีกี่ลูก กรรมสิทธิ์จึงจะโอน

๔) การซื้อขายอสังหาริมทรัพย์หรืออสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษ กรรมสิทธิ์จะโอนก็ต่อเมื่อมีการทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เรียบร้อยแล้ว

(ข) ต้องมีการตกลงว่าจะชำระราคา เพียงแต่ตกลงกันว่า จะชำระราคาก็เป็นการเพียงพอแล้ว ยังไม่ต้องชำระราคากันทันที จะตกลงชำระ กันในภายหลัง หลังจากที่สำคัญเกิดขึ้นแล้วก็ได้

(ค) บุคคลที่มีสิทธิทำสัญญา ดังได้กล่าวมาในตอนแรกแล้วว่า ทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย จะต้องเป็นคนบรรลุนิติภาวะ คืออายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ หรือ บรรลุนิติภาวะโดยการสมรส ถ้าทั้งชายและหญิงต่างมีอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์ แล้ว องค์กรที่เรพบกันอยู่ในชีวิตประจำวัน จะเห็นว่า ผู้เยาว์หรือคนที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะต่างก็ไปทำสัญญาซื้อขายต่าง ๆ มากมาย เช่น ซื้อสมุด ดินสอ ยางลบ หรืออาหารกลางวันรับประทานที่โรงเรียน ตรงนี้ปัญหาว่าเขาจะทำได้หรือไม่ คำตอบอยู่ในบทกวีในเรื่องการทำ นิติกรรมของผู้เยาว์ ซึ่งในกรณีเหล่านี้ถือว่าสามารถที่จะทำได้ เพราะเป็นการกระทำที่สมแก่ฐานะรูปและจำเป็นแก่การดำรงชีพด้วย

สำหรับผู้ซื้อนั้น เมื่อมีคุณสมบัติที่กล่าวข้างต้นก็พอเพียงที่จะเป็นผู้ซื้อ แล้ว สำหรับผู้ขายนั้นเพียงแต่บรรลุนิติภาวะอย่างเดียวยังไม่พอจะต้องเป็นผู้มีสิทธิที่จะขายทรัพย์สินนั้น เพื่อที่ผู้ซื้อจะได้กรรมสิทธิ์โดยสมบูรณ์ได้อีกด้วย สำหรับผู้ที่ถือว่า "มีสิทธิที่จะขายทรัพย์สิน" นั้น ได้แก่

๑) เจ้าของกรรมสิทธิ์ หมายถึง ผู้ที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินที่จะ ขายนั่นเอง ซึ่งตามหลักกฎหมายแล้วผู้ที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ย่อมมีอำนาจ ในการจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินของตน ซึ่งคำว่า "จำหน่าย" ในที่นี้หมายถึง การโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นไม่ว่าโดยการกระทำใด ๆ ก็ตาม เพราะ ฉะนั้นในเวลาที่จะทำสัญญาซื้อขาย ผู้ซื้อจะต้องมีความระมัดระวังพิจารณา ดูให้ดีว่าผู้ขายเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์หรือไม่เพราะถ้าไม่เป็น หากผู้ซื้อทำ การซื้อไปก็จะไม่ได้กรรมสิทธิ์ ตามหลักเรื่อง "ผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน" เพราะถ้าผู้โอนหรือผู้ขายในกรณีนี้ไม่มีกรรมสิทธิ์ ผู้รับ โอนหรือผู้ซื้อก็ย่อม ไม่มีกรรมสิทธิ์ไปด้วย ตัวอย่างเช่น นายแดงซื้อเรือมาจากนายดำซึ่งเป็น เรือมาดที่นายดำ ขโมยมาขายมาเมื่อนายดำไม่มีกรรมสิทธิ์ ไปขายให้นาย แดง นายแดงก็ไม่ได้กรรมสิทธิ์ไปด้วย เพราะเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่แท้จริง ของเรือมาดลำนี้คือนายขาว

๒) บุคคลอื่นซึ่งมีสิทธิขายได้ตามกฎหมาย เช่น

๒.๑) ผู้จัดการมรดก ซึ่งมีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะรวบรวมทรัพย์สินของเจ้ามรดกผู้ตาย เพื่อชำระหนี้ และแบ่งปันให้แก่ทายาท

๒.๒) ผู้ใช้อำนาจปกครอง ซึ่งมีสิทธิขายอสังหาริมทรัพย์ ของผู้อยู่ในอำนาจปกครอง เช่น ของผู้เยาว์ แต่จะขายได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลแล้ว

๒.๓) เจ้าพนักงานขายทอดตลาดบังคับคดี มีสิทธิขาย ทอดตลาดทรัพย์สินของลูกหนี้ตามคำสั่งศาล

๒.๔) เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ มีอำนาจจัดการทรัพย์สิน ของลูกหนี้ผู้ที่ถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลาย และมีอำนาจขายทรัพย์สินของลูกหนี้ผู้ที่ถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายได้

๔. หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ขาย

เมื่อสัญญาซื้อขายเกิดขึ้นแล้ว กล่าวคือเมื่อมีการแสดงเจตนาที่ประสงค์ต้องตรงกันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย (ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว) ในทรัพย์สินใด สิ่งหนึ่ง เพื่อที่ผู้ซื้อจะได้ไปซึ่ง กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและเพื่อที่ผู้ขายจะได้รับราคา ของทรัพย์สิน นั้น ดังนี้ เราเรียกว่า สัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว และผู้ขายก็มี "หนี้" หรือ "หน้าที่" ที่จะต้องปฏิบัติตามสัญญาซื้อขายต่อไป ถ้าผู้ขายบิดพลิ้ว ให้เกิด "ความผิด" ตามมา

สำหรับ "หนี้" หรือ "หน้าที่" ของผู้ขายนั้น ได้แก่

(๑) การส่งมอบ ผู้ขายต้องส่งมอบทรัพย์สินที่ขายให้แก่ผู้ซื้อด้วยความสมัครใจ ซึ่งจะส่งมอบด้วยวิธีการใด ๆ ก็ได้ ขอเพียงให้ทรัพย์สินนั้น เข้าไปอยู่ในเงื้อมมือของผู้ซื้อที่พอแล้ว เช่น การส่งมอบหนังสือ อาจใช้วิธี ยื่นให้ การส่งมอบรถยนต์ อาจใช้วิธีส่งมอบกุญแจก็ได้ แต่ที่สำคัญคือว่าจะ ต้องส่งมอบภายในเวลาและ ณ สถานที่ที่ตกลงกันไว้ ถ้าไม่มีการตกลงกัน และทรัพย์สินที่ซื้อขายนั้นเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งแล้ว ตามกฎหมายผู้ขายต้องส่งมอบ ณ สถานที่ที่ทรัพย์สินนั้นอยู่ในเวลาที่ทำสัญญาซื้อขาย แต่ถ้าไม่ใช่ทรัพย์สินเฉพาะ สิ่งต้องส่งมอบ ณ ภูมิลำเนาปัจจุบันของผู้ซื้อ

ผู้ขายต้องส่งมอบทรัพย์สินตามจำนวนที่ตกลงกันไว้ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป และต้องไม่นำทรัพย์สินอื่นมาปะปนด้วย เพราะถ้าส่งมอบ น้อยเกินไปสำหรับสังหาริมทรัพย์ ผู้ซื้อมีทางเลือก ๒ ทางคือ (ก) ไม่รับ มอบไว้เลย หรือ (ข) รับมอบไว้ แต่ใช้ราคาน้อยลงตามส่วนของทรัพย์สิน ที่ส่งมอบ แต่ถ้าส่งมอบมากเกินไปสำหรับสังหาริมทรัพย์ ผู้ซื้อมีทางเลือก ๓ ทางคือ (ก) อาจจะรับไว้เฉพาะตามจำนวนที่ตกลงกันในสัญญา และส่วนที่เกินก็ไม่รับเลยได้ (ข) ไม่รับทั้งหมดเลย หรือ (ค) รับไว้ทั้งหมด แต่ ต้องใช้ราคาสำหรับส่วนที่รับไว้เกินด้วย ส่วนกรณีที่ผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินตามสัญญาปะปนกับทรัพย์สินอื่น ๆ มาด้วย ผู้ซื้อมีทางเลือก ๒ ทางคือ (ก) รับมอบเฉพาะทรัพย์สินที่ตกลงในสัญญา และไม่รับมอบทรัพย์สิน ส่วนที่ปะปนมา หรือ (ข) ไม่รับมอบไว้เลยไม่ว่าส่วนที่เป็นไปตามสัญญาหรือ ส่วนที่ปนเข้ามาก็ตาม

แต่ถ้าการส่งมอบทรัพย์สินที่มากเกินไปหรือน้อยเกินไปนั้นเป็นอสงหาริมทรัพย์ ผู้ซื้อมีทางเลือก ๒ ทางคือ (ก) รับมอบเฉพาะทรัพย์สินตาม จำนวนที่สัญญากันไว้ แล้วใช้ราคาตามจำนวนที่รับไว้จริง หรือ (ข) ไม่รับ มอบไว้เสียเลย

(๒) ผู้ขายต้องส่งมอบทรัพย์สินที่ไม่ชำรุดบกพร่อง ซึ่ง ความชำรุดบกพร่องในที่นี้หมายถึง ลักษณะที่ทรัพย์สินที่ซื้อขายในตัวของ มันเองมีความชำรุดหรือมีความบกพร่องอยู่จน เป็นเหตุให้ทรัพย์สินนั้นราคาตกหรือไม่เหมาะแก่การใช้ประโยชน์ตามปกติหรือตามสภาพของทรัพย์สินนั้น และความชำรุดหรือความบกพร่องนี้จะต้องมีอยู่ก่อนหรือในเวลาที่ทำสัญญาซื้อ ขายเท่านั้น ตัวอย่างเช่น นายเขียวซื้อแจกันจากนายเหลืองหนึ่งใบ ในราคา ๕๐ บาท ปรากฏว่าก่อนส่งมอบหรือขณะส่งมอบนั้นแจกันเกิดร้าวขึ้นมา นายเหลืองผู้ขายก็ต้องรับผิดชอบไม่ว่าจะรู้หรือไม่ว่ามีความชำรุดบกพร่องอยู่ ก็ตาม ยิ่งถ้ารู้หรือเป็นคนทำให้ทรัพย์สินที่ซื้อขายนั้นชำรุดบกพร่องเองด้วย แล้ว ยิ่งต้องรับผิดชอบทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีแม้ทรัพย์สินที่ซื้อขายนั้นจะชำรุดบกพร่อง มาก่อน หรือในขณะที่ซื้อขายกัน ผู้ขายอาจจะไม่ต้องรับผิดชอบ ในกรณี

- ๑) ถ้าผู้ซื้อได้รู้อยู่แล้วในเวลาซื้อขายว่ามีความชำรุดบกพร่อง หรือควรจะได้รู้ ถ้าเขาใช้ความระมัดระวังตามปกติ ตัวอย่างเช่น ผู้ซื้อเห็น ทุเรียนเน่าอยู่แล้วในเวลาซื้อขาย หรือผู้ขายเจาะไว้ให้ดู ควรจะดูก็ไม่ดู กลับ ซื้อ ไป ผู้ขายก็ไม่ต้องรับผิดชอบ
- ๒) ถ้าความชำรุดบกพร่องนั้นได้เห็นอยู่แล้วในเวลาส่งมอบ และผู้ซื้อรับไว้โดยมิได้ทักท้วงประการใด
- ๓) ถ้าผู้ซื้อซื้อทรัพย์สินนั้นจากการขายทอดตลาด เพราะใน การขายทอดตลาดนั้นเป็นการขายที่เปิดเผยมต่อสาธารณะ ผู้ซื้อน่าจะได้ออกมาตรวจสอบก่อนแล้ว
- ๔) ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายได้ตกลงกันไว้ว่า ผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบใน ความชำรุดบกพร่องของทรัพย์สินที่ซื้อขาย

(๓) ผู้ขายมีหน้าที่ต้องส่งมอบทรัพย์สินที่ปลอดจากการ ฎกรอนสิทธิ กล่าวคือเมื่อผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินที่ซื้อขายไปแล้ว ผู้ซื้อจะต้องไม่ถูกคนอื่นมารบกวน ขัดสิทธิในการครองทรัพย์สินนั้น โดยปกติสุข ตัวอย่าง เช่น นายแดงซื้อเรือมาจากนายดำ ต่อมา นายขาวอ้างว่าตนเป็นเจ้าของเรือ มาดที่แท้จริง เพราะนายดำได้ขโมยเรือมาของตนไป ดังนี้ ถือว่าเป็นกรณี ที่บุคคลภายนอกเข้ามาอ้างว่าตนมีสิทธิดีกว่าผู้ซื้อ เท่ากับผู้ซื้อคือนายแดง ฎกรอนสิทธิแล้ว

อย่างไรก็ตาม มีบางกรณีที่ผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบเมื่อผู้ซื้อฎกรอนสิทธิ คือ

- ๑) ผู้ซื้อได้รู้อยู่แล้วในเวลาซื้อขายว่าบุคคลภายนอกมีสิทธิดีกว่า เท่ากับสมัครใจยอมรับผลที่จะเกิดตามมา
- ๒) ถ้าการรอนสิทธิเกิดจากความผิดของผู้ซื้อเอง ในกรณีดังต่อไปนี้ ๒.๑) เมื่อไม่มีการฟ้องคดีและผู้ขายพิสูจน์ได้ว่าสิทธิของผู้ซื้อได้สูญไปเพราะผู้ซื้อเอง ตัวอย่างเช่น ผอมซื้อของมาจากอ้วน ต่อมา โองมาบอกว่าของนั้นเป็นของโอง ผอมก็เชื่อและให้ของนั้นแก่โองไปโดยไม่ถามอ้วน เช่นนี้อ้วนไม่ต้องรับผิดชอบ ๒.๒) เมื่อมีการฟ้องคดี และผู้ซื้อไม่ได้เรียกผู้ขายเข้ามา ในคดี ทั้งผู้ขายยังพิสูจน์ได้ว่าถ้าได้เรียกเข้ามาในคดี คดีฝ่ายผู้ซื้อจะชนะ ดังนี้ ผู้ขายก็ไม่ต้องรับผิดชอบ ๒.๓) เมื่อมีการฟ้องคดี และผู้ขายได้เข้ามาในคดีแล้ว แต่ศาลยกคำร้องเพราะความผิดของผู้ซื้อเอง เช่นผู้ซื้อขาดนัด (ไม่มาศาลตามเวลาที่ศาลนัดไว้) หรือไม่นำพยานมาสืบ
- ๓) มีข้อตกลงในสัญญาว่าผู้ขายไม่ต้องรับผิดชอบในการรอนสิทธิ แต่ข้อตกลงไม่ให้ผู้ขายต้องรับผิดชอบนี้ไม่คุ้มครองผู้ขาย ถ้าการรอนสิทธิเกิดเพราะความผิดของผู้ขายเอง หรือผู้ขายรู้อยู่แล้วว่าการรอนสิทธิแต่ปกปิดเสีย

๕. สิทธิของผู้ซื้อ

เมื่อกล่าวถึง "หนี้" หรือ "หน้าที่" ของผู้ขายแล้ว ย่อมต้องมีสิทธิ ของผู้ซื้ออยู่ด้วยซึ่งได้แก่

- (๑) สิทธิที่จะได้ตรวจตราดูทรัพย์สินที่ผู้ขายส่งมอบ
- (๒) สิทธิที่จะไม่รับมอบทรัพย์สินจากผู้ขาย เมื่อผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินนั้นน้อยเกินไป (ขาดตกบกพร่อง) กว่าที่ได้ตกลงกัน หรือมากเกินไป (ล้น จำนวน) กว่าที่ได้ตกลงกัน
- (๓) สิทธิที่จะเรียกให้ผู้ขายปฏิบัติชำระหนี้หรือปฏิบัติการชำระหนี้ให้ถูกต้องตรงตามที่ได้ตกลงกันไว้
- (๔) สิทธิที่จะยึดหน่วงราคา ในกรณีดังต่อไปนี้

- (ก) ผู้ซื้อพบเห็นความชำรุดบกพร่องในทรัพย์สินที่ซื้อ ผู้ซื้อจะมีสิทธิที่จะไม่ชำระราคา จนกว่าผู้ขายจะหาประกันอันสมควรให้
- (ข) ผู้ซื้อถูกผู้รับจ้างหรือคนที่เรียกชื่อเอาทรัพย์สินที่ขายนั้น ชูว่าจะฟ้องเป็นคดีหรือมีสาเหตุที่เชื่อได้ว่าจะถูกผู้ซื้อจะชำระราคาให้ต่อเมื่อผู้ขายหาประกันให้ หรือต่อเมื่อผู้ขายได้แก้ไขให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว
- (ค) เมื่อผู้ขายผิดนัด ไม่ส่งมอบทรัพย์สินที่ขายให้ ผู้ซื้อก็จะยังไม่ชำระราคาจนกว่าผู้ขายจะจัดการส่งมอบทรัพย์สินที่ขายให้
- (๕) สิทธิในการได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนความเสียหายเมื่อผู้ขายปฏิบัติการชำระหนี้ไม่ถูกต้อง เช่น ส่งมอบทรัพย์สินที่ชำรุดบกพร่อง หรือ ทรัพย์สินที่บุคคลอื่นมีสิทธิเหนือ ทรัพย์สินนั้นดีกว่าผู้ซื้อ (ถูกรอนสิทธิ)
- (๖) สิทธิในการเลิกสัญญาและเรียกค่าเสียหายได้อีก ตามหลักทั่วไป

๖. หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ซื้อ

ผู้ซื้อ มี "หนี้" หรือ "หน้าที่" ที่เกิดจากสัญญาซื้อขายเช่นเดียวกับ ผู้ขาย ซึ่งถ้าผู้ซื้อไม่ปฏิบัติตาม "หนี้" หรือ "หน้าที่" ดังกล่าวแล้วย่อม ก่อให้เกิด ❖ ความรับผิด ตามมาในทำนองเดียวกัน

สำหรับหน้าที่หลักของผู้ซื้อ ได้แก่

- (๑) หน้าที่ในการรับมอบทรัพย์สินที่ซื้อขายตามเวลา ตามสถานที่ และด้วยวิธีการตามที่ตกลงกันในสัญญาซื้อขาย เว้นแต่ผู้ซื้อจะมีสิทธิบอกปิด ในกรณีที่เป็นการรับมอบทรัพย์สินเมื่อผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินให้มากเกินไปหรือน้อยเกินไปกว่าที่ได้ตกลงกัน หรือผู้ขายส่งมอบทรัพย์สิน ตามที่ตกลงกันปะปนกับ ทรัพย์สินอย่างอื่น หรือในกรณีที่เป็นการรับมอบ อสังหาริมทรัพย์ ผู้ขายส่งมอบ อสังหาริมทรัพย์นั้นมากเกินไปหรือน้อยเกินไปจากที่ได้ตกลงกันไว้
- (๒) หน้าที่ในการชำระราคาทรัพย์สินที่ซื้อขายตามราคาที่กำหนดไว้ในสัญญา หรือตามทางการที่คู่สัญญาเคยประพฤติกฎปฏิบัติต่อกัน แต่ถ้าไม่ได้ กำหนดราคาไว้เป็นที่แน่นอน ผู้ซื้อก็ต้องชำระราคาตามสมควร และการชำระ ราคาก็ต้องชำระภายในเวลาที่กำหนดตามสัญญาด้วย แต่ถ้าหากไม่ได้กำหนด เวลาไว้ ให้ชำระราคาในเวลาเดียวกับเวลาที่ส่งมอบทรัพย์สินที่ซื้อขายนั้น
- (๓) หน้าที่ในการชำระค่าธรรมเนียมในการซื้อขาย หากตกลงกันไว้ ในสัญญาว่าให้ผู้ซื้อชำระคนเดียวทั้งหมด แต่ถ้าไม่ได้ตกลงกันไว้ ผู้ซื้อก็มี หน้าที่ต้องชำระค่าธรรมเนียมครึ่งหนึ่ง

๗. สิทธิของผู้ขาย

เมื่อกกล่าวถึง หนี้ หรือ หน้าที่ ของผู้ซื้อแล้ว ย่อมต้องมีสิทธิ ของผู้ขายเคียงคู่มาดูด้วย ซึ่งได้แก่

- (๑) สิทธิที่จะยึดหน่วงทรัพย์สินนั้นไว้จนกว่าจะได้รับการชำระราคา จากผู้ซื้อ ซึ่งการยึดหน่วงจะมีได้ก็ต่อเมื่อทรัพย์สินที่ซื้อขายนั้นยังอยู่ในความครอบครอง ของผู้ขายเท่านั้น
- (๒) สิทธิที่จะยึดหน่วงทรัพย์สินนั้นไว้ ในกรณีที่ผู้ซื้อกลายเป็นคน ล้มละลายภายหลังการซื้อขาย แต่ก่อนการส่งมอบ

ทรัพย์สิน หรือในกรณีที่ ผู้ซื้อล้มละลายอยู่แล้วในเวลาที่ทำการซื้อขาย โดยที่ผู้ขายไม่รู้ถึงการล้มละลาย นั้นหรือผู้ซื้อ ทำให้หลักทรัพย์ที่ ให้ไว้เป็นประกัน การชำระราคานั้นเสื่อมเสีย หรือลดน้อยถอยลง เช่น นายแสดซื้อผู้จากนายส้ม ในวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๖ กำหนดส่งตู้กันในวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๖ ชำระราคาวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๖ ต่อมาในวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๖ นายแสดถูกศาลสั่งให้เป็นคนล้มละลาย ดังนั้นนายส้ม ไม่ต้องส่งตู้ให้ นายแสดในวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๖

- (๓) สิทธิที่จะเรียกให้ผู้ซื้อชำระหนี้ ซึ่งถ้าผู้ซื้อไม่ชำระ ผู้ขายอาจ นำทรัพย์สินที่ยึดหน่วงไว้ ออกขายทอดตลาดก็ได้
 (๔) สิทธิในการริบมัดจำ (ถ้าได้มีการให้มัดจำกันไว้) และเรียกค่าเสียหาย
 (๕) สิทธิในการเลิกสัญญา และเรียกค่าเสียหายได้อีก

๘. อายุความในการฟ้องร้อง

เมื่อผู้ขายปฏิบัติการชำระหนี้ หรือปฏิบัติหน้าที่ตามสัญญาซื้อขายไม่ถูกต้อง ผู้ซื้อที่มีสิทธิที่จะฟ้องร้องต่อศาลภายในอายุความตามกรณี ดังต่อไปนี้

- (๑) ในกรณีที่ผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินให้มากเกินไปหรือน้อยเกินไปกว่าที่ตกลงกันในสัญญา ผู้ซื้อจะต้องฟ้องร้องภายใน ๑ ปี นับแต่เวลาที่ส่งมอบทรัพย์สิน
 (๒) ในกรณีที่ผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินที่ชำรุดบกพร่อง ผู้ซื้อจะต้อง ฟ้องร้องภายใน ๑ ปี นับแต่เวลาที่พบเห็นความชำรุดบกพร่องนั้น เช่น นาย ดำทำสัญญาซื้อโทรทัศน์จากนายเหลือง โดยส่งมอบโทรทัศน์กัน ในวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๖ และนายดำก็รับมอบไว้แล้ว ต่อมาวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๖ จึงพาช่างมาตรวจสอบดู ปรากฏว่าหลอดภาพเสียใช้ไม่ได้ ดังนั้น นายดำก็ต้องฟ้องคดี เพื่อความชำรุดบกพร่องภายในวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๗ การที่ไปต่อว่าทวงถามเรียกค่าเสียหายจากผู้ขายไม่ใช่การฟ้องคดี
 (๓) ในกรณีที่มีการรอนสิทธิ ผู้ซื้อต้องฟ้องร้องภายใน ๑ เดือนนับแต่คำพิพากษาเดิมถึงที่สุด หรือนับตั้งแต่วันที่มิชอบตกลงยอมความกันหรือ วันที่ยอมตามบุคคลภายนอก คำว่า "คดีเดิม" หมายถึงคดีที่เป็นความกันระหว่างผู้ซื้อกับบุคคล ภายนอก โดยที่ผู้ซื้อไม่ได้เรียกผู้ขายเข้ามาเป็นโจทก์ร่วมกับตนในคดีนั้นด้วย ดังกล่าวมาแล้ว

ตัวอย่าง

- (ก) ผู้ซื้อถูกบุคคลภายนอกซึ่งเป็นเจ้าของที่แท้จริงฟ้อง เรียกทรัพย์สินคืน ผู้ซื้อไม่ได้เรียกผู้ขายเข้ามาในคดี ศาลพิพากษาให้ผู้ซื้อแพ้คดี คดีถึงที่สุดเมื่อใดผู้ซื้อต้องฟ้องผู้ขายภายใน ๑ เดือน
 (ข) ผู้ซื้อซึ่งถูกเจ้าของที่แท้จริงฟ้องเรียกทรัพย์สินคืน ผู้ซื้อทำสัญญาประนีประนอมยอมความส่งทรัพย์สินคืน เช่นนี้ ผู้ซื้อต้องฟ้อง ผู้ขาย ภายใน ๑ เดือนนับแต่วันประนีประนอมยอมความ
 (ค) ผู้ซื้อถูกเจ้าของทรัพย์สินเรียกร้อง โดยอ้างว่ามีคน ร้ายลักทรัพย์นั้นมาแล้วก็โอนให้ผู้ซื้อ ผู้ซื้อจึงยอมโอนทรัพย์สินนั้นให้ ก็ต้อง ฟ้องคดีภายใน ๑ เดือนนับตั้งแต่วันที่ยอมตามข้อเรียกร้องของเจ้าของที่แท้จริง

ฉ. ขายฝาก

๑. ความหมาย

สัญญาขายฝากเป็นสัญญาซื้อขายซึ่งสิทธิแห่งความเป็นเจ้าของ ในทรัพย์สินตกไปยังผู้ซื้อ โดยผู้ซื้อตกลงในขณะที่ทำสัญญาว่า ผู้ขายมีสิทธิไถ่ทรัพย์สินนั้นคืนได้ภายในกำหนดเวลาเท่าใด แต่ต้องไม่เกินเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น ขายที่ดิน โดยมีข้อตกลงว่า ถ้าผู้ขายต้องการซื้อคืน ผู้ซื้อจะยอมขายคืนเช่นนี้ถือว่าเป็นข้อตกลงให้ไถ่คืนได้

ตัวอย่าง นายสีน้าสวนทุเรียน ไปขายกับผู้ใหญ่ผิน โดยมีข้อตกลง ในขณะที่ทำสัญญาว่า ผู้ใหญ่ผิน ยินยอมให้นำสิทธิไถ่ที่สวนทุเรียนนั้นคืนได้ภายในกำหนด ๑ ปี นับแต่วันที่ซื้อขายที่สวนกัน สัญญาชนิดนี้เรียกว่า สัญญาขายฝาก ข้อตกลงที่ว่า " ผู้ขายอาจไถ่ทรัพย์สินคืนได้ " ข้อตกลงนี้จะต้องมีขึ้นในขณะที่ทำสัญญาซื้อขายกันเท่านั้น ถ้าทำขึ้นภายหลังจากที่ได้ทำสัญญาซื้อขายกันแล้ว สัญญาดังกล่าวไม่ใช่สัญญาขายฝาก แต่เป็นเพียงคำมั่นว่าจะ ขายคืน เท่านั้น

๒. ทรัพย์สินที่สามารถขายฝากได้

ทรัพย์สินทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตาม เช่น ที่ดิน ที่สวน ไร่นา บ้าน รถยนต์ เรือ เครื่องใช้ไฟฟ้า ฯลฯ ย่อมสามารถ ขายฝากได้เสมอ

๓. แบบของสัญญาขายฝาก

(๑) ถ้าเป็นการขายฝากอสังหาริมทรัพย์ (คือ ทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ไม่ได้) เช่น ที่ดิน ที่นา บ้าน ฯลฯ ต้องทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ในกรณีที่เป็นที่ดินต้องจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานที่ดิน ถ้าเป็นบ้านก็จดทะเบียนต่อ ที่ว่าการอำเภอที่บ้านนั้นตั้งอยู่ ถ้าไม่ทำตามนี้แล้ว ถือว่าสัญญาขายฝากนี้เสียเปล่า เป็นอันใช้ไม่ได้ เท่ากับว่า ไม่ได้ทำสัญญากันเลย

ตัวอย่าง นายทุเรียนต้องการขายฝากที่ดิน ๑ แปลง แก่ นายส้มโอ ก็ต้องทำสัญญา ขายฝากที่ดินและจดทะเบียนการขายฝากที่ดินนี้ ต่อเจ้าพนักงานที่ดิน ถ้าไม่ทำเช่นนี้ ถือว่าสัญญาขายฝาก รายนี้เสียเปล่าใช้ไม่ได้มาตั้งแต่แรก

(๒) ถ้าเป็นการขายฝากอสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษ (คือ ทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ได้ ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้เป็นพิเศษว่าจะต้องทำเป็นหนังสือและ จดทะเบียนต่อเจ้าหน้าที่) เช่น แพ เรือยนต์ สัตว์พาหนะ ฯลฯ ต้องทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ โดยเรือจะต้องจดทะเบียนที่ กรมเจ้าท่า สัตว์พาหนะและแพจะต้อง จดทะเบียนที่อำเภอ ถ้าไม่ทำตามนี้แล้วถือว่าสัญญาขายฝากจะเสียเปล่า ใช้บังคับไม่ได้เลย

(๓) ถ้าเป็นการขายฝากอสังหาริมทรัพย์ชนิดธรรมดา (คือ ทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ไม่ได้แต่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ว่า ต้องทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่) ที่มีราคาตั้งแต่ ๕๐๐ บาทขึ้นไป เช่น รถยนต์ ตู้เย็น แหวน สร้อย นาฬิกา โทรศัพท์ ฯลฯ การขายฝากชนิดนี้ ต้องมีหลักฐาน เป็นหนังสือลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบเป็นสำคัญ หรือต้องมีการวางมัดจำหรือจำต้องมีการชำระหนี้บางส่วน อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ถ้าไม่ทำตามนี้แล้วกฎหมายถือว่า สัญญาขายฝากรายนี้ต้องห้ามมิให้มีการฟ้องร้องบังคับคดี

๔. ข้อตกลงไม่ให้ผู้ซื้อฝากจำหน่ายทรัพย์สินที่ขายฝาก

ในการตกลงฝากคู่สัญญาจะตกลงกันไม่ให้ผู้ซื้อฝาก จำหน่ายทรัพย์สิน ที่ขายฝากก็ได้ แต่ถ้าผู้ซื้อฝากฝ่าฝืน ข้อตกลงที่กำหนดในสัญญาโดยนำทรัพย์สินที่ขายฝากไป จำหน่ายให้ผู้อื่น ผู้ซื้อฝากจะต้องรับผิดชอบใช้ ความเสียหายใด ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ขายฝาก

ตัวอย่าง นางคำ นำแหวนแต่งงานของตนซึ่งมีราคา ๘๐,๐๐๐ บาท ไปขายฝากต่อเจ้าแ่งในราคา ๕๐,๐๐๐ บาท โดยในสัญญาตกลงว่า " ห้ามเจ้าแ่งนำแหวนไปขายให้แก่บุคคลอื่น " ต่อมาเจ้าแ่งนำแหวน ไปขายให้แก่นางจิว โดยนางจิวไม่ทราบว่าแหวนนี้เป็นของผู้ใด เป็นเหตุ ให้นางคำไม่สามารถติดตามเอาแหวนคืนได้ เช่นนี้เจ้าแ่งต้องชดใช้ ค่าเสียหายอันเป็นราคาแหวน ๒๐,๐๐๐ บาท ให้แก่นางคำ

๕. กำหนดเวลาในการไถ่ทรัพย์สินคืน

(๑) ถ้าเป็นการขายฝากอสังหาริมทรัพย์ ต้องกำหนดเวลา ในการใช้สิทธิไถ่คืน ไม่เกิน ๑๐ ปีนับแต่วันที่มีการซื้อขายฝากกัน แต่ถ้าไม่ได้กำหนดเวลาในการไถ่เอาไว้ หรือกำหนดเวลาไว้เกินกว่า ๑๐ ปี กฎหมายให้ลดเวลาลงเหลือแค่ ๑๐ ปีเท่านั้น

(๒) ถ้าเป็นสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษและชนิดธรรมดา ต้องกำหนดเวลาไถ่คืนไม่เกิน ๓ ปีนับแต่วันที่มีการซื้อขายกัน แต่ถ้าไม่ได้ กำหนดเวลาในการไถ่คืนเอาไว้ หรือกำหนดเวลาไว้เกินกว่า ๓ ปี ให้ลดเวลาลงเหลือ ๓ ปี เท่านั้น

กฎหมายกำหนดไว้ว่า กำหนดเวลาไถ่นั้น อาจทำสัญญาขยายเวลาไถ่ถอนได้

กำหนดเวลาไถ่ถอนทรัพย์สินที่ขายฝากนั้น เดิมกฎหมายไม่อนุญาตให้ขยายเวลา แต่กฎหมายในปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ.

๒๕๔๑) อนุญาตให้ขยายเวลาได้ โดยต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อของผู้รับไถ่ ส่วนทรัพย์สินที่ต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น ที่ดิน บ้าน เป็นต้น การขยายเวลาไถ่ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ อย่งไรก็ระยะเวลาที่ขยายไปจะต้องไม่เกินเวลา ที่อาจไถ่ทรัพย์สินได้ ตาม (๑) หรือ (๒)

๖. สิทธิไถ่

ตามกฎหมายเดิม สิทธิไถ่จะกำหนดไว้เท่าไรก็ได้ตามแต่จะตกลงกัน ซึ่งทำให้การกำหนดสิทธิไถ่เป็นช่องทางให้ผู้ซื้อฝากคิดประโยชน์ตอบแทนได้สูงกว่าการให้กู้โดยปกติ ซึ่งกฎหมายควบคุมการเรียกอัตราดอกเบี้ยไว้ไม่เกินร้อยละ ๑๕ ต่อปี แต่กฎหมายในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๒) สิทธิไถ่ถ้าไม่กำหนดกันไว้จะไถ่ได้ตามราคาขายฝาก แต่ถ้าสิทธิไถ่นั้น

กำหนดกันไว้ กฎหมายจำกัดการกำหนดสิทธิไถ่ว่าจะต้องไม่เกิน ราคาขายฝากรวมกับประโยชน์ตอบแทนร้อยละ ๑๕ ต่อปี เช่น ทรัพย์สินที่ขายฝากไว้ราคา ๑๐,๐๐๐ บาท กำหนดเวลาไถ่ ๑ ปี สิทธิไถ่ที่จะตกลงกันต้องไม่เกิน ๑๑,๕๐๐ บาท ถ้าตกลงเกินกว่านั้น ผู้ขายฝากสามารถขอไถ่ได้ในราคา ๑๑,๕๐๐ บาท

ในกรณีที่ครบกำหนดเวลาไถ่ทรัพย์สินถ้าผู้ซื้อฝากไม่ยอมรับไถ่ ผู้ขายฝาก มีสิทธิวางเงินสิทธิไถ่ต่อสำนักงานวางทรัพย์สินได้ และมีผลให้ทรัพย์สินที่ขายฝากตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ขอไถ่ทันที

ก. เช่าทรัพย์

๑. ทรัพย์ที่ให้เช่าได้

ทรัพย์สิ่งของใด เจ้าของยอมให้นำออกให้ผู้อื่นเช่าได้เสมอไม่ว่าทรัพย์นั้นจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ เคลื่อนย้ายได้หรือไม่ก็ตาม ทรัพย์ที่เช่าได้แบ่งได้ ๒ ประเภท

(๑) อสังหาริมทรัพย์ คือ สิ่งที่ยึดติดอยู่กับพื้นดินเคลื่อนย้ายไม่ได้ เช่น ที่ดิน สวน บ้าน ตึกแถว เป็นต้น

(๒) สังหาริมทรัพย์ คือ สิ่งที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย รถยนต์ เรือ เกวียน เป็นต้น

๒. หลักฐานการเช่า

การเช่าอสังหาริมทรัพย์ ต้องมีการทำหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ (ผู้เช่าหรือผู้ให้เช่า) ถ้าไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือจะฟ้องร้องให้ปฏิบัติตาม สัญญาเช่าไม่ได้

๓. หลักฐานเป็นหนังสือ

ไม่จำเป็นจะต้องเป็นรูปหนังสือสัญญาเช่าอสังหาริมทรัพย์ทั้งฉบับ แต่จะเป็นหนังสือใด ๆ ก็ย่อมได้ เช่น จดหมายที่ผู้ให้เช่าเขียนถึงกัน เพื่อตกลงราคาค่าเช่า หรือ ใบเสร็จรับเงิน ค่าเช่า เป็นต้น ดังนั้นหลักฐานเป็นหนังสือจะเป็นในลักษณะใดก็ได้ สำคัญอยู่ที่ว่า ข้อความในหนังสือนั้นแสดงให้เห็นว่า ได้มีสัญญาเช่าอสังหาริมทรัพย์ ก็พอจะใช้ยื่นผู้ให้เช่าหรือผู้เช่าแล้ว หลักฐานเป็นหนังสือนี้ ไม่จำเป็นจะต้องมีอยู่ในขณะตกลงทำสัญญาเช่าอสังหาริมทรัพย์นั้น แม้จะมีขึ้นภายหลังจากการตกลงทำสัญญาเช่าอสังหาริมทรัพย์แล้ว ก็ใช้ได้

ถ้ามีการเช่าอสังหาริมทรัพย์ เกินกว่า ๓ ปี (กฎหมายห้ามเกิน ๓๐ ปี) หรือมีกำหนดตลอดอายุของผู้เช่า หรือผู้ให้เช่า จะต้องนำสัญญานั้นไปจดทะเบียนการเช่าต่อ พนักงานเจ้าหน้าที่ ถ้าเป็นการเช่าบ้านหรือ ตึกแถวต้องไปจดทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอ ที่บ้าน หรือตึกแถวที่ตั้งอยู่ ถ้าเช่าที่ดิน (รวมทั้งบ้านด้วยก็ได้) ต้องไปจดทะเบียน ที่สำนักงานที่ดินประจำจังหวัด

การเช่าอสังหาริมทรัพย์ แม้ว่า ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือ เช่นตกลงทำสัญญาเช่าด้วยวาจา ก็ฟ้องร้องบังคับกันได้

๔. การโอนความเป็นเจ้าของ

(๑) ในอสังหาริมทรัพย์ที่เช่า ไม่ทำให้สัญญาเช่าที่ทำไว้เดิมสิ้นสุดลง เจ้าของคนใหม่ต้องยอมรับรู้ และผูกพันตามสัญญาเช่าที่เจ้าของเดิมทำไว้ เจ้าของ คนใหม่จึงกลายเป็นผู้ให้เช่า

(๒) ในสังหาริมทรัพย์ ทำให้สัญญาเช่าสิ้นสุดลง เจ้าของคนใหม่ เรียกเอาทรัพย์ที่เช่าคืนได้ ถ้าผู้เช่าเสียหาย เช่น ให้นำเช่าล่วงหน้า ๒ เดือน ก็ต้องไปทวง คือเอาจากเจ้าของเดิม

๕. **เช่าช่วง** คือ การที่ผู้เช่าเอาทรัพย์ที่ตนเช่าให้คนอื่นเช่าต่อไม่ว่าจะทั้งหมดหรือ แต่บางส่วน เช่น ก เช่าเรือ ข แล้ว ก เอาเรือที่ตนเช่าไปให้ ค เช่าต่อ การเช่าช่วงถือเป็นการผิดสัญญาเช่า ผู้ให้เช่ามีสิทธิบอกเลิกสัญญา เรียกเอาทรัพย์ ที่เช่าคืนได้ เว้นแต่ผู้ให้เช่าอนุญาต ในกรณีเช่นนี้เมื่อมีการเช่าช่วง ผู้เช่าช่วง ต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อผู้ให้เช่า

๖. สัญญาเช่าต่างตอบแทนชนิดพิเศษนอกเหนือไปจาก สัญญาเช่าธรรมดา คือ การที่ผู้เช่าตกลงทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ให้เกิดประโยชน์ในทรัพย์สินที่เช่า เช่น ผู้เช่า รับซ่อมแซมและต่อเติมบ้านเช่า ปลูกต้นไม้ ลงในดินที่เช่า หรือออกเงินช่วย ค่าก่อสร้างตึกที่เช่า เป็นต้น

สัญญาชนิดนี้มีผลผูกพันและฟ้องร้องบังคับกันได้ แม้ไม่มีหลักฐานการเช่า หรือแม้ว่า เป็นการเช่าสังหาริมทรัพย์ เกินกว่า ๓ ปี ก็ไม่ต้องทำเป็นหนังสือและ จดทะเบียน ต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ผู้เช่ายังสามารถ ฟ้องบังคับผู้ให้เช่า จดทะเบียนการเช่าได้ด้วย

เมื่อผู้เช่าตายสัญญาชนิดนี้ไม่ระงับ ทายาทของผู้เช่า (พ่อ แม่ ลูก หลานของผู้เช่า) มีสิทธิเช่าได้ต่อไปจนกว่าจะครบอายุสัญญา

๗. การสิ้นสุดแห่งสัญญาเช่า

(๑) ถ้าเป็นสัญญาเช่ามีกำหนดเวลาการเช่าไว้ เมื่อสิ้นเวลาที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว สัญญาเช่าก็หมดอายุ

(๒) สัญญาเช่าย่อมระงับลงเมื่อทรัพย์สินซึ่งให้เช่าสูญหายไป ทั้งหมด เช่น บ้านที่เช่าถูกไฟไหม้

(๓) สัญญาเช่าระงับลงเมื่อผู้เช่าถึงแก่ความตาย

(๔) วิธีการบอกเลิกสัญญาเช่าชนิดที่ไม่กำหนดระยะเวลา ที่ให้เช่านั้น ทั้งฝ่ายผู้ให้เช่าและผู้เช่าต่างมีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้ โดยการให้คำบอกกล่าว เลิกสัญญา ซึ่งต้องบอกกล่าวล่วงหน้า ในระยะเวลา ไม่น้อยกว่ากำหนดชำระค่าเช่า ระยะเวลาหนึ่ง เช่น กำหนดชำระค่าเช่าเป็นรายเดือน ให้บอกกล่าวล่วงหน้า ๑ เดือน

(๕) ถ้าผู้เช่าผิดนัดไม่ชำระค่าเช่า ผู้ให้เช่าสามารถ บอกเลิกสัญญาเช่าได้ทันที ถ้าการเช่านั้นมีการตกลงชำระค่าเช่ากัน น้อยกว่ารายเดือน เช่น ชำระเป็นรายวัน รายสัปดาห์ หรือรายปักษ์ เป็นต้น แต่หากมีการตกลงชำระค่าเช่ากันเป็นราย เดือน หรือกว่ารายเดือน ผู้ให้เช่าต้องบอกกล่าวแก่ผู้ให้เช่าชำระค่าเช่า ภายในเวลาอย่างน้อย ๑๕ วัน หากผู้เช่าไม่ชำระค่าเช่า ในเวลาที่กำหนด ผู้ให้เช่าบอกเลิกสัญญาเช่าได้

๘. เช่าซื้อ

๑. ความหมาย

สัญญาเช่าซื้อ คือ สัญญาที่เจ้าของทรัพย์สินเอาทรัพย์สินของคนออกให้ผู้อื่นเช่า เพื่อใช้สอยหรือเพื่อให้ได้รับประโยชน์ และให้คำมั่นว่าจะขายทรัพย์สินนั้น หรือจะให้ทรัพย์สินที่เช่าตกเป็นสิทธิแก่ผู้เช่าซื้อ เมื่อได้ใช้เงินจนครบตามที่ตกลงไว้โดยการชำระเป็นงวด ๆ จนครบตามข้อตกลง

สัญญาเช่าซื้อมิใช่สัญญาซื้อขายผ่อนส่ง แม้ว่าจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันเรื่องชำระราคาเป็นงวด ๆ ก็ตาม เพราะการซื้อขายผ่อนส่งนั้นกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของผู้ซื้อทันทีขณะทำสัญญา ไม่ต้องรอให้ชำระราคาครบแต่ประการใด ส่วนเรื่องสัญญาเช่าซื้อ เมื่อผู้เช่าบอกเลิกสัญญาบรรดาเงินที่ได้ชำระแล้ว ให้รับเป็นของเจ้าของทรัพย์สิน และเจ้าของทรัพย์สินชอบที่จะกลับเข้าครอบครองทรัพย์สินที่เช่าได้

๒. แบบของสัญญาเช่าซื้อ

สัญญาเช่าซื้อจะต้องทำเป็นหนังสือ จะทำด้วยวาจาไม่ได้ มิฉะนั้น จะเป็นโมฆะเสียเปล่า ทำให้ไม่มีผลตามกฎหมายที่จะผูกพัน ผู้เช่าซื้อกับผู้ให้เช่าซื้อได้ การทำสัญญาเป็นหนังสือนั้น จะทำกันเองก็ได้ ไม่จำเป็นต้องทำต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ผู้เช่าซื้อจะเขียนสัญญาเอง หรือจะใช้แบบพิมพ์ที่มีไว้กรอก ข้อความลงไปก็ได้ หรือจะให้ใครเขียนหรือพิมพ์ให้ทั้งฉบับก็ได้ แต่สัญญานั้นจะต้องลงลายมือชื่อของผู้เช่าซื้อ และผู้ให้เช่าซื้อ ทั้งสองฝ่ายหากมีลายมือชื่อของคู่สัญญา แต่เพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เอกสารนั้นหาใช่สัญญาเช่าซื้อไม่

๓. สิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญา

ผู้เช่าซื้อที่มีสิทธิได้รับมอบทรัพย์สินที่เช่าซื้อในสภาพที่ปลอดจาก ความชำรุดบกพร่องหรือในสภาพอันซ่อมแซมดีแล้ว เพราะผู้ให้เช่าซื้อ มีหน้าที่และความรับผิดชอบในเรื่องทรัพย์สินที่ชำรุดบกพร่อง แม้ว่าผู้ให้เช่าซื้อจะทราบถึงความชำรุดบกพร่องหรือไม่ก็ตาม

ดังนั้น เวลาท่านไปทำสัญญาเช่าซื้อทีวีสีเครื่องหนึ่ง เจ้าของร้านมีหน้าที่ต้องส่งมอบทีวีสีในสภาพที่สมบูรณ์ ไม่มีส่วนที่ผิดปกติแต่ประการใด ถ้าท่านตรวจพบว่า ปุ่มปรับสีหลวมหรือปุ่มปรับเสียงหลวมก็ดี ท่านต้องบอกให้ เจ้าของร้านเปลี่ยนทีวีสีเครื่องใหม่แก่ท่าน เพราะในเรื่องนี้ เป็นสิทธิของท่านตามกฎหมาย และเจ้าของไม่มีสิทธิที่จะบังคับท่านให้รับทีวีสีที่ชำรุดได้

ผู้เช่าซื้อที่มีสิทธิบอกเลิกสัญญาในเวลาใดก็ได้ด้วยการส่งมอบ ทรัพย์สินกลับคืนให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อ โดยตนเองจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการส่งคืน การที่กฎหมายบัญญัติเช่นนี้ ก็เพราะเงินที่ผู้เช่าซื้อได้ชำระให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อเป็นงวด ๆ เปรียบเสมือนการชำระค่าเช่า ดังนั้น ผู้เช่าซื้อจะบอกเลิกสัญญา ก็ได้ การแสดงเจตนาบอกเลิกสัญญาจะต้องส่งมอบทรัพย์สินคืน ให้แก่เจ้าของถ้ามีการแสดงเจตนาว่าจะคืนทรัพย์สินให้ภายหลัง หาเป็นการเลิกสัญญาที่สมบูรณ์ไม่ การบอกเลิกสัญญาจะต้องควบคู่ ไปกับการส่งคืน ในขณะเดียวกัน

ผู้เช่าซื้อคิดนัดไม่ชำระเงินสองคราวติดกันหรือกระทำผิดสัญญา ในข้อที่เป็นสาระสำคัญ เจ้าของทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อ มีสิทธิบอกเลิก สัญญาเมื่อใดก็ได้ ส่วนเงินที่ชำระราคามาแล้วแต่ก่อน ให้ตกเป็นสิทธิของเจ้าของทรัพย์สิน โดยถือเสมือนว่าเป็นค่าเช่า ผู้เช่าซื้อไม่มีสิทธิเรียกคืนจากเจ้าของได้ และเจ้าของทรัพย์สินก็ไม่มีสิทธิเรียกเงินที่ค้างชำระได้ การคิดนัดไม่ชำระจะต้องเป็นการไม่ชำระสองงวดติดต่อกัน หากคิดนัดไม่ใช้เงินเพียงครั้งเดียวหรือหลายครั้งแต่ไม่ติด ๆ กัน เช่น คิดนัดไม่ใช้เงินเดือนกุมภาพันธ์, เมษายน, มิถุนายน, สิงหาคม ฯลฯ แต่ชำระค่าเช่าซื้อสำหรับเดือนมกราคม, มีนาคม, พฤษภาคม, กรกฎาคม ฯลฯ สลับกันไปเช่นนี้ แม้จะคิดนัดก็ครั้งก็หน้ก็ตาม ผู้ให้เช่าซื้อหาอาจใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาได้ไม่

ในการผิดสัญญาในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ หมายความว่า สัญญาเช่าซื้อนั้นมีวัตถุประสงค์ประสงค์ให้ผู้เช่าซื้อ มีสิทธิใช้สอยทรัพย์สินและครอบครองในกรรมสิทธิ์ของผู้ให้เช่าซื้อ จนกว่าจะชำระราคาครบตามข้อตกลง ถ้าผู้เช่าซื้อนำทรัพย์สินไปจำหน่ายและไม่ชำระเงิน ถือว่าผิดสัญญาเช่าซื้อ เจ้าของมีสิทธิบอกเลิกสัญญา และผู้เช่าซื้อมีความผิดอาญาฐานขยอกทรัพย์สินได้อีก เนื่องจากกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินยังเป็นของผู้ให้เช่าซื้ออยู่

อนึ่ง ในกรณีผู้เช่าซื้อกระทำผิดสัญญา เพราะผิดนัดไม่ชำระเงินซึ่งเป็นงวดสุดท้ายนั้น เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิจะริบบรรดาเงินที่ชำระมาแล้วแต่ก่อนและ ยึดทรัพย์กลับคืนไปได้ต่อเมื่อรอให้ผู้เช่าซื้อมาชำระราคา เมื่อถึงกำหนดชำระราคาในงวดถัดไป ถ้าไม่มีผู้ให้เช่าซื้อรับเงินได้

กฎหมายภาษี

๑. ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา

ผู้มีหน้าที่ต้องเสียภาษี คือ ผู้ที่มีรายได้ โดยได้เงินจากหน้าที่การงาน หรือกิจการที่ทำในประเทศไทย หรือจากทรัพย์สินที่อยู่ในประเทศไทยไม่ว่าเงินนั้นจะรับ หรือจ่ายในหรือนอกประเทศไทย

กำหนดเวลาขึ้นแบบแสดงรายการเสียภาษี

ผู้มีเงินได้พึงประเมินในปีที่ล่วงมาแล้ว เข้าหลักเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้ ต้องยื่นรายการและเสียภาษี ภายในระหว่างเวลาตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงสิ้นเดือนมีนาคมของปี คือ

(๑) ชายที่ไม่มีภรรยาหรือหญิงที่ไม่มีสามี

๑) มีเงินได้พึงประเมินเกินกว่า ๓๐,๐๐๐ บาท

๒) มีเงินได้พึงประเมินเพียงเฉพาะประเภทที่ ๑ มาตรา ๔๐ (๑) แห่งประมวลรัษฎากร

คือเงินได้เนื่องจากการจ้างแรงงานทุกประเภทอย่างเดียวกันเกินกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท

(๒) ชายที่มีภรรยาหรือหญิงที่มีสามี

๑) มีเงินได้พึงประเมิน

เกินกว่า ๖๐,๐๐๐ บาท

๒) มีเงินได้พึงประเมินเพียงเฉพาะประเภทที่ ๑ มาตรา ๔๐ (๑) แห่งประมวลรัษฎากร คือเงินได้เนื่องจากการจ้าง

แรงงานทุกประเภท อย่างเดียวกันเกินกว่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท

๒. ภาษีป้าย

ป้าย คือ ชี้อ หรือเครื่องหมายที่ใช้ในการประกอบการค้า หรือกิจการอื่นๆ เพื่อโฆษณา โดยทำขึ้นด้วยวิธีใดๆ ทั้งนี้ จะต้องเสียภาษีด้วย

(๑) ป้ายที่ต้องเสียภาษี

ป้ายที่ต้องเสียภาษี ได้แก่ ป้ายที่แสดงชื่อชื้อหรือเครื่องหมายที่ใช้ใน การประกอบการค้า หรือกิจการอื่นๆ เพื่อการโฆษณาหรือเพื่อหารายได้ไม่ว่าจะทำขึ้นด้วยวิธีใดๆ ก็ตาม

(๒) การยื่นแบบแสดงรายการภาษีป้าย

เจ้าของป้ายต้อง ไปยื่นแบบแสดงรายการภาษีป้ายต่อเทศบาล (ถ้าอยู่ในเขตเทศบาล) หรือต่อนายอำเภอ (ถ้าอยู่นอกเขต) ภายในเดือนมีนาคมทุกปี

หากมีป้ายหลังจากเดือนมีนาคมหรือถ้าเปลี่ยนแปลงแก้ไขป้ายเดิม เจ้าของป้ายต้องยื่นแบบแสดงรายการภาษีป้ายอีกครั้งหนึ่งภายใน ๑๕ วันนับแต่วันที่มิป้ายหรือใช้ป้ายใหม่แทน

ป้ายเดิม หรือนับแต่วันเปลี่ยนแปลงแก้ไขป้ายเดิม

การขอรับแบบแสดงรายการภาษีป้าย (ภ.ป.๑) และการยื่นให้ขอรับ และยื่น ได้ดังนี้

๑) ป้ายที่อยู่ในเขต

เทศบาลใด ให้ไปขอรับแบบแสดงรายการ ภาษีป้าย (ภ.ป.๑) ณ สำนักงานเทศบาลนั้น

๒) ป้ายที่อยู่นอกเขตเทศบาล ให้ไปขอรับแบบแสดงรายการภาษีป้าย (ภ.ป.๑) ณ ที่

ว่าการอำเภอซึ่งป้ายนั้นติดตั้งอยู่

(๓) การชำระภาษีป้าย

เมื่อได้ยื่นแบบแสดงรายการภาษีป้าย (ภ.ป.๑) แล้วให้ผู้ยื่นนำเงินค่า ภาษีป้ายไปชำระต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ณ สถานที่ซึ่งได้ยื่นแบบแสดงรายการ ภาษีป้าย (ภ.ป.๑) ไว้ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับการประเมินจากพนักงานเจ้าหน้าที่

ถ้าไม่มีผู้ยื่นแบบแสดงรายการภาษีป้าย (ภ.ป.๑)

และหาตัวผู้มีหน้าที่ เสียภาษีป้ายไม่ได้ ให้ผู้ครอบครองป้ายนั้นเป็นผู้มีหน้าที่เสียภาษีป้าย ถ้า ไม่อาจหาผู้ครอบครองได้ ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอาคารหรือที่ดินที่ป้ายนั้นอยู่ มีหน้าที่เสียภาษี

ในกรณีที่เจ้าของป้ายอยู่นอกประเทศไทย ให้ตัวแทนหรือผู้แทนในประเทศไทย มีหน้าที่ยื่นแบบแสดงรายการภาษีป้าย (ภ.ป.๑) แทนเจ้าของป้าย ถ้าเจ้าของป้ายตาย เป็นผู้ไม่อยู่ เป็นคนสาบสูญ เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ ให้ผู้จัดการมรดก ผู้ครอบครองทรัพย์มรดก ไม่ว่าจะป็นทายาทหรือผู้อื่น ผู้จัดการทรัพย์สิน ผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณีเป็นผู้ยื่นแบบแสดงรายการภาษี (ภ.ป.๑) แทนเจ้าของป้าย

การชำระภาษี อาจทำโดยส่งธนาคัตหรือตัวแลกเงินให้แก่ราชการส่วนท้องถิ่นได้ และถือว่าวันส่งเป็นวันชำระเงิน เมื่อได้ชำระภาษีป้ายแล้ว ให้ขอรับใบเสร็จรับเงินจากพนักงาน เจ้าหน้าที่ด้วยทุกครั้ง ส่วนหลักฐานการเสียภาษี ผู้มีหน้าที่เสียภาษีต้องติดหลักฐานไว้ ณ ที่เปิดเผยที่ สถานประกอบกิจการ

(๔) ผลของการไม่ดำเนินการเกี่ยวกับภาษีป้าย

กฎหมายกำหนดเงินเพิ่มแก่ผู้มีหน้าที่เสียภาษีป้าย ในอัตราดังต่อไปนี้

(๔.๑) ร้อยละ ๑๐ ของจำนวนเงินที่เสียภาษี ถ้าไม่ยื่นแสดงรายการภาษีป้ายภายในกำหนด

(๔.๒) ร้อยละ ๑๐ ของภาษีป้ายที่ประเมินเพิ่มเติม ถ้าแสดงรายการภาษีป้ายไม่ถูกต้อง ทำให้เสียภาษีป้ายน้อยลง

- (๔.๓) ร้อยละสองต่อเดือนของจำนวนเงินที่ต้องเสียภาษีป้าย ถ้าไม่ชำระภาษีป้ายภายในเวลากำหนด นอกจากนี้ กฎหมายยังกำหนดโทษอาญาแก่ผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับภาษีป้าย เช่น
- (๔.๔) จงใจไม่ยื่นแบบแสดงภาษีป้าย มีโทษปรับตั้งแต่ ๕,๐๐๐ บาท ถึงห้าหมื่นบาท
- (๔.๕) ไม่ระบุชื่อและที่อยู่เจ้าของป้าย ที่ติดตั้งบนที่ดินของผู้อื่น และจะมีพื้นที่เกิน ๑ ตารางเมตร มีโทษปรับวันละ ๑๐๐ บาท เสียรายวัน ตลอดเวลาที่กระทำความผิด
- (๔.๖) ไม่แจ้งการรับโอนป้าย ไม่แสดงการเสียภาษีป้าย ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่ ๑,๐๐๐ บาทถึง ๑๐,๐๐๐ บาท

๓. ภาษีโรงเรือนและที่ดิน

โรงเรือน คือ ที่อยู่อาศัย หรือสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ กับที่ดิน ซึ่งอยู่ อาศัยเองหรือให้ผู้อื่นเช่าหรือได้ใช้ประกอบกิจการต่างๆ

ในรอบปี จะต้องเสียภาษีดังนี้

- (๑) ทรัพย์สินที่ต้องเสียภาษีโรงเรือนและที่ดิน หรือทรัพย์สินที่ต้อง แ่จรงการคือ โรงเรือน หรือสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ กับที่ดิน ซึ่งใช้ต่อเนื่อง จากโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างนั้นๆ ที่ให้เช่าหรือให้ผู้อื่นอาศัย หรือพ่อแม่ หรือผู้อื่นอยู่อาศัย และที่ซึ่งได้ใช้ในกิจการต่างๆ ในปีที่ผ่านมา
- (๒) โรงเรือน หรือสิ่งปลูกสร้างที่ต้องแจ้งรายการ ตั้งอยู่ในท้องที่ใดให้ยื่นแบบแจ้งรายการต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ณ ท้องที่นั้นภายในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี และผู้รับการประเมินควร ไปยื่นด้วยตนเอง แต่ถ้าไม่อาจไปได้ก็จัดส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนก็ได้
- (๓) การยื่นเสียภาษีโรงเรือน ให้ยื่นภายในกำหนดตามแบบพิมพ์แสดงรายการแห่งทรัพย์สิน (ภ.ร.ด. ๒) และกรอกรายการตามแบบพิมพ์ยื่นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่
- (๔) สถานที่ขอรับแบบพิมพ์แสดงรายการแห่งทรัพย์สิน (ภ.ร.ด. ๒) ให้ไปขอรับและยื่นได้ ดังนี้
- ๑) ทรัพย์สินตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ให้ไปขอรับและยื่นต่อ พนักงานเจ้าหน้าที่ ณ สำนักงานเทศบาลนั้น
 - ๒) ทรัพย์สินตั้งอยู่นอกเขตเทศบาล ให้ไปขอรับและยื่นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ณ ที่ว่าการอำเภอซึ่งทรัพย์สินนั้นตั้งอยู่
- (๕) การชำระเงินค่าภาษีโรงเรือนให้นำเงินไปชำระต่อพนักงาน เจ้าหน้าที่ ซึ่งท่านไปยื่นแบบพิมพ์แสดงรายการทรัพย์สินไว้แล้ว
- ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งการประเมิน หรืออาจชำระทางธนาคาร, ตัวแลกเงินของธนาคารหรือเช็คที่ธนาคารรับรอง ส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนได้
- (๖) การประเมินค่ารายปีเพื่อเก็บภาษีโรงเรือน พนักงานเจ้าหน้าที่ จะพิจารณาจากลักษณะของทรัพย์สิน ถ้าผู้เสียภาษีแสดงรายการค่ารายปีต่ำไป พนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจประเมินใหม่ได้
- (๗) อัตราการเสียภาษีโรงเรือนเสียร้อยละ ๑๒ ของค่ารายปี หมายความว่าค่ารายปี ๑๐๐ บาท ต้องเสียภาษีโรงเรือนเป็นเงิน ๑๒ บาท ๕๐ สตางค์

ข้อยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีโรงเรือนและที่ดิน ได้แก่

๑. โรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างของการเคหะแห่งชาติ ที่ผู้เช่าซึ่งอาศัยอยู่เอง หรือให้โดยมิได้ใช้เป็นที่ไว้สินค้า หรือประกอบการอุตสาหกรรมหรือประกอบกิจการอย่างอื่น เพื่อหารายได้
๒. โรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ซึ่งปิดไว้ตลอดปี และเจ้าของ มิได้อยู่เองหรือให้ผู้อื่นอยู่ นอกจากคนเฝ้าโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น ๆ หรือในที่ดินซึ่งใช้ต่อเนื่องกัน

๔. โทษสำหรับผู้มีหน้าที่เสียภาษี

- (๑) ผู้ใดจงใจยื่นข้อความเท็จหรือให้ถ้อยคำเท็จ หรือตอบคำถาม ด้วยคำอันเป็นเท็จ หรือนำพยานหลักฐานเท็จมาแสดง เพื่อหลีกเลี่ยงการคำนวณค่ารายปีแห่งทรัพย์สินตามที่ควรจะเสียจริงหรือ
- (๒) มีเจตนาละเลย โดยการนอกลอง หรือโดยการใช้อุบายหรือโดยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งสิ้น ที่จะหลีกเลี่ยงหรือพยายามหลีกเลี่ยงการคำนวณ ค่ารายปีแห่งทรัพย์สินของตนตามที่ควรจะเสียจริงผู้นั้นมีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๖ เดือน หรือปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท หรือทั้งปรับทั้งจำ